

משה ענבר, נבואות, בריתות ושבטים בתעודות מארי בתקופת המלכים האמוריים (מסוף מאה י"ט לפסה"נ ועד שנת 1760 לפסה"נ), (מוסד ביאליק, ירושלים 2007)

Moshe Anbar, Prophecy, Treaty-making and Tribes in the Mari Documents during the Period of the Amorite Kings (From the end of the 19th Century B.C. E. until 1760 B.C.E.), Bialik Institute (Mossad Bialik), Jerusalem 2007 (In Hebrew)

רשימת הקיצורים

עמ' יג-טז, ב. כתבי עת וספרי יסוד:

"אדוני הזמן":

D. Charpin and N. Ziegler, « Masters of Time: Old Babylonian Kings and Calendars », dans J. Sanmartin *et al.* (éd.), *Time and History in the Ancient Near East (CRRAI 56)*, Barcelone, 2013

"אלים, מלכים וסוחרים"

D. Charpin, Gods, Kings, and Merchants in Old Babylonian Mesopotamia, Leuven – Paris- Bristol, CT, 2015

"אריוך":

J.-M. Durand, "De l'époque amorrite à la Bible: Le cas d'Arriuk", in: *Memoriae Igor M. Diakonoff, Babel une Bibel 2* (L. Kogan and al. eds.), Winona Lake, Indiana 2005

"בין שני נהרות":

Entre deux fleuves – 1 Untersuchungen zur historischen Geographie Obermesopotamiens im 2. Jahrtausend v. Chr, (E. Cancik-Kirschbaum and N. Ziegler eds.), Berliner Beiträge zum Vorderen Orient 20, Gladbeck, 2009

"ג'זירה":

M. Guichard, "Nahur et la route des marchands assyriens à l'époque de Zimrî-Lîm", in: *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian period* (J.G. Dercksen ed.). *Old Assyrian Archives Studies* 3, Leiden 2008

"הגילויים":

A. Cavigneaux, "Les découvertes épigraphiques des fouilles récentes de Mari. État des recherches en janvier 2009", *Studia Orontica* 6 2009

"הגיבור הצעיר":

M. Guichard, "Un David raté ou une histoire de *habiru* à l'époque amorrite. Vie et mort de Samsī-Ērah, chef de guerre et homme du peuple", in: *Le jeune héros, Recherches sur la formation et la diffusion d'un thème littéraire au Proche-Orient ancien, Actes du colloque organisé par les chaires d'Assyriologie et des Milieux bibliques du Collège de France, Paris, les 6 et 7 avril 200*, J.-M. Durand, Th. Römer, M. Langlois (eds.), *OBO* 250, Fribourg/Göttingen, 2011, 29-93

"המפלה":

D. Charpin, "La défaite, consequence de la colère divine. La théologie de l'histoire Alep d'après les archives royales inédite de Mari." In *Colères et repentirs divins*, Jean-Marie Durand, Lionel Marti and Thomas Römer (eds.), *Actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 24 et 25 avril 2013, Orbis Biblicus Orientalis* 278, Fribourg - Suisse 2016

"הנבואה במזרח הקרוב":

D. Charpin, *Le prophétisme dans le Proche-Orient d'après les archives de Mari (XVIIIe siècle av. J.-C.)*, *Le Monde de la Bible* 64, Genève, 2012, 31-73

ובנוסח אנגלי: "אלים, מלכים וסוחרים", 58-11

"מבחר מכתבים":

הקובץ המצורף השני באתר שלי - מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי, בייחוד אלה שיש להם זיקה למקרא מכול היבט שהוא.

"מילון מקראי":

Supplément au Dictionnaire de la Bible 77-78, Paris 2008

"מיתולוגיה":

J.-M. Durand, "La Religion amorrite en Syrie à l'Époque des Archives de Mari",
in: *Mythologie et Religion des Sémites Occidentaux*, Vol. I: Ébla, Mari, (G. del
Olmo Lete ed.), Leuven-Paris-Dudley, MA 2008, pp. 161-716

"מלחמה ושלום":

D. Charpin, Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite, *CR LII^eRAI*,
Alter Orient und Altes Testament 401, Göttingen 2014, pp. 189-214.

"מסלול":

, D. Charpin, "Un itinéraire paléo-babylonien le long du Habur",
עמ' 74-59

"מרכז של בְּנֵי־מֶנִי":

J.-M. Durand, "Un centre benjaminite aux portes de Mari. Réflexions sur le
caractère mixte de la population du royaume de Mari", in: *Studies Presented in
Honour of Veysel Donbaz DUB.SAR E.DUB.BA.A Veysel Donbaz'a Sunulan
Yazilar, Donmez, Sevket* (ed.), Istanbul 2010, pp. 109-114

"משתאות":

D. Charpin, «Les usages politiques des banquets d'après la documentation
mésopotamienne du début du deuxième millénaire av. J.-C.», dans B. Lion et al.
(eds.), *Le banquet du monarque dans le monde antique, (Orient, Grèce et
Rome)*, Rennes 2013

"נדוניה":

D. Charpin, "La dot de la Princesse Mariote Inbatum", in: *Muhhibe Darga
Armaghani, T. Tarhan, A. Tibet and E. konyar* (eds.), Istanbul 2008, pp. 159-172

"נשואי נסיכה למלך":

(D. Charpin, "Le mariage d'une princesse de Qabra avec un prince de Qatna »,
(6in: *RHM 2, Mémoires de NABU* 17, Paris, 2015,

"פרוטוקול":

D. Charpin, "Un nouveau 'Protocole de Serment' de Mari", *Opening the Tablet
Box: Near Eastern Studies in Honor of Benjamin R. Foster*, S. C. Melville and A.

L. Slotsky (eds.).
Leiden and Boston, 2010, pp. 49-75

"צ'אגאר בַּזאר":

Ö. Tunca and A. Baghdo, *Chagar Bazar (Syrie) III*, Louvain-Paris-Dudley (MA)
2008

"שירת העלילה של זַמְרָלִים" ראה נספח

M. Guichard, *Florilegium marianum XIV, L'épopée de Zimrī-Lîm*, Mémoires de
NABU 16, Paris, 2014

"תל לילן":

J. Eidem, *The Royal Archives from Tell Leilan. Old Babylonian Letters and
Treaties from the Lower Town Palace East*, PIHANS vol. 117, Leiden 2011

"תתל":

M. Krebernik, *Tall Bi'a/Tuttul – II Die altorientalischen Schriftfunde*, WDOG 100,
Saarbrücken, 2001

D. Charpin, *Lire et écrire à Babylone*, Paris 2008

ARM XXX J.-M. Durand, *La Nomenclature des habits et des textiles dans les
textes de Mari*, Paris 2009

ARM XXXI M. Guichard, *La vaisselle de luxe des rois de Mari*, Paris 2005

CRLIV^eRAI: *Organisation, Representation, and Symbols of Power in the Ancient
Near East*, G. Wilhelm (ed.), Wiona Lake, Indiana 2012

FM IX N. Ziegler, *Mémoires de N.A.B.U. 10, Florilegium marianum IX, Les
Musiciens et la musique d'après les archives de Mari*, Paris 2007

FM X L. Marti, *Mémoires de N.A.B.U. 11, Florilegium marianum X, Nomades et
sédentaires à Mari: la perception de la taxe-sugâgûtum*, Paris 2007

FM XI G. Chambon, *Mémoires de N.A.B.U. 12, Florilegium marianum XI, Les
Archives du vin à Mari*, Paris 2009

Mél. Hunger, Festschrift für Hermann Hunger zum 65 Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schuelern, Markus Kohbach, et al. (eds.), Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes XCVII (2007)

Mél. Perrot, Contribution à l'histoire de l'Iran, Mélanges offert à Jean Perrot, Paris 1990

Šapal tibnim mû illakū, Studies Presented to Joaquín Sanmartín on the Occasion of his 65th Birthday, G. del Olmo Lete, L. Feliu and A. Millet Albà (eds.), Aula Orientalis-Supplementa 22, Sabadell-Barcelona, 2006

עמ' 2: בחודש נובמבר 2010 התחילה עונת החפירות ה-47.

על חפירות מארי ראה גם "מילון מקראי", עמ' 17-212.

על מה שעוללו לתל חרירי המאורעות בסוריה, ראה:

<http://www.youtube.com/watch?v=565p8KXCUCw>

<http://www.apsa2011.com/index.php/en/>

"Le patrimoine syrien en danger", *Archéologia* 515 (Novembre 2013)

לפי הרצאה של דיראן בקולג' דה פראנס ב-4 באפריל 2011 מספר התעודות הוא 25000. לעומת זאת לפי שארפין מספרם הוא 15000 ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 32; "משתאות", עמ' 34).

עד 2016 התפרסמו כ-2539 מכתבים מתוך כ-8668 תעודות שפורסמו.

עמ' 3: מבין שני ההסברים לנוסחת הפתיחה של המכתבים תקף רק ההסבר שמדובר בנוסחה קפואה של פתיחת דבריו של שליח בעל-פה.

עמ' 4: ביבליוגרפיה מעודכנת של פרסומים של תעודות מארי ועל תעודות מארי ניתן למצוא באתר: <http://www.archibab.fr/>.

עמ' 5: על שתי התקופות הראשונות בהיסטוריה של מארי, ראה גם "מילון מקראי", עמ' 233-221.

יש להדגיש שהחגם דיברו אמורית ולא אכדית.

עמ' 7: ייתכן שמדובר לא במסע אחד אלא בשניים (* ARM XXX, p. 187, n.).

עמ' 10: שנה שתיים-עשרה: כיבוש נינוה אירע בסוף חודש אייר (IX) (D. Lacambre, *Iraq*) (LXVI [2004], p. 23).

עמ' 13: שנה שש-עשרה: יסמחאד שהה באשנכם (צ'גאר בזאר) שמונה ימים, בין ה-7 ל-15 בחודש ה-IX*. התעודות נחתמו על-ידי הסופר משם (D. Lacambre, *NABU* 2016/63).

עמ' 16: זמרלם עצמו רצה להתמלך בפרד מבלי שהייתה לו הצדקה לכך, ראה:

D. Charpin and J.-M. Durand, "Prétendants au trône dans le Proche-Orient amorrite", in: *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, J. G. Dercksen (ed.), PIHANS 100, Leiden 2004, p. 100, A.1215.24-31, 43-48.

חנת וספרתם נכללו בתחום ממלכתו של זמרלם מראשית ימי שלטונו (*FM X*, p. 23a and p.) (24 Note).

עמוד 17, שנה שלישית: יש המעדיפים לתרגם את שם השנה השלישית בעקבות המילון (*CAD*) (E, p. 361b [cfr. *FM V*, pp. 184-185, n. 108]): "השנה שבה המלך ייסד מחדש את הסטטוס קוו (= המצב הקיים)" לאזור אַח-פַּרְתֵּם". המלך הכריז על *mīšarum* ("צו מלכותי"), כפי שהיה נהוג בבבל. בתחילת שלטונו של כל מלך הוא שמט את החובות ושחרר את העבדים.

לפי תעודות שעדיין לא פורסמו עילמים שמרו על המקדש הבינלאומי של תֶּרֶק בזמן המרד של בְּנִימֵן. הם ערבו לחופש הפולחן בו. (J-M DURAND, La "suprématie Élamite. Réexamen, vingt ans après la XXXVIe RAI (1989)", *Susa and Elam. Archaeological, Philological, Historical and Geographical Perspectives*, eds. K. De Graef, Jan Tavernier, Leiden, Boston, 2013, p. 334).

עמ' 20: זמרלם וחצרו ביקרו בתֶּרֶק בחודש אלול (VI) של השנה השישית (*ARM XXX*, p.) (287, XVIII.49, note).

סימן ליחסי השלום בין מארי לאשננ ניתן לראות במשלוח שני בגדים מיוחדים מזמרלם "לאַבְּלַפְאֵל מלך אַשְׁנַנְנ" ב-2 לחודש אדר (XII) בשנה השישית למלכות זמרלם (*M.12187.1-4*) (*ARM XXX*, p. 303).

עמ' 21-22: שנה שמינית: ייתכן שמשפט תיאור הזמן: "כאשר המלך הלך להשלים בין המלכים" המופיע בתעודה פגומה (*FM XI.39.III.3'-4'*) מתייחס לנסיונות זמרלם להשכין שלום בין קרנלם מלך אנדרג לבין חמורבי מלך פרד בחודש תשרי (VII) או חשוון (VIII) (ראה שם, עמ' 82, הערה (a)).

עמ' 22: לפי דיראן המסע לחשל ארך מה-24 לחודש אלול (VI) עד ה-3 לחודש תשרי (VII) (*ARM XXX*, p. 365).

שנה עשירית: זמרלם יצא למסע לימחד בסוף חודש שבט (XI) ([ARM XXX. p.380])
(M.10515).

עמ' 23-22: לפי ההקדמה ל-ARM XXIII.535 (ARM XXX, p. 382) המסע נערך בין ה-29 לחודש אדר (XII) של השנה העשירית למלכות זמרלם ל-29 לחודש אייר (II) של השנה האחת-עשרה למלכותו.

עמ' 25-23: שנה אחת-עשרה: ב-20 לחודש אלול (VI) אסדתכם מלך חרן נתן לזמרלם מתנות באפקם של החבור. כמו כן ניתנו מתנות על-ידי בנמאד מלך נחר, סבכנאד מלך שד וירכבאד מלך חנזת (ARM XXXI.167). שרי צבא של בבל שהו במארי בחודש חשוון (VIII) (FM XI, p. (119, Note

M. Guichard, "Relations entre Carkémish et Mari : nouveaux fragments", *Semitica* 54, 2012, pp. 19-32.

עמ' 26-25: שנה שתיים-עשרה: בחודש אב (V) צבא בבלי עבר במארי בדרכו לבבל (FM XI.102).

עמ' 27: זמרלם חזר ממסעו לעזרת אנדרג, שהייתה נתונה לאיומים מצד אשמדגן מלך אפלתם, באמצע חודש אב (V). אחרי שיצא מאנדרג, הוא עבר דרך סגרתם ותרק ([ARM] M.11602) (XXX, pp. 401-402).

עמ' 28: ב-6 בחודש ניסן (I) בשנה הארבע-עשרה למלכות זמרלם נרשמו בתעודה פריטים "של שלל אדמתם" שבממלכת אשלכ ([ARM XXX, p. 416] M.18159). יש לציין שב-13 בחודש זמרלם נמצא בנחר ([ARM XXX, p. 419] M.12094.18), וב-19 וב-20 הוא נמצא באשנכ ([ARM XXX, pp. 420-421] M.11234.10; M.11223.33). ולבסוף ב-12[?] בחודש אייר (II) הוא מקבל בעיר ירבנס שבלב אדמרץ מתנת אריגים ובגד מחמד מלך אנדרג (M.18156) ([ARM XXX, p. 422]).

עמ' 29: לדעת שארפין כעבור כעשרים שנה לאחר הרס מארי הוקמה מחדש ממלכת מארי על-ידי יפחסמאבם (ולאחריו אצסמאבם וידחאבם) בשטח זהה לזה שהיה לה בימי זמרלם. שלושת המלכים הראשונים מלכו כעשרים שנה. הארמון החדש לא שרד מפני שנבנה בחלק התל שהתמוטט לתוך הנהר או מפני שהיה בחלק התל שעדיין לא נחפר. ארכיונים של תקופה זו נמצאו בתרק, טבתם וחרדם. (D. Charpin, "Le 'pays de Mari et des bédouins' à l'époque de Samsu-iluna de Babylone", RA 105 [2011], pp. 41-59).

סעיף 2, א: ראש השרים (*šukkallum*) היה ממונה על המושלים ושר הכלכלה (*šandabakkum*) היה ממונה על אבות הבית. אב הבית לא היה כפוף למושל אלא כפוף לשר הכלכלה. אנו למדים זאת ממכתב שיסדגן כתב לסמיתר ראש השרים.

יִסְמַתְר

(["פרוטוקול", עמ' 68] [A.713.56-61])

⁵⁶כך שמעתי: "יִסְמַתְר (שר הכלכלה) כך אמר לפני סְמַתְר: כה הוא (אמר): 'כמו שאתה מופקד על המושלים, אני כמוך מופקד על אבות הבית!'⁶⁰ חוץ מהמלך אדוני איני מתחשב בדעת איש!" את זאת שמעתי.

במארי המושל נקרא *šāpiṭum* בעוד שבבל תוארו היה *šāpirum*.

לרשות המלך עמדו גם מנגנים ומנגנות, זמרים וזמרות, להטוטנים וליצנים (*FM IX*). לאב הבית היה משנה (*ARM XXVII.60.14*) וגם לאביר הרועים (מְרַחֵם) היה משנה (*ARM XXVII.93.8*).

עמ' 30: הרְבָאֵנִם, ראש העיר בבבל, הוא מקבילו של הֶסְגָּם במארי (D. Charpin, *RA 101*) ([2007], pp. 169, 171).

עמ' 29-30: הֶמְרַחֵם הוא: שר מקנה (בראשית מז, ו); או: על הצאן (דה"א כז, לא).

עמ' 30-31: יש מי שחישב, שהאוכלוסיה בשלושת המחוזות המרכזים שבממלכת זמְרָלִם (מארי, תְּרַק וסְגֶרְתִּם) מנתה בין שלושים ושניים אלף לחמישים אלף איש, הצבא מנה ארבעת אלפים איש או ארבעת אלפים וחמש מאות איש ("מילון מקראי", עמ' 246, 269; *FM X*, p. 15).

עמ' 33-34: הוסף לביבליוגרפיה את "מיתולוגיה", עמ' 433-487.

J. Stökl, *Prophecy in the Ancient Near East*, Leiden-Boston, 2012, pp. 29-100.

"הנבואה במזרח הקרוב".

עמ' 34, 1: וכן בצורת *mahhum*.

עמ' 35: הַמְחַתֵּם היו רווקות (שארפין "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 43). מְחַם מזמן יִסְמַחְאֵד היו בתעודות מתתל ו"צ'אגאר בַּזָּאר" (היא אֶשְׁנָם) - מְחַם של אֵד של חֶלְבּ: ("תתל", KTT 359.3; 306.5; "צ'אגאר בַּזָּאר" (היא אֶשְׁנָם), מספר 176).

עמ' 35-36: לפי שארפין (D. Charpin, *NABU 2013/45*; *RA 108/1* [2014], p. 203b) יש לנו, ככל הנראה, עדות בתְּרַק ל"נביאים" (*nabiū*) בתקופת "המושלים" (ראה עמ' 5).

עמ' 35-36: בתעודה מתרקה מתקופת "המושלים" (ראה בספרי עמ' 5) שני עדים מכוונים "נביא" (*na-bi-ū*). זו העדות הקדומה ביותר של התואר. (O. Rouault, *Terqa Final Reports No.2*. *Les textes des saisons 5 à 9, Bibliotheca Mesopotamica 29*, Malibu, 2011, pp. (55-56, no. 9-1, ll. 25-26)

עמ' 36: אֵד של נַחַר ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 37: מחתם: אשתר (A.1890)

עמ' 38: נחר ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

נביא (devin) פעל ביישוב רבן שבמחוז מארי, (M.7474 (ARM XXX, p. 335a)

עמ' 36-38: אַחַלְפַּאֲדִל הִיָּה מַחֵם שֶׁל אַדְּ שֶׁל חֶלֶב. הוּא קִיבֵל חֲמִישָׁה לִיטֵר שֶׁל בִּירָה מִשׁוּבַחַת בְּצ'אגאר בַּזָּאֵר (הִיא אֲשַׁנְפֵם) ("צ'אגאר בַּזָּאֵר", מס' 176). שְׁנֵי מַחְ זִכְרִים בְּשֵׁתֵי תַעֲוֹדוֹת מִתְּתֵל (רָאָה שֵׁם, עמ' 316).

עמ' 43: הַפֶּסֶל שֶׁל אַדְּ שֶׁל נַחֹר נַעֲלָם. הָאֵל אַדְּ דֹרֵשׁ מִזְמַרְלָם בְּאִמְצַעוֹת הַנְּבִיא שִׁיִּצְרוּ בַעֲבוּרֹו פֶסֶל חֲדָשׁ ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 43: בִּטְקִסְט פּוֹלְחָנִי אֶחָד יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין נְבוּאָה לְמוֹסִיקָה ('27-21, II, p. 61, FM IX; השוואה מלכים ב ג, טו).

עמ' 44, ב: בִּמְכַתֵּב שֶׁל סַמְתֵּר מִזְמֵן הַמֶּרֶד שֶׁל בְּנֵי־מֵן מִסּוּפֵר שֶׁבִשְׁעָה שֶׁצָּבָא מָאֵרִי צָר עַל מְשַׁלְן, אֲפֵלָם שֶׁל דָּגָן יִכּוֹל הִיָּה לְהִיכְנֹס לְעִיר, כִּכֵּל הַנְּרָאָה לְמִטְרוֹת פּוֹלְחָנִיוֹת. הַנְּצוּרִים מִנְצִלִים אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת וּמִפְקִידִים בִּידִיו מִכְתֵּב לְמֶלֶךְ ("מִיתוֹלוֹגִיָּה", עמ' 446, A.52).

עמ' 47: "שִׁירַת הָעֵלִילָה..." (רָאָה נִסְפָח), טוֹר שְׁלִישִׁי, שוֹרָה 41: "קָרָא לְמִנְחָשִׁים וּטִיהֵר".

עמ' 48: "שִׁירַת הָעֵלִילָה..." (רָאָה נִסְפָח), טוֹר שְׁלִישִׁי, שוֹרָה 48.

עמ' 59: לְהֵלֵן הִצְעָה אַחֲרַת לְתַרְגוּם שׁוֹרוֹת 36-37: "אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְרַעוֹת אֶת הַשְּׁבִטִים שֶׁלָּהֶם בְּ(תַעֲלַת) חֶבֶר וְאוֹתָן לֶךְ אֶת הַנְּהַר כּוֹלוֹ". חֶבֶר הוּא שֵׁם הַתַּעֲלָה שֶׁל מָאֵרִי שֶׁעֲבָרָה לִיד מְשַׁלְן ("מִיתוֹלוֹגִיָּה", עמ' 221, הע' 166, עמ' 466-467; "מִרְכֵּז שֶׁל בְּנֵי־מֵן", עמ' 111, הע' 5).

עמ' 60: יֵשׁ הַמְשׁוּוִים אֶת הַמְתוֹאֵר בְּנְבוּאָה בְּתַעֲוֹדָה ARM XXVI.196 לְתַהֲלִים פֶּרֶק פֶּב. שְׁאֲרִפִין ("הַנְּבוּאָה בְּמִזְרַח הַקְּרוּב", עמ' 39, 46) מַעִיר, שֶׁבִשְׁעָה שֶׁמֶלֶךְ מָאֵרִי זֹכֵה לְעִידוֹד שֶׁל הָאֵל דָּגָן, בְּעִימוֹת עִם מֶלֶךְ אֲשַׁנְנֵ, הִרִי זֶה הָאֲחֵרוֹן זֹכֵה מִצְדוֹ לְעִידוֹד מֵהָאֵלָה כְּתָתָם (צוֹרָה שֶׁל אֲשֶׁתֶּר), לְפִי שְׁנֵי לוֹחוֹת שֶׁמוֹצֵאֵם כִּכֵּל הַנְּרָאָה מִנְּרַבְתָּם (FLP 1674; FLP 2064):

הָאֵלָה כְּתָתָם לְאַבְלַפְאֵל

(FLP 1674, [M. de Jong Ellis, *MARI V* (1987), pp. 240, 258])

הַמֶּלֶךְ אַבְלַפְאֵל, כֵּה (אִמְרָה) כְּתָתָם:

הַסּוּדוֹת שֶׁל הָאֵלִים נִמְצְאוּ לְפָנָי. ⁵מִפְנֵי שֶׁאֵתָה מִזְכִּיר תְּמִיד אֶת שְׁמִי (מִילוּלִית: מִפְנֵי שֶׁהִזְכַּרְתִּי שְׁמִי תְּמִיד בְּפִיךָ), אִגְלָה (מִילוּלִית: אִפְתַּח) לֶךְ תְּמִיד אֶת סּוּדוֹת הָאֵלִים. בַּעֲצַת ¹⁰הָאֵלִים וּבְצוֹ שֶׁל אֲנִי הָאֲרֶץ נִתּוֹנָה לֶךְ לְשִׁלוֹט (בֵּה). תִּשְׁחַרֵּר אֶת הָאֲרֶץ הָעֵלִיוֹנָה וְהַתְּחַתּוֹנָה (מִילוּלִית: אֶת סַנְדֵּל

הארץ העליונה¹⁵ והתחתונה תתיר). תפדה² את רכוש הארץ העליונה והתחתונה. מחיר השוק שלך לא ימעט. כל ארץ שידך²⁰ תכבוש, אוכל רגוע (מילולית: מנוחה)... אני, כְּתָתָם, אחזק את יסודות כסאך. מלאך²⁵ שומר העמדתי לך. הקשב לי (מילולית: אוזנך לו תהיה מופנית אליי)!

האלה כְּתָתָם לֹא־בִלְפָּאֵל

(FLP 2064, [M. de Jong Ellis, *MARI V* (1987), p. 239])

בתעודה, שממנה שרדו רק מלים בודדות, מופיעה בסוף שורה 3, בנוסף לפתיחה הזוהה, המילה: "הכנעתי בעבורך".

עמ' 61: במקום "קבוצות הקוצרים", שארפין מתרגם: "עיבודים חקלאיים" (exploitations agricoles), "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 35.

עמ' 64, שורה 33: עדיף: "תובע" על פני "שומר".

עמ' 65-66: יַחַדְנָלָם נטש את בריתו עם חלב וכרת ברית עם אֶשְׁנָנ ("מילון מקראי", עמ' 268).

שארפין מעיר על דמיון נוסף בשני המקרים: הנביא לא יכול להביא בעצמו את מסר הנבואה שלו למי שהיא יועדה בשבילו ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 36, הערה 24).

עמ' 69, סעיף 5: שארפין מצביע על העובדה, שהאל שמש ממריץ את מלך מארי לתקוף את חמורבי מלך כַּרְדּוּ, שהיה אויב מושבע של מלך אַנְדְּרֶג, והנבואה, כזכור, יצאה מפיו של נביא בן אַנְדְּרֶג! ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 40, הערה 55). כמו-כן הוא משווה (עמ' 66) לנוסחה בירמיהו כב, ג-ד.

עמ' 75: ARM XXVI.212 הוא התשובה ל- ARM XXVI.185-bis (שארפין, "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 50). כמו-כן הוא מעיר (שם עמ' 65) על הדמיון למלכים א, כב, ה-ט: על אותה שאלה, דרישה בה', עונים ארבע מאות הנביאים מטעם מלך ישראל, ואחר-כך עונה נביא ה' מטעם יהושפט מלך יהודה. אך במקרה זה התשובות הפוכות.

עמ' 81: ב-ARM XXVI.214 במקום "למחנה בְּלִתְאֶפְלָם" יש לתרגם "לבטן בְּלִתְאֶפְלָם" (FM '13-IX.47.11 וכן עמ' 201, הע' 13).

ביחס ל-ARM XXVI.237 שארפין ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 66) מעיר שגם כאן, כמו במקרה של ARM XXVI.212, ובדומה למקרא, עושים שימוש בו-זמני בשני אמצעי חיזוי: שם בנבואות וכאן בחלומות ובנבואה.

עמ' 81: בספר הבאנו רק את חלקו השני של הלוח. עתה אנו מביאים גם את חלקו הראשון.

:ARM XVI.237.1-21

בחלקו הראשון של המכתב מדובר בחלום ובחלקו השני בנבואת מַחְתָּם. בהמשך נביא עוד דוגמא של חלום ולאחריו נבואת מַחְתָּם.

תרגום חלקו הראשון של המכתב:

אֲדָדְרָא אִם הַמֶּלֶךְ כּוֹתֵב לְבִנָּה זְמַרְלִים, שֶׁהִיא חִלְמָה חִלּוּם שֶׁכְּדוֹגְמָתוֹ לֹא חִלְמָה מֵאֵז "שְׁלוֹם" בֵּית יַחְדָּנְלִים אֲבִי זְמַרְלִים, יִיתְכֵּן שְׁכוּוֹנָתָה מֵאֵז הַרְס בֵּית יַחְדָּנְלִים וְהַמְלֶכֶת יִסְמַח-אֲדָד בְּמֵאֵרִי אוֹ מֵאֵז שִׁיקוּם בֵּיתוֹ עִם הַמְלֶכֶת זְמַרְלִים. עֵנִיין הָאוֹתוֹת לֹא בְּרוּר. הִיא נִכְנָסָה בְּחִלּוּמָה לְמִקְדָּשׁ וְהַפְּסָלִים לֹא הָיוּ לְפָנֵי הָאֱלֹהִים. הַכּוֹהֵן הַגָּדוֹל שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ קָרָא בְּקוֹל שֶׁהָאֵל דָּגָן יִחְזוֹר.

אמור אל אדוני: כה (אמרה) אֲדָדְרָא אִמְתָּר:

מֵאֵז "שְׁלוֹם" (*šulmum*) בֵּית אֲבִיךָ אִפְּעַם⁵ לֹא רָאִיתִי אֶת הַחִלּוּם הַזֶּה. הָאוֹתוֹת (*ittum*) הַקּוֹדְמִים שֶׁלִּי הֵם אֱלֹהִים. בְּחִלּוּמִי נִכְנָסְתִּי לְבֵית (= מִקְדָּשׁ) בְּלֶת-אֶפְלִים. בְּלֶת-אֶפְלִים¹⁰ לֹא יִשְׁבֶּה וְהַפְּסָלִים שֶׁלִּפְנֵיהֶם לֹא הָיוּ. וְרָאִיתִי וְהִתְחַלַּתִּי לְבִכּוֹת. חִלּוּמִי זֶה (הִיָּה) הַשְּׂכָם בְּבוֹקֵר. חֲזַרְתִּי וְדָד הַכּוֹהֵן הַגָּדוֹל¹⁵ שֶׁל אֶשְׁתֵּר בְּשַׁר עֵמֶד בְּשַׁר בְּלֶת-אֶפְלִים וְ"פֶה זָר"^(?) כִּךְ הִיָּה קוֹרָא: "חֲזוֹר אֵלַי דָּגָן!²⁰ חֲזוֹר אֵלַי דָּגָן". כִּךְ הִיָּה קוֹרָא.

המכתב שגם בו יש חלום ונבואת מַחְתָּם:

חֲמִשְׁגֶּשׁ לְשִׁנְחַרְחַל

M.7160 [D. Charpin, «Prophéties et rêves "censurés" dans les archives royales de Mari», dans J.-M. Durand, Th. Römer & M. Bürki (éd.), *Comment devient-on prophète? Actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 4-5 (avril 2011, OBO 265, 2014, p. 32]*

חֲמִשְׁגֶּשׁ כּוֹתֵב לְשִׁנְחַרְחַל, מְזַכֵּירוֹ שֶׁל זְמַרְלִים שֶׁהוּא חִלְמָה חִלּוּם שֶׁלֹּא בִּישָׁר טוֹבוֹת לְמֶלֶךְ וְהוּא הִתְלַבֵּט הָאֵם לְסַפֵּר אֶת הַחִלּוּם לְמִישֵׁהוּ. אִךְ הִנֵּה בָּא אֵלָיו יִסְמִסֵּם, שֶׁר הַכֹּלְכֵלָה, וְסִפֵּר לוֹ שֶׁמַּחְתָּם שֶׁל אֶשְׁתֵּר בְּסַר בָּאָה אֵלָיו וּבְפִיָּה כֹּל הַנְּרָאָה נְבוּאָה טוֹבָה לְמֶלֶךְ.

[אִמּוֹר] לְשִׁנְחַרְחַל: [כֹּה] (אִמְרָה) חֲמִשְׁגֶּשׁ [בְּנֶרֶךְ]:

רָאִיתִי⁵ [חִלּוּם] שֶׁ(מִתִּיחֵס) לְאִדוֹנִי. [הוּא לֹא טוֹב]. הַחִלּוּם הַזֶּה [אִכַּן] מֵדַאִיג. וְאִנִּי אִמְרָתִי [בְּלָבִי]: כֹּה אִנִּי (אִמְרָתִי בְּלָבִי): "הָאֵם) אִחְזוֹר] עַל הַחִלּוּם שֶׁלִּי?"¹⁰ יִסְמִסֵּם בְּ[א], כֹּה הוּא (אִמְרָה): "מַחְתָּם] שֶׁל אֶשְׁתֵּר בְּסַר בְּ[אָה אֵלָיו] וְכֹה (הִיא) אִמְרָה לִי[: "לְשִׁמּוֹר (שׁוֹרֵשׁ נִצַּר)... אִשְׁמַן[...]

עִמ' 83: ARM XXVI.206.28-31, בְּעִקְבוֹת (ARM XXX, p. 323), M.18192, יֵשׁ לְתֵרְגָם: "הִנֵּה [לֹא כְּתִבְתִּי] אֶת הַנְּבוּאָה, אֲשֶׁר] הוּא אִמְרָה לִי וְשִׁלַּחְתִּי (אוֹתוֹ) [הַמַּחְתָּם] אֵל [אִדוֹנִי]."³⁰ בְּתֵעוּדָה הָאִמְרָכִלִית מֵה-14 לְחֹדֶשׁ סִיווּן (III) בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְזְמַרְלִים נִרְשַׁם בְּגַד אֶחָד, וְסַךְ-

עיניים אחד לחמור שניתנו בסגרתם למחם (כר!) ששילחו. הכוונה, כנראה, למחם שמופיע בתעודה ARM XXVI.206, ראה בספרי, עמ' 82-83).

עמ' 85: הנבואה המצוטטת ב-ARM XXVI.217 היא לפי המכתב A.3087 מפי האל אֲדָ מנַחֵר.

אַתְרָאסָד לזמְרלם

(7-1'A.3087; "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 36, הערה 23; עמ' 41, הערה 61; עמ' 58, הערה 158; D. Charpin, "Le prophétisme dans le Proche-Orient d'après les archives de Mari (XVIIIe siècle av. J.-C.)", *Le Monde de la Bible* 64, Genève, (2012, 58)

מכתב של אַתְרָאסָד הכותב מנַחֵר. ניתן רק בתרגום לצרפתית:

לפי נבואה של מַח אחדים אֲדָ רוצה שיציבו מחדש את הפסל שלו בנַחֵר.

⁷⁻¹[עתה] שלחתי לאדוני באמצעות נפסָאֵרַח את קווצות השיער שלהם ואת [ציציות הבגדים שלהם], בכדי שאדוני יוכל לערוך ניחושים על [קווצות השער שלהם] וציציות הבגדים שלהם ושאדוני יוכל לפעול לפי מעמדו המלכותי".

עמ' 88: התעודה ARM XXIII.494 התפרסמה לאחרונה שוב כ-FM XI.85 ונוספו עליה שתי תעודות המעידה גם הן על השתתפות החנָם בסעודות (FM XI.86-87).

עמ' 89: ראה לעיל עמ' 44, ב.

סעיף 26:

בנבואה שעדיין לא פורסמה מדובר בפסל של אֲדָ שנעלם ומלך מארי נדרש ליצר פסל חדש (ראה לעיל "ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 91: דיון רחב על הבריתות ניתן למצוא ב"תל לילן", עמ' 310-324.

עמ' 91 ואילך: יש לציין שהבריתות היו תקפות רק לתקופת השלטון של המלכים שכרתו אותן ולכך מתייחס הביטוי: *ana dārétim*, מילולית "לתמיד" (שארפין, "אדוני הזמן", עמ' 67).

ראה:

D. Charpin, "Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite", *Alter Orient und Altes Testament* 401, Göttingen 2014, pp. 190-199.

עמ' 92, סעיפים א, ב':

סעיף ב': "מלבדך אין לי אב" (FM IX.5.19).

עמ' 95, סעיף 3: באחד ממכתבי תל לילן (מספר 167, שורות 11-13) אנו מוצאים את ההשקפה שהאל הוא זה שמשכין שלום בארץ: " כאשר אֲדָ אֲדוֹן... יִשְׁכִּין שְׁלוֹם (*salīmam...išakkan*) לארץ."

עמ' 95, סעיף 4:

¹⁶"[א]יש באצבע לא נגעו בו ואת הציצית שלי ¹⁷[א]יש לא נטש?" (M. Guichard, RA XCVI] (2002, p. 113] M.6242.16'-17')

עמ' 96: השווה דרך משל "ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית", יהושע ט, טו.

עמ' 99: ראה לדבר שמדובר בין אפשר למצוא במכתב של בְּנָם לְזַמְרָלָם (ראה בהמשך FM VIII.12).

הטקס נערך גם במקדש אֲדָ (= הַדָּד) של חלב שבאגרת (A.2094 [= LAPO 17 728]).

ערים באֲדַמְרָץ שרצו לכרות ברית יוצגו על-ידי זקני הערים (ראה בהמשך עמ' 192).

בתל לילן יש מכתב שבו מופיע הצירוף *hayārum mahāšum* ("תל לילן" 11, 56.7).

עמ' 100-101, ג;

"מלחמה ושלום", עמ' 212-214: ציטוטים של כל השבועות המופיעות במכתבי מארי.

עמ' 101:

המכתבים מתל לילן:

מס' 89, שו' 31-34:

שְׁכַרְמַתְשֵׁב מֶלֶךְ אֶלְחַת כּוֹתֵב לְתִלְאֲבַנְּךָ מֶלֶךְ אֶפֶם שְׁבִירְתָּה שְׁבַת-אֶנְלִל:

³¹"אני ואתה ניפגש. חי אלים בינינו נשבע ודמים (*damuttum*) בינו יתקיימו."

מס' 185, שו' 4'-20:

⁴כה הוא (אמר): "יצאתי לדרך ⁵ואת דם תִּלְאֲבַנְּךָ שִׁלַּחְתִּי. לִפְנֵי שֶׁנִּצַּא לְדֶרֶךְ, הִבֵּה נִיגַע בְּדַמּוֹ וְהִבֵּה נִשְׁ[בַע] בְּחַיֵּי הָאֱלִים. [כֹּאשֶׁר בְּדָ]מוֹ נִיגַע וּבְ[חַיֵּי הָאֱלִים] ¹⁰נִשְׁבַע. יִחְלַף-... בְּלִשְׁנֵי וַיִּסְרַחְדַּגְ[וּ] [בַע]רְבֵי שְׁלֵהֶם צְרִיכִים [לְלַכֵּת] ¹⁵ו... לְמַחְרַת [תִּלְאֲבַנְּךָ] בְּנִי וְ[הַמּוֹחֵתִירִים] שֶׁל אֶרֶץ שֶׁאֲחִי[רִיו] הוֹלְכִים יִגְ[עוּ] בְּדַמֵּי וַיִּשְׁבַּעוּ בְּחַיֵּי הָאֱלִים. וּבְעֶרְבֵי שְׁלֵהֶם... הֵם צְרִיכִים לְחַזֹּר.

עמודים 103-113, סעיף 1:

אשֶׁמֶד לְזַמְרָלָם

A.4254.4'-11' [D. Charpin, "Ainsi parle l'empereur" à propos de la correspondance des *SUKKAL-MAH*", *Susa and Elam. Archaeological, Philological, Historical and Geographical Perspectives*, eds. K. De Graef and J. Tavernier, Leiden – Boston, 2013, p. 349, n. 36]

אַשְׁמַד, שֶׁהִיא מִשְׁבֵּט הַחֲנָם, מִילָא תִּפְקִיד שֶׁל מְרַחֵם (= "אֲבִיר הַרוּעִים"), אוּ הַמִּשְׁנָה לְמְרַחֵם אֲבִלְפָאֵל, כּוֹתֵב לְזַמְרָלִם מִכְּתָב שֶׁרַק חִלְקוֹ פּוֹרְסֵם.

^{4'} וְכֹאשֶׁר אֲדוּנִי יִכְתּוֹב אֵלֵיהֶם, ^{5'} אֵל יִכְתּוֹב אֵלֵיהֶם בְּמַעֲמַד אֲב אוּ אַח, (אֵלָא): "כֹּה (אֲמַר) זַמְרָלִם", אֵת זֹאת אֲדוּנִי צָרִיךְ לִכְתּוֹב לָהֶם, וְאַחֲר־כֵּךְ, כֹּאשֶׁר הֵם יִהְיוּ בִיחֻסִים טוֹבִים עִם אֲדוּנִי, ^{10'} הֵם: "כֵּן אֲדוּנִי", לִפְנֵי אֲדוּנִי יִקְרָאוּ.

עִמ' 108-112: רָאָה לְהֵלֵן, עִמ' 255-258.

עִמ' 109: עַל חֲשִׁיבוֹת גּוֹבָה הַכִּיסָא שְׁעִלְיוֹ יוֹשֵׁב מִי שְׁמוֹזְמָן לְטַקֵּס בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ הַשּׁוֹוֶה מַלְכִים בַּכֹּה, כֹּה (= יִרְמִיָּהוּ נָב, לֵב); אֲסַתֵּר ג, א.

עִמ' 103-104:

דְּדַחְדָּן לְשִׁבְתָּ

(*FM VII.2 [LAPO 18 113]*)

דְּדַחְדָּן, מֶלֶךְ הַרְבָּם וְהַעִיר אֲבַתָּם, דוֹד זַמְרָלִם מִצַּד הָאֵב, מְדוּוּחַ לְשִׁבְתָּ, אַחוֹת חֲמוּרְבִי מֶלֶךְ חֵלֶב, עַל דְּבָרִים שֶׁהוּא אֲמַר לְאַחִיָּה בְּרֵאיוֹן שֶׁהִיא לוֹ אִיתּוֹ. הוּא טַעַן לִפְנֵיו שֶׁהֲרוּגַז שְׁלוֹ כְּלָפִי אַחוֹתוֹ מְבוֹסֵס עַל רְכִילוֹת מְשׁוֹלְלֵת כָּל יְסוּד. הַמַּעֲשֶׂה אִירַע לְכָל הַמּוֹקֵדִים בַּשָּׁנָה הַשְּׁתִּי-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זַמְרָלִם.

מִוֹר אֵל שִׁבְתָּ: כֹּה (אֲמַר) דְּדַחְדָּן:

שְׁמַעְתִּי אֵת מִכְּתָבְךָ שֶׁשְׁלַחְתָּ לִּי. הִנְחֵנִי אֵת הַדִּין וְחֲשַׁבּוֹן הַמֶּלֶךְ ^{5'} שֶׁשְׁלַחְתָּ לִּי לִפְנֵי חֲמוּרְבִי (מֶלֶךְ חֵלֶב) וְהַרְגֵּנִי אֹתוֹ. זֹאת וְעוֹד. אֵת דִּין וְחֲשַׁבּוֹן כְּךָ הִנְחֵנִי לִפְנֵינוּ: כֹּה אֲנִי (אֲמַרְתִּי): ^{10'} אֲנִי נִשְׁבַּע בְּאֵד אֲדוּן חֵלֶב] וְהָאֵל שֶׁל אֲבִיךָ (סֵן)! בַּשָּׁנָה שֶׁעֲבָרָה חֲמֵדְדָּן] כֵּךְ נִתְפַּשׁ: ^{15'} כֹּה הוּא (אֲמַר): '[אֲדוּנִי חֲמוּרְבִי כִּתְבָה וְהִיֹּת שִׁבְתָּ] לֹא הִתְחַשְׁבָּה] בְּדַעְתּוֹ' וְאֲנִי מְאֹד ^{20'} הִתְרַגַּזְתִּי. בְּ(דְּבָרִים) הָאֵלָה אֲוִלִי הוֹצִיָּאוּ אֵת דִּיבְתָה] אֵלַיךְ וְהַרְגִּיזוּ] אֹתְךָ. "כֹּה (אֲמַר) חֲמוּרְבִי: "זֹאת אֲמַתְּ. הוֹצִיָּאוּ אֵת דִּיבְתָה אֵלַי וְהִתְרַגַּזְתִּי עֲלֵיהֶם. "עֵתָה הִרְגַּעְתִּי אֹתוֹ. ^{30'} אֵין כָּל נְזַק. כְּמוֹ שֶׁאֲנִי תִּמְכְּתִי בְךָ, שֶׁמֶשׁ לוֹ יִתְמוֹךְ בְּעֵנֵינוּ!

עִמּוּדִים 103-105:

דְּדַחְדָּן לְזַמְרָלִם

(A.3185 [J.-M. Durand, *Semitica* LIV (2012), pp. 11-12])

דדחן היה מלך שבט רבם של בנימין והעיר אבתם. הוא היה ואסאל של זמרלם במעמד "בן". וכמו-כן היה דודו של זמרלם, אחי אדךר אשת חדנאך (ראה בספרי עמ' 15). הוא כותב לזמרלם, שאפלחנד מלך כרכמיש ערך התייעצות בנוגע למצב בגדה השמאלית של הפרת. ככל הנראה מדובר באי-שקט שגורם שבט בנימין, שבטו של דדחן, שמדוכא על-ידי מלך חלב, ירמלם. מלך כרכמיש כתב לדדחן שנמצא בחלב, שהוא צריך לקחת חמורים מזן מיוחד ולשלחם תחת משמר לזמרלם. הדבר שימח מאוד את דדחן והוא שלח אותם דרך הערבה עם מלווים שישמרו עליהם. בהמשך המכתב הוא עובר לנושא אחר. הוא מתלונן לפני זמרלם, שלמרות שהוא רוצה להתקרב אליו, הוא נדחה על-ידי למרות שהוא דודו. הוא מסיים את דבריו בנימת יאוש, אך ימלא כל מה שזמרלם יצווה עליו.

אמור לזמרלם: כה (אמר) דדחן בנך:

⁵אפלחנד ערך התייעצות, ומפני שהגדה השמאלית (של נהר הפרת; *aqdamātum*) סו[ע]רת (מילולית: דלוחה) ו[יד]ו של המלך (של חלב מונחת) ח[ז]ק, ללא רחם, על בנימין. ¹⁰הוא כתב אליי לחלב: "הנה [חמ]ורי-שחמם שאל זמרלם אביך [את]ה הורה לקחת ¹⁵ו[מ]לווים שלהם [צריכים להיות מופקדים. זאת [צר]יכה להיות מתנ[ה] לז[מרלם]. "ואני ש[מעתי] (את המכתב) [ומ]אוד ש[מחתי]. ²⁰מיד הוריתי לקחת [חמורי-שחמם] וב[תוך] הערבה (מילולית: נווה) נתתי להם [מל]ווים. זאת ועוד. אני רוצה להיות קרוב אליך ואתה דוחה אותי ממך. אני טוב אליך פי שניים ממה שניתן להביע במלים? האם אני לא דודך? ³⁰מספיק! מה שבא, בא! מהיום הזה כל מה שתאמ[ר] אעשה!

מכתב שהנמען והמוען שלו חסרים

(A.3833 [J.-M. Durand, *NABU* 1990/24; *LAPO* 16, p. 71])

³משמר-מלווה ה[ביא]ם אליי. חקרתי אותם ⁵וכך הם אמרו לי: "הוא ביצע שלוש פעמים את ההשתחויה, ובזמן (הבאת) קערת (האוכל הוא שוב ביצע) השתחויה. "ו(אדוננו אמר לנו): "אם זמרלם ישבע (מילולית: יגע בגרונו) על ארבעת הדברים ¹⁰שכתבתי (לו), אזי תתנו לו מעמד של אח (מילולית: אחווה)."

עמ' 112:

זכראך איש כרד, לזמרלם

(*FM* II.118.1-2, 6'-21')

קטע מהמכתב הזה דן במה שדן גם המכתב *FM* II.117.30-41 שהבאנו בספרנו, לעתים בניסוח מעט שונה.

אמור אל אדוני: כה (אמר) זְכָרְאֵךְ עבדך:

^{6'}זאת ועוד. [אדוני] כתב [בדבר] מעמד האח (= אחווה) [שלפנים] סְמַחְאֵלְךָ כתב אל [אדוני]. אל (או: ל) [...] ו... של דבר ^{10'}מעמד האב (= אבהות) לפני [אד]וננו (סְמַחְאֵלְךָ) א[מרנו]. בגלל? (מילולית: ביד) הארץ מה נע[שה]? הארץ קמה (ואמרה): "[מדוע] אתה כותב במעמד בן? ננהג (מילולית: נתפוס) כמו (שנהגו) לפנינו (מילולית: בימי קדם). ^{10'}לפנים יִחְדְּנְלָם וְאֶשְׁתַּמְרָאֵךְ היו מתכתבים ביני[הם] במעמד אח! עתה א[תה] תכתוב אליו במעמד אח!" במצוות הארץ אדוני ^{20'}סְמַחְאֵלְךָ כתב אל אדוני במעמד אח!

עמודים 112-113, סעיף 1:

המכתב הבא מקביל למספר FM II.117:

זְכָרְאֵךְ לְזַמְרָלִים:

(FM II.118.12, 6'-23')

אמור א[ל אדו]ני: כה אמר זְכָרְאֵךְ עבדך:

^{6'}זאת ועוד. [אדוני] כתב [בדבר העובדה שלפנים] סְמַחְאֵלְךָ כתב אל [אדוני] במעמד אח. ^{10'}א[מרנו] לפני אדוננו (סְמַחְאֵלְךָ) ל[כתוב] ול... של דבר מעמד אב.

בגלל? הארץ מה נע[שה]? הארץ קמה (ואמרה): "[מדוע] אתה כותב במעמד בן? ננהג (מילולית: נתפוס) כמו (שנהגו) לפנינו. ^{15'}לפנים יִחְדְּנְלָם וְאֶשְׁתַּמְרָאֵךְ היו מתכתבים ביני[הם] במעמד אח! עתה, א[תה] כתוב אליו במעמד אח". במצוות הארץ אדוני סְמַחְאֵלְךָ כתב אל אדוני במעמד אח! בגלל (הדברים) האלה אל יכעס עליי אדוני.

עמ' 121-122: הבגד והמצנפת גם הם מסמני טקס הברית (Charpin, *Lire et écrire*, p. 139). ראה גם עמ' 95, 163 וכן את המכתב שלהלן:

חמורבי מלך כְּרֵד לְזַמְרָלִים

(ARM XXVIII.166)

המכתב הוא, ככל הנראה, מהשנה שבה התמלך חמורבי בכְּרֵד, היא השנה השמינית למלכות זְמַרְלָם. במכתבו הוא מזכיר לְזַמְרָלִים, שהוא קיבל ממנו כס מלכות, בגדים ומתנות שונות. זְמַרְלָם שלח את המתנות בעת שחמורבי עלה למלוכה ואז גם נכרתה ברית בין כְּרֵד ובין מארי. איש של זְזִי מלך הַתְּרָכִים דיווח על משלוח המתנות למלכו. אחרי קטע חסר בלוח אנו קוראים שחמורבי כותב לְזַמְרָלִים, שכאשר הוא התכוון ללכת אל זְמַרְלָם, הגיע אליו שליח של זְזִי עם הזמנה להיפגש עם מלכו בעיר צְרַבַּת (בממלכת כְּרֵד - קְטַר).

[א]מור [א]ל אבי זמרלם: [כה] (אמר) חמורבי בנר:

[מ]קודם כאשר זמראר[ח] (פקיד בכיר של זמרלם) הביא לי⁵ כס, בגד, מחלצות ומתנה שאבי שלח לי, שמ[חתי. ע] בד זז! (מלך התרפם) שלפניי [ישב] ראה (אותו) ואל אדוניו [כך כתב]: [כ]ה [הוא] (כתב): "כס...² [אני] שמתתי [את פניי] ללכת אל אבי. נערכתי (או: החלטתי), [אך] אקבאחם (שגריר זמרלם בכרד) עבד אבי הגיע אליי. ⁵פנ[י]ן (היו מועדות גם-כן) ללכת [א]ל אבי. נ[ע]ר אחד] של זז! בא אליי (באומרו): "איך? מארי התקרבה אליך, [וצ]רבת התרחקה? [בו]א לצרבת והיפגש איתי!"¹⁰ הוא נאסף (עם צבאו) בצרבת. [את זאת] שמעתי [ב]סביבתי (או: ממקורותיי).

עמ' 116-118: במסגרת הברית של זמרלם עם אתמרם נערכו נשואין בין בת זמרלם, אנבתם, לאתמרם, בחודש סיוון (III) של השנה השלוש עשרה למלכות זמרלם ("נדוניה", עמ' 167-168).

עמ' 121-122: שארפין ("משתאות", עמ' 51) מציין ששתיית המשקה הייתה חלק מטכס הברית, וראה בהמשך עמ' 168.

עמ' 122-123:

אסקדם וחלחדן לזמרלם

(ARM XXVI.32.1-31)

בשנה החמישית למלכות זמרלם מדווחים המנחש אסקדם וחלחדן, ממנהיגי החנם, לזמרלם על בואם של שליחים מטעמם של בנמאד מלך נחרי וסבכנ[אד] מלך שד עם שליח ששם שולחו לא נשתמר. דברי השליחים אינם מוצאים חן בעיני אסקדם וחלחדן והם עמדו להחזיר אותם כלעומת שבאו, אך מחששם מפני זמרלם הם החליטו לשלחם אליו עם המלצה שלא להיענות לדבריהם, מפני שהם דברי שקר וכזב. לעומת זאת הם מציעים לו לומר להם שמזה שמונה חודשים הוא מוכן לכרות אתם ברית שלום. האלים שלו מוכנים להישלח אליהם יחד עם האלים שהם שלחו – הכול כחלק מטקס הברית. אך הם כנראה מתמהמים.

אמור [אל] אדונ[נו]: כה (אמרו) אסק[דם] וחלח[דן] עבדיך:

הגי[ע]ו אלינו שליחים של בנמאד וסבכנ[אד] ע[ם] השליח של... אשת. ¹⁰[ש]מענו את דבריה[ם]. דבריהם רעים. עמדנו להחזיר אותם, אך פחדנו מאדוננו. ¹⁵עתה הנה שלחנו את [האנש]ים האלה [א]ל אדוננו. ²⁰אל ישמע אדוננו את דבריהם. דבריהם הם שקר ולכן אדוננו צריך כך לפנות אליהם בדברים: "זה שמונה חודשים ²⁵אני כותב אליכם חזור וכתוב בדבר שלום ואלי" מו[כ]נים, בכדי שאשלח (אותם) אליכם עם אליכם... רציתי מכם את שלום ארצי". ²⁵[את הדברים] האלה אדוני [צריך לומר ל]הם.

סִמְחַד לְזַמְרָלִים

(TH 72-67.4-10 [*Mél. Perrot*, p. 115, n. 30])

רק קטע ממכתבו של סִמְחַד מושל מארי בתחילת מלכות זְמַרְלִים נתפרסם. במכתבו הוא מדווח שְׁאֵלִי שְׁבַרְתֶּם נשלחו אל מלכו לצורכי טקס הברית.

⁴האלים של ארץ שְׁבַרְתֶּם אשר לקחו (אותם) אל אדוני לצורך השבועה בחיי האל – ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, האלים האלה... (ההמשך חסר).

סִמְתֵּר לְזַמְרָלִים

(A.4396.7-10 [*Mél. Perrot*, p. 115, n. 30])

סִמְתֵּר כותב לְזַמְרָלִים, שְׁקַרְנָלִים מלך אַנְדֶּרְג מבקש משרי מלך רִזְמ שבחבל יֶסֶן, בצפון גְּבֻל סַנְגֶּר, לשלוח אליו את אֵלִיו, כדי שישבע ואחר-כך הוא ישלח אליו את האלים שלו לאותה מטרה. שרי כך [כתב אליי]: "קַרְנָלִים [כתב אליי], כה הוא (כתב): 'ש[לח אליי] את אֵלִיךְ, בכדי שאשבע לך בחיי האלים, ואני אשלח לך [את אֵלִי] והישבע לי בחיי [האלים]'. "

עמ' 122-123:

חֲמִשְׁגֶּשׁ, לְזַמְרָלִים

A.2202

("נשואי נסיכה", עמ' 6)

חֲמִשְׁגֶּשׁ היה פקיד נאמן של זְמַרְלִים, מראשי הפקידות הממלכתית, מי שהיה מעורב במשאים ומתנים דיפלומטיים (ראה בהמשך את המכתב A.415). זמרלם עצמו לא נמצא באותה שעה במארי, ולכן חֲמִשְׁגֶּשׁ צריך לדווח לו על שליחים שעוברים במארי. במכתב שלפנינו חֲמִשְׁגֶּשׁ עושה הבחנה בין שלוש קבוצות של שליחים: 1. יְחִמְז־אֵל ומלווהו יֶרֶפ־אֵד (=יֶרֶא־פ־אֵד) אנשי קַטְנִ; 2. שני שליחים בבליים ושני אנשי קַטְנִ מלוויהם; 3. סִמְחַד איש קַטְנִ ושני אנשי קַבְרִ המלווים שלו, המביאים שני סוסים, כסף וכבשים, המוהר (*terhatum*) של בת מלך קַבְרִ, שעתידה להישלח לקַטְנִ על מנת להינשא לבן המלך, ככל הנראה כחלק מתנאי הברית ביניהם. מלך קַטְנִ עתיד לשלוח כמנהג התקופה למלך קַטְנִ את הנדוניה (*nidittum*). לדעת שארפין המכתב הוא מחודש תמוז (XI) של השנה ה-11 למלכות זְמַרְלִים (לשיטתנו זו השנה ה-12). באותה שעה השתתף זְמַרְלִים בחגיגות לאלה דְרִתֶּם, אלת העיר דר ולכן צריך היה לכתוב לו את המידע שבמכתב. שארפין גם מעיר שסופו של המכתב מעיד על האמון של מלך קַטְנִ במלך מארי בבקשו ממנו לשלוח איש נאמן מטעמו, שיהיה נוכח בטקס מסירת המוהר.

אמור לאדוני: כה (אמר) חֲמִשְׁגֶּשׁ עבדך:

⁵ ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, ב-29, יִחְמַץ-אֶל וִירַפ־אֶדְ (= יִרְאֶפ-אֶדְ) איש קטנ מלווהו; שני שליחים בבליים הנושאים עשרה כדי יין ושני אנשי קטנ מלוויהם, ¹⁰ סִמְחַמַּי איש קטנ ושני אנשי קבר המלווים שלו, מביאים (מילולית: נושאים) שני סוסים, כסף וכבשים, המוהר של בת איש (= מלך) קבר, הגיעו למ[ארי]. ומקודם אמרתי לאדוני בדבר שליחים, ¹⁵ משלחת-שקרבה, ואדוני כך ע[נה לי] לאמור: "שליח[ים שלמארי] יגיעו, א[ליי] שלח אותם." [ע]תה יִחְמַץ-אֶל ²⁰ והשליחים שהגיעו [י]נוחו יומיים ואת יִחְמַץ-אֶל ומלווהו אשלח אל אדוני. ²⁵ [אשלח] לבבל את הבבלים ואת אנשי קטנ מלוויהם [ע]ם [כד] [י]יין. סִמְחַמַּי איש ק[טנ] ואנשי קבר המלווים שלו ילכו מכ[אן] לקבר. זאת ועוד. השליחים... והבבלים שחזרו... ³² זאת ועוד. יִחְמַץ-אֶל] כך נשלח לומר: "עם האנשים] שילכו לקבר עבד ³⁵ אחד נאמן צריך ללכת והוא צריך להיות נוכח בשעת נתינת המוהר (מילולית: צריך לשבת במוהר).

J.-M. Durand, "Dūr-) (= שֶׁבַת-שִׁמְשֵׁ) 291, 128: לדעת דיראן, אֶבְסַמַּר מלך בחנזת (עמ' 128, 291: לדעת דיראן, אֶבְסַמַּר מלך בחנזת (= שֶׁבַת-שִׁמְשֵׁ) J.-M. Durand, "Dūr-) Katlim(m)u/Šēh-Hamad, how and why? Réflexions sur la logique d'une frontière sur le Habur", *Dūr-Katlimmu 2008 and Beyond*, ed. H. Kühne, Wiesbaden 2010, (p. 55, n. 24).

עמ' 144, סעיף 18:

A.484

("מלחמה ושלום", עמ' 213)

¹⁰ המלכים קמו וכך אמרו: "אנחנו בשלום עם מי שבשלום עם זמרלם ואויבים עם אויב אדונו. עניינו (מילולית: הטעם שלנו) ביד אדונ[נו]. ואדונו צריך לעשות את מה שטוב בעיניו!" את זאת הם אמרו.

עמ' 147, סעיף 22:

ARM XXVIII.60.1-15: החלף בתרגום הבא:

אמור אל אדוני: כה (אמר) אֶבְלָאֶל עבדך:

¹⁵ האדון אֶרְתַּפֶּךָ הלך בהסתר (מילולית: ללא ידיעה) לנַחַר, מנַחַר לֶאֱשֶׁלֶךְ, והניח לפניי דין וחשבון מלא של אֶדְלֶשֶׁן: "מהיום הזה ¹⁰ אחזנו בכנף בגד זמרלם. כמו עירו נַחַר וכמו הערים של ממלכתו, העיר בַּרְנַדִּם עיר זמרלם ואֶדְלֶשֶׁן בנו". ¹⁵ את זאת הוא כתב לי באמצעות אֶרְתַּפֶּךָ.

שֶׁמְלַבָּא לזמרלם

(ARM XXVIII.103.1-19)

שדמלְבָא מלך באשנָפּם בין השנה השתים-עשרה למלכות זמרלם עד השנה הארבע-עשרה למלכותו. במכתבו הוא מלין בפני זמרלם על הממונה על המרעה המלכותי (מָרְחָם) המאיים עליו שנציג מטעמו לא יעז להופיע בעיר תרנָפּ, שבמערב משולש החבור מצדו המערבי של החבור. שדמלְבָא לא מבין מדוע מתייחסים אליו כך והרי הוא ואסאל נאמן של זמרלם, לעומת המלכים האחרים, שנוהגים בעצמאות כאילו אינם ואסאלים. הוא מביא לדוגמא את שברם מלך סֶס שמפטר וממנה אנשים בארצו ככל העולה על רוחו, מבלי לבקש את הסכמת זמרלם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) שדמלְבָא [א] עבדך:

מהי הסיבה שהממונה על המרעה המלכותי (מָרְחָם) כתב לי: ⁵"אם הנציג שלך ייראה בתרנָפּ, אזי יבתרו אותו באמצעו לשניים." מהיום שאת כנף בגד אדוני תפסתי - מה חטאי? במה פשעתי? ¹⁰מה עשיתי לאדוני? (האם) לעיר אויב כתבתי ואת מכתביי תפסו? [המלכי]ם אחיי כולם מרוצים (מילולית: לבם טוב) והם מחזיקים בעריהם ¹⁵[ו]דעת איש אינם שואלים. שברם... במחוזו מפטר (מילולית: עוקר) וממנה. אנ[י], מה עשיתי לאדוני?

עמ' 148: חלק ממכתב המובא על-ידי דיראן:

דדחֲדָן לסְמֶתֶר

A.2920.28-45 (*Mél. Garelli*, p. 56-57)

תאריך המכתב הוא אמצע השנה השביעית למלכות זמרלם. דדחֲדָן, מלך שבט הרָבָם ומלך העיר אַבְתָּם, כותב לסְמֶתֶר, ראש השרים במארי, שעליו להעביר את המידע שהוא מוסר לו למלך והוא מאיים עליו, שאם לא יעשה כן הוא יתלונן עליו לפני המלך.

²⁸עתה שלח אל אדונך את המידע הזה, ³⁰למרות (מילולית: כמו) שהם ("אחי דדחֲדָן) כותבים לי כל הזמן, לא אלך אליהם. אם לא תשלח את המידע הזה אל אדונך, בעתיד אתקוף אותך ³⁵בדברים לפני זמרלם. כה אני (אומר): "שמעתי את המידע וכתבתי לסְמֶתֶר, ⁴⁰אך סְמֶתֶר לא שלח לך את המידע הזה." לא תוכל לענות: "מה? (מילולית: כמו) אני לא יודע." שלח את המידע הזה!

עמ' 149: שורה 10 מלמעלה: מחק "כנראה".

עמ' 149, 302: על סמסָאֶרַח שהיה מנהיג של חֲבָר (עקורים, גולים), ראה "הגיבור הצעיר", עמ' 93-29.

עמ' 151, 281: בירתו של אַרְיָךּ היא כַּלְח (Kalḫu, Kal'u), היא תל נמרוד ("אריוך", עמ' 62).

עמ' 157-163, סעיף 27:

A.410+.20'-24'

(J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico VIII*, 1991, p. 82)

^{20'} אחרי שאדוני יקטול עיירים עם המלכים של הארץ הזאת, אדוני צריך להיוועץ בתוך "אריותיו"? (= לוחמיו) החגם, בכדי שיוליכו צבא של אלף אלפיים חגם - וכל מה שאדוני יצווה.

עמ' 166-168, סעיף 30:

שנה ל: אַבְלָאָד, מלך אַשְׁלַכְּ, לזמרלם

עמ' 168:

שתיית יין בטכס הברית

בגם לזמרלם

(FM VIII.12.3, 16-23)

בראשית מלכות זמרלם כותב בגם, הממונה על המרעה המלכותי (מרחם), מכתב שבו הוא מציין, בין היתר, שלקראת הטכס של קורבן אשתר המתקיים מדי שנה בחודש כסלו (IX) אין ברשותו יין. מסתבר שהיין היה נחוץ לטקס ברית האחים ("אחוה") בין זמרלם למלכים מאזור ג'בֶל סַנְגֶר .

אמור אל אדוני: כה (אומר) בגם עבדך:

בדבר הקורבן של אשתר...¹⁶ בדבר היין [שאדוני] כתב לי: "אין יין ברשותי [והמלכים של ארץ גמח, ארץ ימת]²⁰ בל וארץ שברתם [ש]מו [את פניהם הנה]. כה אני (אמרת): "הקורבן [של אשתר י]עשה. בואו הנה ומעמד אח ("אחוה") בינינו ייכון[ו]."

עמ' 176-178: M.6217+A.4626

תצלם של שבר הלוח המהווה את תחילת המכתב (M.6217) נתפרסם על-ידי שארפין בחוברת: "Leçon inaugurale du Collège de France": Comment peut-on être assyriologue?", 2015, p. 52 והוא מחליף חלק מהשורות הראשונות בספר המבוססות על שיחזור משוער.

"[אמור] אל אדוני: כה (אמר) אַבְלָאָד [פאל] עבדך:

בדבר השבועה (= חי האלים) שאדוני...⁵ חמורבי הנחתי. [כה א]ני (אמרת): "כמו שאדוני נשא [את ידו] לשמש ושלום עם עילם... עתה... כמו שאדוני נשבע, [השבע]. והוא כך ענה לי: "היות (או: אחרי) שלשמש

:178-176

אַבְלֶפֶאֶל לְזַמְרָלִים

A.415.5-18

("נְשׂוּאֵי נְסִיכָה", עמ' 9)

בְּחֹדֶשׁ אֲב (IX) בְּשָׁנָה הָאֶחָת-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זְמַרְלָם הָעִילָמִים תִּקְפוּ אֶת בָּבֶל, שֶׁהֵייתָה בֵּת בְּרִית שֶׁל מַאֲרִי וְיִרְמְלָם מֶלֶךְ יַמְחַד, שֶׁנֶּחְשַׁב לְמֶלֶךְ הַחֶזֶק בְּתִקּוּפָתוֹ (רָאָה בְּסִפְרֵי, עמ' 23-25). נִצִּיג מַאֲרִי בְּבָבֶל הָיָה אַבְלֶפֶאֶל, שֶׁכָּתַב אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁרָק חֶלֶק מִמֶּנּוּ צוּטֵט עַל-יְדֵי שְׂאֲרֵפִין.

⁵ח[מ]וֹרְבֵי כְּתָב דְּבָרִים טו[ב]יִם לְש[ל]י[ח]יִם... שֶׁל יַמְחַד וְקִטְנָה, וְאַחֲרֵי שֶׁהִשְׁלִיחִים הָאֱלֹהִים קִיבְּלוּ אֶת הַוְּרָאוֹתֵיהֶם וַיִּצְאוּ, הוּא קָרָא ¹⁰לִי וְכֵה אָמַר: "אֵילוּ אֲדוֹנָךְ לֹא הָיָה שׁוֹלַח אֶת חֲמִשָּׁגֶשׁ, עֲבָדוֹ הַנְּאֻמָּן, לְיַמְחַד, חֲמוֹרְבֵי (מֶלֶךְ יַמְחַד) ¹⁵הָיָה מוֹשֵׁךְ-אֶת-הַזְּמַן בְּעִנְיִן (הַשְּׁבוּעָה) בְּחַיֵּי הָאֱלִים. עֵתָה, חֲמִשָּׁגֶשׁ הִבִּיאוּ לְפַעוּל בְּדְבָרִים (שֶׁלוֹ) וְהִשְׁבִּיעוּ בְּחַיֵּי הָאֱלִים.

עמ' 182: דִּיוֹן נֶרְחַב עַל מִבְּנֵה הַבְּרִיתוֹת נִיתֵן לְמִצּוֹא ב-תֵּל לִילָן, עמ' 324-345.

אַבְלֶפֶאֶל מֶלֶךְ אֶשְׁנָנ מִצִּיעַ לְזַמְרָלִים לְכָרוֹת אִיתוֹ בְּרִית:

אַבְלֶפֶאֶל מֶלֶךְ אֶשְׁנָנ לְזַמְרָלִים

(A.1289+M.13103+M.18136.III.18-21, 28-37 [= LAPO 16 281])

לְפָנֵינוּ הַמִּכְתָּב הַיְחִידִי שֶׁל אַבְלֶפֶאֶל מֶלֶךְ אֶשְׁנָנ שֶׁנִּמְצָא בְּאַרְכִּיּוֹן מַאֲרִי.

אַבְלֶפֶאֶל מֶלֶךְ אֶשְׁנָנ כָּתַב לְזַמְרָלִים מִכְתָּב אֲרוּךְ בֵּן אַרְבַּע טוּרִים, שְׁנַיִם בְּכָל צֶדֶד שֶׁל הַלּוּחַ, שֶׁהִכִּילוּ כְּמֵאֵתִים שׁוֹרוֹת. הַמִּכְתָּב הוּא מְרָאשִׁית יְמֵי שְׁלֹטוֹנוֹ שֶׁל זְמַרְלָם, מֵהַחֹדָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל הַשָּׁנָה הָרֵאשׁוֹנָה לְמַלְכוּת זְמַרְלָם. מֶלֶךְ אֶשְׁנָנ מִצִּיעַ לְזַמְרָלִים לְכָרוֹת אִיתוֹ בְּרִית, שְׁבָה הוּא יֵהיָה הַרִיבּוֹן. אַבְלֶפֶאֶל מִסְפָּר בְּמִכְתָּבוֹ שֶׁהוּא כִּבֵּשׁ מִיְדֵי סְמֶסְאֶד חֶבֶל אֲרָץ עַד הָעִיר בְּב-נְחַל הַסְּמוּכָה לְמַאֲרִי, בְּמִרְחָק שֶׁל כְּעֶשְׂרֵה ק"מ: "וְחִזְרֵתִי וְאֶת הָאֲרָץ [הַזֶּה] בְּנֶשֶׁק חֶזֶק מִיַּד סְמֶסְאֶד כְּ[בִשְׁתִּי]. עַד בְּנְחַלִּים לִיְדֵי הַחִזְרֵתִי" (טוֹר ג, שׁוֹרוֹת 16-18). אַבְלֶפֶאֶל שֶׁלַח לְזַמְרָלִים כֶּסֶף וְהִצִּיעָה לְכָרִיתֵת בְּרִית (הַשְּׁוּוֹה עמ' 163-165, מִסְפָּר 28). זְמַרְלָם יִשְׁלַח אֶת "לּוּחַ חַיֵּי הָאֱלִים" שֶׁיִּכְלֹל אֶת הַסְּעִיפִים שֶׁעֲלִיהֶם הוּא רוֹצֵה שֶׁאַבְלֶפֶאֶל יִתְחַיֵּב בְּשְׁבוּעָה, "נִגְיַעָה בְּגֵרוֹן (מִיְלּוּלִית: נֶפֶש)". בְּשֶׁלֶב שְׁנֵי אַבְלֶפֶאֶל יִשְׁלַח אֶת מִסְמַךְ הַבְּרִית, שֶׁזְמַרְלָם יִשְׁבַּע עָלָיו. אַבְלֶפֶאֶל מִצִּיעַ שֶׁהָעִיר חֲרָדָם, הַנְּמִצָּאת כְּשֶׁבַעִים ק"מ מִמַּאֲרִי, בְּמוֹרֵד הַפֶּרֶת, תִּשְׁמַשׁ עִיר גְּבוּל בִּינֵיהֶם. הוּא מְזַכֵּר אֶת הַבְּרִית שֶׁהִתְקִיִּימָה בֶּן מַאֲרִי לְאֶשְׁנָנ בְּיְמֵי יַחְדָּלָם וּמִבְּטִיחַ לְחֶזֶק אֶת מַאֲרִי. כֹּל הַנִּרְאָה שֶׁהַבְּרִית בֵּין שְׁתֵּי הַמַּמְלָכוֹת לֹא מוֹמְשָׁה (רָאָה בְּסִפְרֵי: עמ' 146-147, סְעִיף 21).

[אֲמֹר אֶל זְמַרְלָם כֵּה (אֲמַר) אַבְלֶפֶאֶל אֲבִיךָ:]

¹⁸ⁱⁱⁱע[ת] הַבְּלּוּחַ חַיֵּי אֶל שֶׁתִּשְׁלַח לִי, מִחֲרָדָם אֶת גְּבוּלֵי קֶבַע. ²⁰אֶת הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה מִלֹּא וְהַתְּנַגְדוֹת אֶל תְּבִיעַ. בְּגֵרוֹנִי אֲגַע בְּעִבּוּרְךָ... ²⁸הִנֵּה כְּ[ס] גְּדוּל סִימָן מַלְכוּת שֶׁלַחֲתִי [לך]. בְּ[כֶסֶף] הַזֶּה שְׁבִי בְּכַדִּי

³⁰שהמלכים של סביבותיך יראו ויראו שאשנן היא בעלת בריתך הגדולה. וכמו ש[יח]דלם אביך תפ[ס] בציצית בית תשפך והתחזק ואת ארצו הרחיב ו[אנ]י שבני אתה ³⁵תחפש אותי כל הזמן ותתפוס את הציצית שלי, אענה לך בהגינות. את צדדיך אאריך, את העיר מארי אחזיר למצבה הקודם, אייצב את יסודותיך.

עמודים 184-187, סעיף 36:

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

(ARM XIV.79)

יקמאד כותב לזמרלם, שחלקם החנם מכר בארץ אד (היא הית המודרנית שבמורד הפרת) לשבט הסתם עבד אחד. הוא קיבל בתמורה שני חמורים ושלושה כבשים. בחוזרו מאד משמרות הגבול של המושל תפשו אותו והוליכו אותו למושל. הוא טען בחקירתו, שהעבד שמכר היה בן ארץ זרה ולכן העסקה כשרה. אך המושל טוען, שלא מדובר בארץ זרה אלא בבעלת ברית של זמרלם (אולי אדמרץ) ולכן אסור היה למכור שם את העבד. המושל שולח את האיש עם בעלי החיים שנתרו אל המלך.

[א]מור [אל א]דוני: [כה] [אמר] יקמאד [עב]דך:

⁵חלקם הח[נ]ם [מ]כר עבד אחד בארץ אד לסתם. הוא ה[ו]לירך שני חמורים ושלושה כבשים (שהם) מ[חיר]ו. כאשר הוא ¹⁰העביר כאן את העבד ל[אד], אנשי משמרות [הגבול] לא ראו [אותו]. בחזרתו אנשי משמרות [הגבול] ¹⁵תפ[סו] את שני החמורים [ואת שלושת הכבשים ואליי] הוליכו. חקרתני את חלק[מ] שמכר עבד לסתם. כך [הוא ענה לי]: כה הוא (ענה): "מכר[תי] לארץ זרה ע[בד] ²⁰[שקנית] בארץ זרה. מ[דוע אתה חוקר אותי?]" כה אני (ענית): הארץ [כול]ה בעלת ברית (מילולית: שלומות) של אדוני. ²⁵מחר יבואו אליי לפגוש את אדוני, אני מה אענה?" הנה [הו]לכתי אל אדוני את חלקם ושני החמורים [מ]חיר העבד. את שלושת הכבשים שמ[אד] ³⁰הוּלירך טבוח [טבח]. נז[פתי] ב[ו]... אדוני...

חבסם לזמרלם

(TH 72.5)

D. Charpin, "Une lettre d'un roi inconnu : nouvelles données sur le début du règne de Zimri-Lim", *The Ancient Near East, A Life! Festschrift Karel Van Lerberghe*, (eds Boiy Tom and others, *Orientalia Lovaniensia Analecta* 220, (Leuven-Paris-Walpole, MA, 2012, pp. 91-103

חֲבִיסָם היה בעל בריתו של זְמַרְלָם במעמד שווה – "אח". זו הפעם היחידה שהוא מופיע בתעודות הארכיון. ייתכן שמדובר במלך או במנהיג נוודי. מעמדו נמוך מזה של שְׁפַרְרָ שִׁמְלָךְ בעיר לא ידועה. ארץ שְׁבַרְתָּם היא כינוי לחלק גדול של מספוטמיה העליונה ואיננו יודעים את שמות ערי המבצר שבהן מדובר במכתב. הרושם שיוצר המכתב הוא שחֲבִיסָם ושְׁפַרְרָ הם בעלי בריתו של זְמַרְלָם במלחמתו בערי המבצר, שנכללו בממלכת סְמַסְאֲדָ וְהַמְשִׁיכּוּ להיות נאמנות גם לבנו אֲשֶׁמְדָגְן (ראה בספרי עמ' 16). לפי המכתב הן מתעתדות לעבור לצדו של זְמַרְלָם. לפי בירו (M. Birot, "Nouvelles découvertes épigraphiques au Palais de Mari (Salle 115)", Syria L, 1973, p. 6) החֲנָם ואנשי מארי היו חיל מצב בערים. לעומת זאת לפי שארפין מדובר באנשי מארי שהוגלו על-ידי סְמַסְאֲדָ והשואפים עתה לחזור לארצם. הוא מבסס את דבריו על בקשת חֲבִיסָם, שאשת מְבַלְסָג תעזוב את מארי ותישלח אליו. איננו יודעים כיצד הגיעה זו למארי. ייתכן שצריך לקשור זאת למסופר במכתב A.3356.22-24 (M. Guichard and N. Ziegler, "Yanûh-Samar et les Ekallatéens en détresse", in: *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, J. G. Dercksen (ed.), PIHANS 100, Leiden, 2004, pp. 230-231) לפיו כאשר זְכַרְאֲבָם מלך זֶלְחָן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-עין) הגיע למארי, ככל הנראה, לפני כיבוש העיר על-ידי זְמַרְלָם, הוא הוציא מהעיר את כל תושבי אֶפְלָתָם שנמצאו שם והם חזרו לארצותיהם, מעין "חילופי אוכלוסין". דוגמא נוספת מצוטטת על-ידי שארפין במאמר שאנו דנים בו, עמ' 98, הערה 15. המדובר במכתב M.9093.27'-30', שעדיין לא פורסם במלואו, ושתחילתו חסרה, אך נכתב ככל הנראה על-ידי אותו זְכַרְאֲבָם: "אדוני זְמַרְלָם כתב לי להוציא את העקורים אנשי מארי. אני רוצה להתקרב בכדי להוציא את העקורים". וכמו-כן, אחרי כיבוש פְּחַת שולח זְמַרְלָם לבתיהם את תושבי רְפָקָם שהוגלו מעירם לפְּחַת על-ידי סְמַסְאֲדָ: "14 כבשתי [את העיר] פְּחַת... והוצאתי את בני רְפָקָם" ([M. Guichard, RA XCVI 2002, p. 113] [M.6242.14'-15'] (M.6242.14'-15'), וראה גם בתוספות לספר עמ' 182: (= LAPO 16 281) A.1289+M.13103+M.18136.III.8-9: "ושישה מלכים [ש]מאז ימים רבים מנחלותיהם? נעקרו [ל]עריהם אתה מחזיר אותם" וכן LAPO 16, עמ' 440, הע' k. וראה גם את המכתב ARM XXVIII.161, מספר 37 ב"מבחר מכתבים".

אמור א[ל זְמַרְלָם]: כה (אמר) חֲבִיסָם [ם] אחיר:

הלכתי⁵ לארץ שְׁבַרְתָּם, לערי המבצר, שעד הימים האלה החזיקו מעמד ולא עשו שלום (מילולית: השלימו): כולן הבטיחו <לעשות שלום. אך¹⁰ חששתי משְׁפַרְרָ ולכן לא נכנסתי לערי המבצר האלה. עתה שְׁפַרְרָ ילך להיכנס לערי המבצר ואני אלך איתו! אוציא את החֲנָם ואנשי מארי שיושבים בערי המבצר¹⁵ בשְׁבַרְתָּם ואשלח (אותם). ושלח מהר נער אחד שלך, שילך אתי! זאת ועוד. אשת (מילולית: כלת)²⁰ מְבַלְסָג יושבת שם (= היכן שאתה נמצא), אחי צריך להוליכה אליי. והיות שקְרַנְלָם ... בדבר הע[יר] סְגַרְתָּם? ...²⁵ ... וכתב [לך] בלי [מחשבה] יתרה, הוא צריך לומר לך [את שם] עבד אביו או סבו (שנמצא) שם (בשלוש הערים) בדורות (דָר) קודמים. כאשר תלך ללב הארץ³⁵ ונתאחד, אחי צריך להניח את דברו ליומו (המתאים לו). שלום לי. [ש]לום אחי לו (יגיע) אלי בקביעות.

עמ' 188:

בשנת 1970 התחילו חפירות בתל לילן היא שבת-אנלל. בשנת 1987 נמצאו בחפירות מכתבים וחוזים שפורסמו בספר "תל לילן". זמנם בין השנים 1728-1755 לפסה"נ. הארכיון מתחיל כעשר שנים אחרי חורבן מארי ומסתיים בהרס העיר על-ידי סמסאלן מלך בבל בשנת 1728.

המכתבים והחוזים שייכים לתקופה שבה מלכו בעיר שלושה מלכים:

1. מתי (= מתאבח [אבח = ג'בל המרין]) , בן חלנפִימ, "מלך ארץ אפם", ואסל של חמורבי מלך חלב, בעל ברית של אשתמראד מלך כרד, של חלרב, של שפל מלך כחת; ואסלים שלו אסד..., יכנאשר, יסמחאד, פנסג, קזר, משם.

2. תלאבג (= תל'), בן דראפח, "מלך ארץ אפם", היה קודם מושל שרנת בדרום-מזרח תל לילן. אחיו הצעיר נקמאד. בעלי בריתו אפלחנד, אשתמראד מלך כרד, ימצחתג מלך כחת, ברי, חלרב, זפתשפ, אלחתג, יכנאשר, משם, מתאד, שפל, שכרמתשב מלך אלחת, ת.... ואסל שלו איאב מלך שני, שבלי, מסמאתל, מחלם, זג. היה ואסאל של חמורבי מלך חלב.

3. יכנאשר = יכ'. אחי תלאבג, היה קודם מושל אלנצר בדרום מערב תל לילן.

חלרב לתלאבג

("תל לילן", מס' 54)

חלרב בן בריתו של תלאבג כותב לבעל בריתו, שהוא קיבל מכתב ממנו, שבו הוא מודיעו, שהוא לא ילך לחלב ולא יפגש עם מלך העיר (חמורבי). לכן הוא מבקש שתלאבג ישלח לו עבד נאמן שלו, שיעמוד בראש חיל נבחר שילווה אותו לעיר. בעיר המלך יבצע את הטקס המסמל את הברית בין שתי הערים. בחוזרו משם הוא ידווח לבעל בריתו על המסר שקיבל ממלך חלב.

אמור אל תלאבג: כה (אמר) חלרב אחיר:

שמ[עתי] את מכתבך ששלחת לי. ב[דבר א]י הליכתך אל העיר חלב⁵ שכתבת לי, היות שאתה לא תלך לעי[ר] חלב [ו]עם המלך לא תיפגש, עבד נאמן אחד שלך צריך לעמוד¹⁰ בראש צבאך הנבחר וללכת אתי לעיר חלב, ובעיר חלב¹⁰ בעבורך המלך צריך לג[עת] בגרון[ו], ובכדי שעבדך יראה [אותו] ושבעבורך המ[לך] בגרון[ו] נגע ידווח לך.²⁰ ולבך ירגע. וכאשר מהעיר חלב אגיע, לך והיפגש איתי, בכדי שאומר לך את מסר המלך.

עמ' 192:

אבלאל, מרחם משבט יבס, לזמרלם

[”הגיבור הצעיר”, עמ' 68-69] [M.6009.1-2, 31-47]

המכתב הנוכחי קודם במעט למכתב המובא בספרי, עמ' 192, וראה גם עמ' 149. אַבְּלָאֵל כותב לזְמַרְלָם בחלקו השני של מכתבו, שתושבי אַדְמַרְץ ואַשְׁמַאֲד מלך אַשְׁנָכָם לא חדלים לכתוב לו בעניין ברית, שהם רוצים לכרות (עם הַחֲנָם). אולם זקני ארץ אַדְמַרְץ שהיו אמורים להגיע אליו עם חמורים או עיירים לצורך טקס הברית עדיין לא הגיעו אליו. הוא מציין שהוא מתעתד להגיע למארי לטקס לכבוד האלה אַשְׁתֵּר, שנערך בחודש כסלו (IX). תוך כדי כתיבת המכתב הגיעו אליו הזקנים למקום המצאו, במלחמתם שבדרום מערב אַדְמַרְץ.

[אמור] אל אדוני[י]: כה (אמר) אַבְּלָאֵל [עבדך]:

³¹זאת ועוד. בדבר ארץ אַדְמַרְץ ואַשְׁמַאֲד (מלך אַשְׁנָכָם) שכותבים אליי כל הזמן (עשות) שלום, זקני הארץ עדיין לא הגיעו אליי, ³⁵ואת החמורים שלהם עדיין לא ק[טל]תי. זקני הארץ כ[הגיעם] את העיירים ש[להם]... רגל האנשים ש (או: של)... ללב הארץ... ⁴⁰ואני אג[יע] אל א[דוני] לקורבן של אַשְׁתֵּר. זאת ועוד. ביום שאת מכתבי זה שלחתי [אל] אדוני, זקני הארץ באו אליי, ⁴⁵בכדי לקטול את העיירים שלהם. [את מכתבי] זה [שלחתי] אל אדוני ממ[לחמתם].

עמ' 193: על ברית בין עיר לשבט, השווה: "כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני" (שופטים ד, יז).

עמ' 194: 39. בעל ברית מפר ברית אחת ובמקומה כורת ברית אחרת

סְמֵתֵר, ראש השרים במארי לזְמַרְלָם

(A.896 [D. Charpin, *Journal Asiatique* 301/1 (2013), pp. 13-14])

תאריך המכתב הוא השנה החמישית למלכות זְמַרְלָם (ראה בספרי עמ' 18-20). במכתב מדובר בהפרת ברית אחת ובמקומה כריתת ברית חדשה: במקום הברית שהייתה לקְרַנְלָם מלך אַנְדֵּרְג עם אַשְׁנָכָם הוא כרת ברית עם המלכים באזורו. עניין שינוי בעלי הברית היה צריך להישמר בסוד ולכן המסר נמסר לסְמֵתֵר, ראש השרים במארי, על-ידי השליח בעל-פה. סְמֵתֵר מדווח לזְמַרְלָם הנמצא מחוץ לבירתו, שביום שבו הוא שלח את המכתב הנוכחי למלכו הגיע אליו שליח מקְרַנְלָם עם מכתב קצר מאוד של קְרַנְלָם. במכתב הקצר הוא מפציר בו שלא לזלזל במכתב, מפני שהוא כה קצר. המסר שימסר בעל-פה חשוב ביותר והוא מחייב פעולה מהירה מצדו של זְמַרְלָם. קְרַנְלָם שהיה בעל בריתה של אַשְׁנָכָם הפר את הברית איתה וגירש את צבאה ששהה אצלו. הוא מבקש שזְמַרְלָם, ששהה ככל הנראה באַדְמַרְץ, ישלח לו מאתים חֲנָם ומאתיים בבלים בכדי שיגנו על עירו אַנְדֵּרְג והוא יתאחד עם המלכים האחרים באזור.

להלן תרגום מצרפתית של שורות 1-29 (ראה בתוספות לעמוד 255-258, סעיף 29 את דברי ביאליק על התרגום)

אמור אל אדוני (זמרלם): כה (אמר) סמֶתֶר עבדך: ביום שהוריתי להביא את הלוח הזה אל אדוני, חמדנֶ, שנמנה על המשמרות שבשרות קרנלם, בא אליי. על הלוח של קרנלם, שהוא הביא לי, היה כתוב כך: "אל לך להשתמש בתירוץ שהיות ש(הלוח) קטן אתה בז לו באמרך: '[הלוח] הזה הוא קטן!' לאמיתו של דבר, הידיעה שהבאתי לך היא חשובה. הרוכב (חמדנֶ) יגיד לך את האמת: שים מאוד לב לדיווח שלו ופעל במהירות." הנה מה שכתוב על הלוח של קרנלם. בנוסף לזה, חקרתי את חמדנֶ. הוא הודיע לי את זה (בשמו של קרנלם): 'גרשתי את צבא אֶשְׁנֶ שנמצא בתוך אַנְדֶרג ונתקתי את היחסים הדיפלומטיים עם אֶשְׁנֶ. שלח לי מאתיים חֶנֶם (שארפין כותב לשיטת "הקבוצה של מארי": בדואים) וצבא של מאתיים בבליים, בכדי שיגנו על העיר. ואני אלך לרבוץ על אותו מרבוץ עם המלכים אחיי.' זה המסר שהוא מסר לי בעל-פה.

כשצבאותיהם של בעלי הברית מתאחדים משתמשים בביטוי "לרבוץ במרבוץ מישהו" *ina rubuṣ X rabāṣum* (ראה בספרי, עמ' 97).

עמוד 194: 40. ברית בין שני מלכי שבטים של בְּנִימֶן

חמֶאשְׁתֶּמֶר מלך האַפְרָם לִיסְמַחְאֶד מלך הִירְחָם

[A.1170 [D. Charpin, *Journal Asiatique* 301/1 (2013), p. 17]

שמות המוען והנמען אמנם מושלמים, אך ההשלמות בטוחות. חמֶאשְׁתֶּמֶר מלך האַפְרָם כותב לִיסְמַחְאֶד מלך הִירְחָם, ששליח מטעמו שנשלח, ככל הנראה, לִיסְמַחְאֶד חזר אליו והודיעו שִיסְמַחְאֶד מלך הִירְחָם כועס עליו על שלא שלח לו מכתב אלא הסתפק, ככל הנראה, בהעברת המסר בעל-פה באמצעות שליח. הוא מסביר שלאחר שכתב לזמרלם, שאותו הוא מכנה "אב" שפירושו שהוא בעל בריתו, אך במעמד נמוך ממנו, שהוא מתעתד להגיע בעצמו לִיסְמַחְאֶד במטרה לכרות איתו ברית שווים. הוא מסיים בבקשה לקבל באופן סדיר מידע על המתרחש אצל לִיסְמַחְאֶד.

[אמור אל לִיסְמַחְאֶד]: כה (אמר) [חמֶאשְׁתֶּמֶר] אחיך:

שליח שלי הגיע אליי ואמר לי: "לִיסְמַחְאֶד מרוגז מפני שלא שלחו לו לוח." כתבתי לזמרלם אבי ואני עצמי התכוננתי לצאת לדרך: לכן לא שלחתי לוח אליך. היום, אני עוזב בקרוב. אגיע, ניפגש, אני ואתה, ונשכין בינינו יחסי-אחוה (= ברית אחים). זאת ועוד. מדוע אינך שולח לי באופן סדיר את חדשותיך? שלומי טוב. שלח לי את חדשותיך."

41. ברית בין זמרלם לדדחֶדֶן מלך הרֶבֶם

דדחֶדֶן מלך הרֶבֶם לזמרלם

(A.721.5-15 [D. Charpin, «Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite», dans H. Neumann, R. Dittmann, S. Paulus, G. Neuman & A. Schuster Brandis (éd.), *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien*. 52e Rencontre

Assyriologique Internationale, Münster, 17.-21. Juli 2006, AOAT 401, Münster, 2014, p. 192, n. 22)

ד. שארפין. "מלחמה ושלום", עמ' 192.

דדחֲדָן מלך הרבֵם כותב לזמֶרלם, שהאחרון כתב לו, שצריכה להתקיים ביניהם ברית, ושהוא צריך לנסח את תנאי הברית, אך דדחֲדָן טוען שעל המלך לנסח את תנאי הברית.

כתבת לי⁵ בדבר הברית שבינינו (צריכה להתקיים). ואני מכבד אותך! כה אני (אומר): "זה אבי¹⁰ שצריך לנסח את הברית בינינו." אך אתה כך כתבת לי: "את הברית שאתה רוצה לכרות¹⁵ כתוב על לוח, בכדי שאשמע אותו."

עמ' 196: בכתובת הכתובה שומרית של יַחֲדַנְלִם אנו קוראים: "יַחֲדַנְלִם מלך מארי...[ארץ בַּנְסִמְאֵל... חַנְּם (dumu-me[š] si-im-a-[al...] ha-na^{ki}) ("הגילויים", עמ' 53, שו' 3'-5). גם בטביעת חותם של בת יַחֲדַנְלִם אנו קוראים "יַחֲדַנְלִם] מלך מארי וארץ בַּנְסִמְאֵל]" (N. Özgüç, "Seal Impressions from the palace at Acem Höyük", in E. Porada (ed.), *Ancient Art in Seals*, Princeton 1980, pp. 61-62; photo fig. 3a, b. מתקבל הרושם שהכתובת של יַחֲדַנְלִם עשויה לחזק את השערתנו, המנוגדת לזו של "הקבוצה של מארי", שחַנְּם וּבַנְסִמְאֵל אינם מונחים חופפים, ושהראשון אינו שם כללי.

שורה 7 מלמטה: לקריאת המרכיב DUMU בשם כ-מ, מְרִימְנֵ, אפשר למצוא חיזוק בשמות *marmûm*, *marmītum*, "מרכז של בְּנִימְנֵ", עמ' 28;113, l. 28;113 and p. 217, FM IX, 51.28).

להוסיף את שם השבט אֶסְרָה.

לִיבֶסֶ להוסיף אולי את יַכְלַת וּלְאַשְׂרָגִים להוסיף אולי את נַחְנֵם ("מילון מקראי", עמ' 309-310). ייתכן שיש ראייה שלמֶרְחֵם משבט אַבְלָח הייתה סמכות על בני שבט נַחֲדָ וַיִּמְחַמֵם, מפני ששלושתם התייחסו לקבוצת השבטים אַשְׂרָגִים (A.1187, "מסלול", עמ' 62).

עמ' 197: בְּנִימְנֵ: כלל השבטים כונו אַמְתֵם (= אומה) וכן כְּלָאֵם (= הכול) ("מילון מקראי", עמ' 307).

נִמְחֵ: כמו כן יש לציין שליד השליחים של נִמְחֵ יש מתרגם, *LAPO*, ARM XXVII.116.34 (p. 592, 16).

עמ' 198: מחוז מארי: שְׁחַרְם וְדָרְהֵם יישובים של חַנְּם (הוא כותב: בַּנְסִמְאֵל) ("מיתולוגיה", עמ' 270).

עמ' 200: ה. מחוז אַדְמֶרְץ: למחוק מַחְנֵם. עדות לנוכחות החַנְּם יש גם במכתב של זְפֶרְאָבֵם מלך זְלַחֲן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-עין) לזמֶרְלֵם: "קמח הצידה של החַנְּם", M. Guichard, "Nouvelles données sur Zalluhān, un", A.2822+M.13575.41

petit royaume des bords du Habur d'après les archives de Mari", Berliner Beiträge zum Vorderen Orient 24, *Entre les fleuves – II, D'Aššur à Mari et au-delà*, édité par Nele Ziegler et Eva Cancik-Kirschbaum, Gladbeck 2014, pp. 104-105)

ובשורות 63-64 של אותו מכתב: "אדוני השכין שלום (*salimum*) לחנם ולאדמרץ", ראה גם סעיף 45 בתוספת לספר.

עמ' 201: ח. זלמקם: בְּנִימָן ישבו סביב ארבע הערים ("מילון מקראי", עמ' 313).

עמ' 202: חָנָם שהו בימחד עם עדריהם (אך ייתכן שבמקרה זה חָנָם הוא שם כללי לנוודים והכוונה היא לרָבָם).

(M.7464+M.6147. 9-13 (N. Ziegler, "Die Westgrenze des Reiches Samsī-Addus", "בין שני נהרות", עמ' 191-192)

עמ' 203: אֵילָם היה גם מלך תַּתַּל (*LAPO 16, p.610, n. c*).

עמ' 203-205: לדעת שארפין גם סַגְגָם ציין מלך של בְּנִימָן (*RA 101 [2007], p. 171*).

עמ' 204: מלכי בְּנִימָן ישבו בסעודה לפני המלך בחצר התמר בארמון ("*FM XI.166.4"-9*).

עמ' 205-206, ד: יש יישובים שבהם שימשו סַגְגָם אחדים (*FM X, p. 18*). סַגְגָם של חָנָם ישבו בסעודה לפני המלך בחצר התמר בארמון ("*FM XI.166.4"-9*).

עמ' 206, שורה 6: מחק: "ככל הנראה".

עמ' 207: ו. מְרָחָם: חָנָם: מְרָחָם יכול למנות סַגְגָם ("מילון מקראי", עמ' 308).

שארפין רואה במְרָחָם "מנהיג נוודי" (*un chef nomade*). ראה "מסלול", עמ' 62.

עמ' 206-207: ראה, D. Charpin, "Nouvelles approches: Villes, Maires et Anciens", *RA 101 (2007), pp. 167-182*.

עמ' 207: זקני ערים באדמרץ מיצגים את עריהם בטקס כריתת ברית עם החָנָם (ראה לעיל עמ' 192).

עמ' 208: 4. כלכלת השבטים, א. מרעה-צאן: לפועל שכ"ן השווה דרך משל, בראשית יד, יג.

בתקופת נדודיהם הם התגוררו באוהלים: "כאשר הכבשים של החָנָם ירעו בארץ, אם תזיקו במשהו לכבשים שלהם ולאוהליהם, אלחם בך" (*ARM XXVI/1, p. 115, n. 70; A.3200*); (*ARM XXX, p. 55*).

חֲנָם ששהו בַּיְמֵהוּ עִם עַדְרֵי צֶאן וּבָקָר עִבְרוּ לַגְּדָה הַשְּׂמַאלִית שֶׁל הַפְּרָת (אֲךָ יִיטָכֵן שֶׁבְּמִקְרָה זֶה חֲנָם הוּא שֵׁם כִּלְיֵי לְנוּוֹדִים וְהַכּוּוֹנָה הִיא לְרִבָּם)

"בין שני נהרות", עמ' 191-192 (N. Ziegler, "Die Westgrenze 192-191", *des Reiches Samsī-Addus*), M.7464+M.6147. 9-13

עמ' 209: החֲנָם הֵם הַרְוּעִים וְתוֹשְׁבֵי הַקֶּבֶע שֶׁל אֲדַמְרָץ הֵם הַאיִכְרִים שֶׁלֵּהֶם: "מֵאֵז וּמֵעוֹלָם הַחֲנָם הֵם רוּעִיךְ וְאַתָּה (חֲיִסְמָ וְיִתֵּר מַלְכֵי אֲדַמְרָץ) אִיכְרֵם" (FM VI.9.17'-18').

במכתב מתל לילן (מספר 150, שורות 8-10) כותב המכתב מדווח: "[ה]עתקתי את מקומי (*etēqum*) [ב]ין החֲנָם וְהַצֶּאן ... וְחִצְרוֹת הַחֲנָם."

עמ' 208:

אַבְלַפְאֵל לְזַמְרָלִים

(A.3901.4'-15' [J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico* VIII, 1991, p. 85])

ראש הלוח חסר ולכן לא ידוע מי המוען ומי הנמען. יתכן שהכותב הוא אַבְלַפְאֵל וְהַמְכוּתָב זַמְרָלִים. תאריך המכתב הוא כנראה השנה השישית למלכות זַמְרָלִים. המכתב מלמד על תחום המרעה של החֲנָם: מהר המרין שבמזרח החידקל עד תלחיים שבצפון מקורות החבור, ראס אלעין. זַמְרָלִים יצא מֵרִזְמָ יֵסֵן שֶׁמִּצְפוֹן לְגִ'בֵּל סַנְגִ'ר וְהַזְעִיק אֶת הַמַּלְכִּים: בְּנֶאֱשֶׁתֶר (מֶלֶךְ כְּרִד), זִז (מֶלֶךְ אֶפֶם), סַמְסֶאֶרַח (מֶלֶךְ תֵּל), אֲנִשְׂאֵלֶם (מֶלֶךְ מֵרְדִּמֹן) וְזַמְבֶּג (מֶלֶךְ אֶמְז) לֵאסְפָה עִם חֲיִסְמָ (מֶלֶךְ אֶלְנֶצֶר) וְסַמְתֶּר (מֶלֶךְ אֶשְׁנֶכֶם) וְאֵת יִתֵּר מַלְכֵי אֲדַמְרָץ בְּעִיר אֲדַמְתֶּם שֶׁלִּיד נַחַל סֶרֶם הוּא וְאֲדִי חֲנַזִּיר, וְאֲדִי עִמּוּדָה. וְשֵׁם פְּנֵה אֲלֵיהֶם בְּדַבְרִים שֶׁלֹּא מוּבָאִים בְּקִטְעַת שְׁפוּרְסָם.

⁴הַעַדְרִים (מִילּוּלִית: נוּוָה) ⁵מְפוּזְרִים בִּלְבַב הָאָרֶץ. יִמִּין הַעַדְרִים בְּהַר אֶבֶח וְשְׂמַאלֵם תֵּלְחִים. מֵרִזְמָ יֵסֵן יִצְאֵתִי (מִילּוּלִית: תְּפִשְׁתִּי) וְהַזְעִקְתִּי (מִילּוּלִית: פִּקְדַתִּי) אֶת בְּנֶאֱשֶׁתֶר, זִז, סַמְסֶאֶרַח, ¹⁰אֲנִשְׂאֵלֶם וְזַמְבֶּג. לֵאסְפָה שֶׁל הַמַּלְכִּים שֶׁל [ח]יִסְמָ, סַמְתֶּר וְכֹל [מַלְכֵי] אֲדַמְרָץ [בְּאֲדַמ]תֶּם שֶׁל (נַחַל) סֶרֶם ¹⁵... הַזְעִקְתִּי (מִילּוּלִית: פִּקְדַתִּי) אֹתָם (וְאִמְרַתִּי לֵהֶם: "...).

עמ' 210: ברשימה של בְּנֵימֵן מְשׁוּחַרְרִים מְצוּיִים שְׁנַיִם שֶׁשִּׁימְשׁוּ כְּשׁוּמְרִים בְּקוֹנְסֶרְבַּטוּרִיוֹם (M.12801.VII.15'-18' [FM IX, p. 78]).

מֵשֵׁם הִיָּה מִנְחַשׁ בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל אֶחָד מִמַּלְכֵי בְּנֵימֵן, סַמְדָּב () [XXVI/1, p. 16, FM IX, p. 199, l. 337].

לְבְּנֵימֵן הָיוּ נַעֲרוֹת מִנְגְּנוֹת. הֵן נִמְנוּ עַל הַהֶרְמוֹן שֶׁל יַגְחָאֲדָּ בְּמִשְׁלֵן וְלֵאחֶר שֶׁהֵעִיר נִכְבְּשָׁה בִּשְׁנֵה הַשְּׁלִישִׁית לְזַמְרָלִים הֵן הוּעְבְּרוּ לְצַפְרָם (FM IX.38.5, p. 182; 46.8-9).

לחנם היו פריטי לבוש אופייניים שכונו: "חנִיִּים" (ARM XXX, p. 117, c).

בְּנִימָּה היו נגרים (A.2992.26-29 [N. Ziegel, RA 105 (2011), p. 27])

עמודים 210-211, סעיף 5 "דת":

אַשְׁמָד לְזַמְרָלִים

(A.1191.4-13 [ARM XXVI/1, p. 492; J.-M. Durand, "Le mahanum du dieu de l'orage", RA 105 (2011), p. 159])

אַשְׁמָד, שהיה משבט החנם, מילא תפקיד של מְרַחֵם (= "אביר הרועים"), או המשנה לְמַרְחֵם אַבְּלִפְאֵל, כותב לְזַמְרָלִים מכתב שרק חלקו פורסם. החנם התאספו במחנה, שהוא צורת חניה אופיינית להם. התחיל לרדת גשם והם ראו בכך משום מה אות מבשר רעות. הם פירשו זאת כמופנה לאדונם, זמרלם, ולכן פנו בדמעות לאל אֲדָּ בתפילה לשלומם של מלכם. או אז הגיעו למחנם שני בני שבט החנם, מאנשיו של אחד ממנהיגי החנם, חלחֲדָן, ובפיהם בשורת איוב לחלחֲדָן. מסתבר שאכן האות היה מבשר רעה, אך לא למלך אלא דווקא לחלחֲדָן עצמו. הסתבר שהוא הודח ממשרתו וכנהוג במקרה שפקיד בכיר מפסיק מסיבה כלשהי למלא את תפקידו נוטלים ממנו את ביתו, על רכושו, שניתן לו בתוקף תפקידו. לשמע הדברים התחילו חלחֲדָן ובני שבט החנם לבכות. הם נאספו ונשאו דברים, אך חלק זה של המכתב עדיין לא פורסם.

⁴⁻⁵ כל החנם נאספו במחנה, ומפני שגשם ירד, בכינו לאֲדָּ והתפללנו לשלום אדוננו. ושני אנשים מבין אחי חלחֲדָן] באו אלינו וכך אמרו לנו: "הדיחו אותך ממשרתך¹⁰ ובזזו את ביתך." הוא שמע והתחיל לבכות ואֲחִיו היו בוכים איתו. אֲחִיו והוא נאספו וכך אמרו לי: "...

המְרַחֵם אַבְּלִפְאֵל לְזַמְרָלִים

(A.808.4-9 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 160])

זמרלם שלח מכתב לְמַרְחֵם אַבְּלִפְאֵל, שבו הוא מודיע לו, שהוא הקדיש כס לאל אֲדָּ וכמו כן הוא עצמו עומד להביא את הכס, כנראה למקום המצאם. אַבְּלִפְאֵל הציג את המידע לפני מנהיגי החנם.

דיראן מוסר שיתרת המכתב עוסקת בעלייתו של המלך לצפון. לפי המשך הטקסט (שורות 14-11) אנו נמצאים לפני הקציר ויש חשש מפני פלישה של האויב לארץ (שורות 16-20). מדובר ככל הנראה בעליית העילמים לצפון הג'זירה. לפני יציאתו של המלך למערב בשנה העשירית למלכותו (ראה בספרי עמ' 22-23 ועל המסע של עילם ראה שם עמ' 23-25). המלך לא נהג להקדיש לאלים פסלים.

שמעתי את המכתב שאדוני שלח לי. אדוני כתב לי בדבר הקדשת כס של אֲדָּ למחנה ו(בדבר) עלייתו. הנחתי את המידע על עלייתו של אדוני לפני המח'תרים (סגג) והזקנים של החנם.

אַשְׁמַד לְזַמְרָלִים

(A.3101.3-17 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 161])

הַמְרָחִים אֲשַׁמְד הַרְגִיעַ אֶת הַמַּתַּח שֶׁהִיא בֵּין הָעִיר דָּר וְהַשְּׁבֵט בְּנֵי־מִנַּי. בַּמַּלְחָוֹת שֶׁעַל־יַד דָּר הוּא יֵישֵׁב בְּעִיהַ מִשְׁפָּטִית עִם הַחֲנָם. הַחֲנָם עוֹמְדִים לְהַתְּאִסֵּף בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל אֲדָם. בַּמַּחְנֶה. בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ אֲשַׁמְד יֵשֵׁב שָׁבוּעַ בְּשֵׁתֵי הַטְּבַעוֹת (אֵינָנו יוֹדְעִים לְמַה הַכּוּוֹנָה) בַּמִּקְדָּשׁ אֲדָם.

[הַעִיר דָּר ח[סו]מָה וּבֵין בְּנֵי־מִנַּי הִיא דִּיּוּן וְ[ב]דְּבָרִים הַרְגַעְתִּי אוֹתָם. [ק]מְתִי וְ[ה]לְכַתִּי כִּמְהַ שִׁיכּוֹלְתִּי לְלַכֵּת? וְהַרְגַעְתִּי אֶת כָּל הַחֲנָם שֶׁה[ג]יָעוּ. וְהַגַּעְתִּי לְמַלְחָתָם וַיִּישַׁרְתִּי אֶת הַהַדּוּרִים עִם כָּל הַחֲנָם, שֶׁהִיא לָהֶם מִשְׁפָּט אוֹ דְּבַר (שְׁמוֹת יַח, טז [הַשְּׁוֹאֵת דִּירָאן]) בִּי־דְמַרְץ (= אֲדַמְרָץ) וְ(זֶה) מוֹעֵד הַאֲסָפָה בְּבֵית אֲדָם שֶׁל הַמַּחְנֶה. [ב]סוֹף הַחֹדֶשׁ הַזֶּה אֲשַׁב שְׁבַעַת יָמִים בְּשֵׁתֵי הַטְּבַעוֹת בְּבֵית אֲדָם.

אַשְׁמַד לְזַמְרָלִים

(A.252.5-14 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 161])

אַשְׁמַד יֵשֵׁב שְׁבַעַת יָמִים בְּטְבַעוֹת וְאַחַר כֵּךְ יִקְרִיב אֶת הַקּוֹרְבָנוֹת שֶׁל הַמֶּלֶךְ.

אֲדוּנִי כֵךְ הוֹרָה לִי[:]: "כַּאֲשֶׁר [תִּקְוִים] מִהַטְּבַעוֹת [הַקְּרִיב אֶת הַקּוֹרְבָנוֹת] שֶׁלִּי." [עַתָּה] עַד שְׁבַעַת יָמִים אֲקוּם מִהַטְּבַעוֹת. מִכְּתַב אֲדוּנִי צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֵלַי, בְּכַדִּי שֶׁאֲקָרִיב בַּמִּקְוֹם שֶׁאֲדוּנִי יֹאמֵר.

אַשְׁמַד לְזַמְרָלִים

(A.861.3-7 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 162])

הָאֵל אֲדָם שֶׁל הַמַּחְנֶה דֹרַשׁ מֵאַשְׁמַד לְשַׁבֵּת שְׁבַעַת יָמִים בְּטְבַעוֹת וְהוּא יִבְיֵא אַחֲרַי־כֵךְ אֶת (פֹּסֶל) הָאֵל לְשִׁלוֹשׁ עָרִים בְּצִפּוֹן-מַעֲרָב הַגְּזִירָה הָעֲלִיוֹנָה.

אֲדָם שֶׁל הַמַּחְנֶה דֹרַשׁ מִמֶּנִּי לְשַׁבֵּת שְׁבַעַת יָמִים בְּטְבַעוֹת. אֲבִיא בְּשִׁלוֹם אֶת אֲדָם. אֶלְךָ לְדָר, גִּשְׁם וְזָנָס.

הַחֲנָם עֲבָדוּ לְאֲדָם שֶׁל הָעֲרַבָה ("מִיתוֹלוֹגְיָה", עַמ' 273). הֵם נִשְׁבַּעוּ בְּאֵלֵי הָעֲרַבָה (*nawûm*) (A.744; "מִיתוֹלוֹגְיָה", עַמ' 274).

בְּעִיר דְּמַקֵּן שֶׁל הַיְרָחִים עֲבָדוּ לְאֵלָה אֶלְתָם (M.7450; "מִיתוֹלוֹגְיָה", עַמ' 274).

בְּעִיר זְנִין-יַחְפָּלִים עֲבָדוּ לְאַשְׁתַּבְּ-אַל (Aštābi-II) (A.1890; "מִיתוֹלוֹגְיָה", עַמ' 274, 456-457).

בְּנֵי־מִנַּי הַשְּׁתַּתְּפוּ בַּחֲגִיגוֹת שֶׁנַּעֲרְכוּ בְּדָר (FM VIII, p. 150a).

יגחאד מקריב לדגן של תרק (A.2552, "מיתולוגיה", עמ' 367, וכן A.3019 עמ' 371). גם
דדחדן רוצה להקריב לדגן של תרק (A.3019, "מיתולוגיה", עמ' 371). דדחדן מעיד את האל
שבין הארץ והשמיים (A.2813, "מיתולוגיה", עמ' 186).

עמ' 212, סעיף 6, א: סגגם משבט יבס של החנם מקבל קשת מהארמון (ARM XXX, pp.)
[XVIII.63+XXI.375; FM X.28] (275-276). שמונה סגג של החנם קיבלו כל אחד בגד וקשת
"כאשר הביאו קשת מכופפת" (ARM XXX, p. 425) [M.7745+M.9781.11-31].

החנית (או: כידון) כונתה "חנית חנית", (ARM XXX, p. 200 [zamratum ,
hanitum]). T.483.1

"וכאשר הם התקרבו לדר-אבלם, הם קירבו את אנשי סחם אל העיר, בכדי להפחיד (אותה)
(או: להרגיז) באומרם: "ראו הנה איתנו חנם נושאי חניתות!" (LAPO 17, pp. 163q,) A.362
(389; MARI VII, p. 201).

במכתב (Semitica 57 (2015), p. 10, n. 9, ll.18-20) (A.375). נאמר: "לחנם אין חניתות
ארד. אדוני צריך לספק להם חניתות ארד".

בחדלם לזמרלם

(ARM VI.69 [= LAPO 17 572])

על חניתותיהם של החנם אנו קוראים גם במכתב הזה, שזמנו אולי השנה השתיים-עשרה
לזמרלם (ראה בספרי, עמ' 25). הצבא שוהה בדר שבמחוז מארי זמן רב. המושל כותב למלך,
שביום שליחת המכתב הצבא יאכל ולמחרת בבוקר צריך לשלוח למפקדי הצבא את הציוד, שהוא
דיבר בעניינו עם המלך, ולצבא החנם צריך לשלוח חניתות ארד. כמו-כן צריך לשלוח למפקד
הצבא כסא ועבד שילך אתם עד ששיגו את עיקר הצבא.

אמור אל אדוני: כה (אמר) בחדלם עבדך:

⁵[נימי הצבא התארכו >בדר. [מזה] עשרים? ימים] הם יוש[בים]... ¹היום הצ[בא צריך לנח]
ולאכול ארוחה. מחר בבוקר צריך לשלוח ⁵לשרי המאות ולשרי חמישים את כל הציוד שאמרתי
לאדוני וצריך לש[לוח לחנם את כל חניתות הארד שיש. לחנם אין]... זאת ועוד. אם אדוני רוצה
לתת כסא להולך לפני הצבא, צריך לשלוח כסא. ואדוני צריך לשלוח עבד אחד של אדוני שילך
עם [הצבא] עד שיגרום שהצבא [ישיג] את החילות.

יש לציין שחניתות היה נשקם של הבדווים לפני שהצטיידו ברובים.

שלושה בני אבלח וכן אמרם (כתוב ימרו Yamurrum) מקבלים בדים מהארמון (M.5909)
([ARM XXX, p. 526]).

עמ' 213: בְּנִימַן: בְּנִימַן שִׁדְדוּ כְּבָשִׁים שֶׁל בְּנִסְמָאֵל (כִּכְל הַנְּרָאָה כְּתוּב שֶׁם חֲנָם) בְּאֲדָסָם בַּמְחֹז מֵאֲרִי (M.7817, "מִיתוּלוּגִיָּה", עמ' 614).

בְּנִי שֶׁבֶט הַרְבֵּם נִשְׁבַּעִים לְזִמְרָלִם וְנוֹתְנִים לוֹ מִתְנָה: "כִּאֲשֶׁר חֵי אֵל שֶׁל הַרְבֵּם" (*ARM*) [XXI.371.2 *ARM XXX*, p. 452].

מֵעֵנִיין לְצִיין שִׁדְדָחְדָן שֶׁהָהּ בַּמֵּאֲרִי בַּחֹדֶשׁ כִּסְלוֹ (IX) וּבַחֹדֶשׁ אֲדָר (XII) בַּשָּׁנָה הָאַרְבַּע-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זִמְרָלִם (*FM XI.133*; *ARM XXI.220*). בַּתְּעוּדָה הַנוֹשֵׂאת רֶק אֶת תְּאָרִיךְ חֹדֶשׁ אֲב (V) לֹא צִיין הַשָּׁנָה רְשׁוּמִים שְׁנֵי כִּדֵי יִין שְׁנִיתָנוּ לְשִׁלְיָחִים שִׁשִּׁימָשׁוּ כְּשׁוֹשְׁבֵינִים שֶׁל דְּדָחְדָן (*FM XI.151*).

בְּנִימַן הֶעֱלוּ אֶת מֵס הַשְּׁבָשֵׁם (*šibšum*). (*FM X*, p. 14). הַרְבֵּם נִשְׁבַּעוּ (*ARM XXI.371.2*), כִּנְרָאָה בַּעֲקֻבּוֹת הַנִּצְחוֹן שֶׁל זִמְרָלִם עַל בְּנִימַן ("מִיתוּלוּגִיָּה", עמ' 380, הַעֲרָה 10).

חֲמָאֲשֶׁתֶּמֶר מֶלֶךְ הָאֲפָרָפִם קִיבֵל מֵהָאֲרָמוֹן צִיּוֹד לַחֲמוֹר: אֹכֶפֶ, מֵרְבַד, עֵנֶק צוּוֹאֵר, טַבְעוֹת אֲרַד (M.18229 [*ARM XXX*, pp. 386-387]).

בַּשָּׁנָה הָאַחַת-עֶשְׂרֵה אוֹ הַשְּׁתִּים-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זִמְרָלִם דְּדָחְדָן נוֹתֵן מִתְנָה לְזִמְרָלִם (*ARM XXXI.180*).

ג. סְתָם:

עמ' 213, ג:

סְתָם לְבַעַל תְּפָקִיד בְּכִיר בַּמֵּאֲרִי וְתִשׁוּבָתוֹ

(A.3862; "מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם", עמ' 207)

"⁸תֵּן לָנוּ אֶת אֱלֹהִים! אִם ¹⁰לֹא תִיתֵן לָנוּ אֶת אֱלֹהִים, (זוֹ) מִלְחָמָה וְלֹא נִרְדֵּ לַגְּדוֹת הַפְּרֵת... ¹⁵... כִּמוֹ מֶלֶךְ חֲזֵק אוֹ עִיר בִּירָה שִׁמּוֹקֶפֶת חוֹמָה אֲתֵם כּוֹתְבִים לְ[אֲדוּנִי]."

עֲמוֹד 215, סְעִיף 1:

תְּעוּדָה שְׁנִיתָנָה רֶק בַּתְּרָגוֹם לְצִרְפְּתִית.

(A.3845 [M. Jean-Marie Durand, "Les rois de Mésopotamie et leurs prophètes" (I), *Collège de France* (Année 2010-2011), p. 496])

מְדוּבָר בְּשָׁלוֹם בֵּין שְׁבִטֵי הַחֲנָם. מִיִּשְׁהוּ שְׁאִינוֹ רוֹצֵה לְקַחַת חֶלֶק בְּטַכְס אֹמֵר: דּוֹנוּ בִּינִיכֶם. עֲשׂוּ שָׁלוֹם אוֹ מִלְחָמָה. אֲנִי לֹא אֶתְקָרֵב אֵלֵיכֶם. כִּמוֹ מִנְחַשׁ הַמְרִים אֶת הָאֲרֶז לְפָנֵי שֶׁמֶשׁ, אֲנִי מְרִים אֶת הַשָּׁלוֹם בַּעֲבוּר כָּל הָאֲרֶץ."

עמ' 217, סעיף 3:

פיצול בקרב שבט האַמנֶם

יְקַמְאֵד מוּשַׁל סְגֵרְתֶם לְזַמְרֶלֶם

(ARM XIV.89 [= LAPO 17 688])

אנשי האַמנֶם של העיר סַחְרִי שבמחוז סְגֵרְתֶם הביעו בפני יְקַמְאֵד את דאגתם בגלל היחס העוין של אחיהם ומבקשים את הגנתו. הם מבקשים לאמץ את התחייבותו בשבועה, הניסוח "השבע לנו [ח]י האל" מזכיר את יהושע ב, יבֶא: "השבעו לי בה' ". החלק הראשון של תשובת המושל חסר. המושל אישר שאלה שהם נאמנים למלך מארי לא צריכים לחשוש. הוא ימלא את התחייבותו, בתנאי שהאַמנֶם יאספו את צעירי (לפי פירוש אחר: כלל אוכלוסיה) היישובים שלהם לְדֶר-יַחְדָּנְלֶם. המכתב מגלה פיצול בקרב השבט. אלה שיושבים ביישוב בתחום המחוז של המושל, נאמנים למלך בעוד שאחיהם שיושבים מחוץ לתוך ההשפעה של מלך מארי מתמרדים.

אמור [א]ל אדוני: כה (אמר) יְקַמְאֵד [ד] עבדך:

אנשי האַמנֶם⁵ שיושבים בַּסַּחְרִי באו אליי (מילולית: הלכו אליי) וכה אמרו לי: כה הם (אמרו): "מפני שהאנשים, אחינו, היושבים למעלה (במעלה הנהר) התמרדו, אנו מפחדים מאוד לנפשותינו, השבע לנו [ח]י האל¹⁰ כדי שנרגע (מילולית: לבנו ינוח)" [את זאת אמרו לי] ואני [עניתי להם. כה א]ני (אמרתי): "[א]כתוב [אל אדוני]...²[ה]רגו...⁴הם הרגו את [אנשי] אַפְלָתֶם (= יַפְלָתֶם) שישבו כ[אן]⁵ ובאנשים] שאחרי אדוני הולכים, איש לא יגע באצבע!" [את (הדברים) האל]ה עניתי להם. [וב]כדי להסדיר את הדבר כך אמרתי להם: [כה א]ני (אמרתי): "אם אשבע לכם חי אל,¹⁰ אספו [את הצ]עיר והצעירה של עריכם לְדֶר-יַחְדָּנְלֶם ואז אשבע לכם חי אל." הנה כל הדין וחשבון שאמרו לי ואל אדוני כתבתי. אדוני צריך לכתוב לי¹⁵ כך או אחרת, בכדי שאעשה את מה שאדוני יאמר. שלום למחוז.

כְּבַרְדָּגַן מוּשַׁל תֶּרֶק לְזַמְרֶלֶם

(ARM III.16 [= LAPO 17 682])

כְּבַרְדָּגַן מוּשַׁל תֶּרֶק מדווח לְזַמְרֶלֶם, שיש במחוזו נשים רבות של בְּנֵי־מֶן שבעליהם יושבים במעלה הנהר, הוא אזור הבליח. בלילות נוהגים מספר בעלים להתגנב לנשותיהם על-מנת לאסוף מידע ולמסור אותו לאחיהם במעלה הנהר. ופעם הם אף שבו שני שומרים ואחד הצליח להימלט. המושל מבקש הנחיות ממלכו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כְּבַרְדָּגַן עבדך:

יש במחוזי, ⁵ בערים של בְּנִימָן שסביבות תְּרָקָה, הרבה נשים, נשות האויב, שבעליהן יושבים במעלה הנהר עם האויב. ¹⁰ לכן בלילה ומו[קדם] בבוקר האויב מטריד אותי. וחמישה, שישה אנשים נאספים ובלילה לערים האלה אל נשותיהם ¹⁵ נכנסים, יוצאים. ומידע מלא עלינו לוקחים ולחבריהם מוסרים ולכן רגל האויב יציבה. ²⁰ ובין שלושה אנשים שבסמנן שומרים על השדה, בלילה האויב ששם פניו להיכנס לתוך העיר, את האנשים האלה על משכבם ²⁵ [שב] ושני אנשים חיים שבו ואיש אחד נמלט. עתה כך או אחרת בדבר הנשים האלה אדוני צריך להיוועץ, ³⁰ ולפי ההיתייעצות שאדוני יוועץ ויכתוב לי אפעל.

עמוד 217-218, סעיף 3:

יקמאד לזמרלם

(ARM II.105 [= LAPO 17 713])

המכתב הזה הוא המשכו של המכתב RM XIV.83. תאריך המכתב הוא השנה האחת-עשרה למלכות זמרלם. יקמאד מושל סגרתם מודיע לזמרלם שצרחמ הגיע לעיר סחר שבמחוז סגרתם עם שני מלווים אנשי מארי ומאה אנשי צבא.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ [בין]ום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, אנשי יחידות הספר הודיעו לי על הגעת צרחמ (באמרם): " צרחמ הגיע ¹⁰ לסחר. בלשנ וימצאל (אנשי) אדוני מלוויו הולכים איתו. ומאה אנשי צבא הולכים איתו. הודיעו לי על בואו ו[מ]יד כתבתי [לאדוני].

ירמלם לזמרלם

(A.3821 [= LAPO 17 737])

ירמלם מלך שבט יחררם של בְּנִימָן מתלונן במכתבו לזמרלם על התנהגות מלך אחר של בְּנִימָן, צרחמ מלך שבט האמננם. ירמלם ועוד מישהו, ששמו לו שרד, הניחו לפני זמרלם דין וחשבון, שטיבו לא ניתן. בתגובה הוא כתב למלך אחר של בְּנִימָן, דדחדג מלך הרבם, מכתב שנפתח בקריאה הדרמטית "לא!", שמכוונת, ככל הנראה, למעשי ירמלם. צרחמ מינה אדם בשם סחרם למדך בערבה. הכוונה כאן כנראה למי שממונה על סידורי המרעה, מכיוון שברגיל מניחים שפירוש המילה היא נסיר. ירמלם התלונן על האיש ואסרו אותו. בתגובה הוא מבקש מדדחדג לכתוב, כנראה לאנשיו, שישדדו מכלאות של שבטו של ירמלם ויעבירו את הצאן מעבר לנהר. בסיום מכתבו מבקש ירמלם מזמרלם שידאג שדדחדג לא יציק לשבטו.

[אמור אל אדוני]: כה (אמר) [ירמלם] עבדך:

⁵ טובים (הדברים) האלה [ה] שצרחמ [עשה לי]! בדבר הדין וחשבון שאני [ו... הנחנן] לפני אדוני, הוא ¹⁰ כתב לדדחדג: "ל[א]! אני מיניתי למדך בתוך הערבה את סחרם בן סבקה, וכאן ירמלם

עמד לפני¹⁵ זמרלם לרעת עבדך (סַחַרְרָם) ובגלל דבריו אסרו את עבדך. כתוב ושדוד שלוש או ארבע מכלאות²⁰ של יַחַרְרָם והעבירם לעבר הנהר. "את זאת ועוד הרבה (דברים) שלא לטובתי צָרַחְמָּ [כתב] לְדַחְדַּחְוּ [ולשדוד]²⁵ את העדרים (מילולית: נווה) של [יַחַרְרָם], של עבדך ש[מו] את פניהם... [את ז]את אדוני לו ידע. עתה [היו]ת שהוא יודע, אדוני [צריך לכ]תוב לְדַחְדַּחְוּ בכדי שלא יציק לשבט שלי.

דַּחְדַּחְוּ לְסַמְתַּר

(A.2920.28-45 [= Mél. Garelli, pp. 56-57])

דַּחְדַּחְוּ מלך שבט הרָבָם ומלך העיר אַבְתָּם, כותב לְסַמְתַּר, ראש השרים במארי באמצע השנה השביעית למלכות זמרלם מכתב שרק חלקו פורסם. דַּחְדַּחְוּ מפציר בתוקף בְּסַמְתַּר, תוך השמעת איומים, להודיע למלכו, זמרלם, שלמרות שמלכי השבטים האחרים של בְּנִימְנָּ כתבו לו פעמים אחדות לבוא אליהם, הוא מסרב לבוא.

²⁸עתה שלח אל אדונך את המידע הזה,³⁰ למרות (מילולית: כמו) שהם ("אחי דַּחְדַּחְוּ) כותבים לי כל הזמן, לא אלך אליהם. אם לא תשלח את המידע הזה אל אדונך, בעתיד אתקוף אותך³⁵ בדברים לפני זמרלם. כה אני (אומר): "שמעתי את המידע וכתבתי לְסַמְתַּר,⁴⁰ אך סַמְתַּר לא שלח לך את המידע הזה." לא תוכל לענות: "מה? (מילולית: כמו) אני לא יודע." שלח את המידע הזה!

עמוד 219, סעיף 4:

המוען והנמען חסרים

(ARM II.14 [= LAPO 17 689])

מישהו כותב, כנראה לְזַמְרָלָם, שבלילה הגיע אליו ממעלה הנהר חֲנָם אחד, ומסר לו דיווח מלא על כך ששני מלכים של בְּנִימְנָּ, סַמְסַאֲדָּ וּגַחְחַאֲדָּ הגיעו לאמר, אך אין לו אישור על כך. מסתבר שהם התכוונו לאסוף את החֲנָם, אך אלה לא הגיעו, אלא הם נשארו במקום ששמו לא שרד. כותב המכתב שלח את החֲנָם למלך וזה האחרון צריך לתחקר אותו. בסיום, בקטע פגום, מדובר בשתי נשים שעומדות להשתחרר.

¹... עבד[ך]:

[חֲנָם אחד] הגיע אליי [בלילה] ממ[עלה הנהר] ומסר לי [דין] וחשבון מלא.⁵ באשר להגעת סַמְסַאֲדָּ [ו]גַחְחַאֲדָּ לאמר, הוא לא נתן לי [א]ישור. [הם כתבו א]ל החֲנָם. הם רוצים [לא]סוף את החֲנָם.¹⁰ הם לא הגיעו. הם [יושבים] ב[א]ר... את זאת אמר לי]. ע[תה] הנה שלחתי [אותו].¹⁵ דין וחשבון מלא אדוני צריך לשאול אותו ו[אדו]ני צריך לקבל תשובה ביושר. [זאת ו]עוד. יש איזשהן שתי נשים שישוחר[ו], לכן לבו חרד. [חלי]לה שאדוני יאמר ...

סִמְחַד לזְמַרְלָם

(FM II.116)

המכתב הזה, בניגוד למכתבי מארי, שבדרך כלל ערוכים כהלכה, איננו ערוך כהלכה ולכן לא תמיד קל להבנה. לענייננו חשוב בעיקר השימוש במונחים חֲנָם-בְּנִימָנָ וְחֲנָם-בְּנִסְמָאֵל כשהכוונה בשם חֲנָם לכינוי כללי לנוודים.

1. זְמַרְלָם לא נמצא במארי אלא בְּדֶר-יַחְדָּנְלָם. הוא שלח מכתב לְסִמְחַד, שהיה המושל הראשון של מארי, וצירף אליו מכתב של תְּרַמְנַכְתָּ, מלך אֶפֶם.
2. לאחר שִׁמְחַד קרא את שני המכתבים, הוא שלח מכתב לְאַצְאָפֶר וְיִשְׁבַּדְגָן שהיו פקידים של זְמַרְלָם והורה להם להוליך כבשים של המלך אל החֲנָם-בְּנִימָנָ.
3. כמו-כן הוא כתב להם שאת תוכן מכתב המלך הם צריכים להשמיע למוח'תרים ולזקנים של מְתַבֵּל היא יִמְתַבֵּל שבדרום גְּבֵל סַנְגָּר.
4. המלך כותב שְׁתַּרְמַנְכַתָּ, מלך אֶפֶם ויושבי שְׁבַת-אֶנְלָל כותבים לו מכתבים, שבהם הם מציעים לפתוח לפניו את שערי שְׁבַת-אֶנְלָל על-מנת שישלול את שללה.
5. זְמַרְלָם מצווה שאנשי מְתַבֵּל ילכו עם אחיהם בְּנִסְמָאֵל לשלול את העיר וכל אחד יקח מה שחסר לו.
6. המושל מורה לְאַצְאָפֶר וְיִשְׁבַּדְגָן להוליך את המוח'תרים והזקנים של מְתַבֵּל לְדֶר-יַחְדָּנְלָם אל זְמַרְלָם. המלך צריך להרגיעם, בכדי שילכו אתו למסע המלחמה. ההמשך פגום, אך נראה שהם מוכנים ללכת.
7. המוח'תרים והזקנים של מְתַבֵּל מציעים למלך לחכות עד סוף החודש ורק אז לצאת למסע.
8. בהקשר לא ברור הוא מבקש ממלכו להרגיע את שבט בְּנִימָנָ. כנראה שהדבר קשור לחפירת תעלות השקיה שהם צריכים לבצע.
9. הוא ממשיך וכותב שצריך לאסוף את שני השבטים החֲנָם וְבְּנִימָנָ. הוא מצוין שעשה את הדרוש בכדי ששני השבטים ילכו עם המלך למסע.
10. הוא גם מציע להקדים למסע ברית עם קְרַנְלָם מלך אַנְדָּרְג וְסִמְחָאֶלְנָ מלך כְּרַד, כנראה בכדי שיצטרפו למסע, אחרת הם עשויים לגרום למלך צרות עד כדי התחברות עם אֶשְׁנָנָ.

אמור [אל] אדוני: [כה] (אמר) סִמְחַד עבדך:

שמעתי את [מכתב] אדוני ואת מכתב תְּרַמְנַכְתָּ (מלך אֶפֶם) [שאדוני] שלח אליי.⁵ [כאשר] שמעתי את [המכתבים] האלה, ניסחתי (או: הכתבתי) מכתב ושלחתי [א] לְאַצְאָפֶר וְיִשְׁבַּדְגָן בכדי להוליך את הכבשים של הארץ שאדוני לפני החֲנָם-בְּנִימָנָ ... אותם. כה אני (כתבתי): מכתב אדוני הגיעני בדרך.¹⁰ העתק מכתב אדוני: המידע (הוא) זה: המוח'תרים והזקנים של מְתַבֵּל צריכים לשמוע. תְּרַמְנַכְתָּ והאנשים יושבי שְׁבַת-אֶנְלָל כותבים כל הזמן אל אדונכם (= זְמַרְלָם) לפתוח (לפניו) את העיר שְׁבַת-אֶנְלָל באומרם: "לך וכבוש את העיר הזאת"¹⁵ וקח את הכסף שלה, את הזהב שלה ואת השלל שלה. "עתה אתם יודעים שהאוצר של סִמְחָאֶד נמצא בתוך העיר הזאת. עם אחיכם בְּנִסְמָאֵל לכו למסע הזה אחרי אדונכם ואשר אין לו עבד, יוליך לעצמו עבד,²⁰ אשר אין לו אמה,

יוליך לעצמו אמה, אשר אין לו חמור משא יוליך לעצמו חמור משא. אתם אכלו שלל! ועשו שם טוב (ל)אדונכם". הם צריכים לשמוע [את המידע הז]. ה. הוליכו (אצאפך וישבדגן) את המוח'תרים והזקנים [אל דר-יחד] נלם לפני אדוני.²⁵ [אדוני] צריך להרגיע את [לב]ם וצריך להחליט בדבר המסע. [כך] ניסחתי (או: הכתבתי) מכתב [לטו]בה. אל [האנשים האלה]. קודם כה הם אמרו לי: "... של אדוננו ... של עצמנו³⁰ ... רגל אדוננו [ננשק]". עתה [אדוני (זמרלם)] צריך לעכב את ההליכה [אל] שבת-אנלל [עד סו]ף החודש הזה. וכ[אן] בנִימֶנְ ³⁵[צריכים ...] אל אדוני, בכדי לנשק את רגל אדוני, ואדוני צריך להרגיע אותם בדברים. התעלות צריכות להחפר. ובדבר הפשיטה על הארץ, אשר אדוני כתב אודותיה לחנֶם-בִּנְסִמָּאֵל, החנום צריכים להגיע הנה בכדי שהעניין הזה...⁴⁰ שם חנֶם-בִּנְסִמָּאֵל צריכים להתאסף לפני אדוני וכאן החנֶם-בִּנְיִמֶנְ צריכים להתאסף. והחיל הנבחר של בנִימֶנְ של גדת הפרת, כל אלה שטיהרתי, אדוני יעשה שיקשיבו לו. את דבר הצבא אני בדקתי. אדוני ילך בקרב הצבא... ו(ל)אדוני יעשה שם טוב⁴⁵ ואת רכוש העיר הזאת, אוצרות סמסאָד, אדוני החזיר לידי. אדוני צריך להתעכב בחודש הזה. זאת ועוד. ואם קרנלם וסמחאלן לא ידברו ביושר עם אדוני עד שאדוני ילך במרץ למסע⁵⁰ ואת רכוש העיר הזאת יחזיר ל[ידין] ואדוני לשני[הם מכתב] צריך לכתוב ובדברי[ם] האלה עם אדוני יקומו ולא, אחר-כך הם ישמעו[ו] אחרי אדוני עם צבא[ם] לא ילכו⁵⁵ ויטרידו את אדוני, או הם ינהיגו את [אשנן] ויצ[יקו] לנו ולא, עתה העלה אותם. כת[וב] אחר-כך עם צבאם אחרי אדוני ילכו ובראש כבד⁶⁰ אדוני יקרב לשבת-אנלל.

עמודים 219-220, סעיף 5:

יסמחאָד מלך ירחם לזמרלם

(ARM II.55 [= LAPO 17 705])

המכתב נשתמר במצב גרוע ולכן נאלצים להשלים הרבה ולא תמיד ההשלמות בטוחות. תאריך המכתב הוא לאחר מרד בנִימֶנְ בשנה השלישית למלכות זמרלם (ראה בספרי, עמוד 17). מסתבר שנצחון זמרלם בא לידי ביטוי גם בכיבוש ערי בנִימֶנְ ושדותיהם. אחרי שנכרתה ברית שלום בין הצדדים הוחזרו השדות לבעליהם הקודמים. יסמחאָד מלך ירחם מתלונן, שלא קיבל שדות ראויים אלא אזורים חרבים. המכתב נפתח בציטוט מכתב שיסמחאָד כתב לזמרלם. מסתבר שליסמחאָד יש תביעות בקשר לתעלת ההשקאה של זרמחם העוברת ליד אראתם שבגדה השמאלית של הפרת. זמרלם מבהיר שהוא הבעלים של התעלה. יסמחאָד מודה, כמובן, בדבר בהשתמשו במעין שבועה "ארץ ושמים". אך כאשר הוחזרו לו הערים האלה, אויביו הוציאו את דיבתו רעה והוא קיבל במקומן ערים לא ראויות, ועריו עדיין לא שוחררו, ואנשיו מתלוננים על שמסר את שדותיהם לארמון. עניין השבועה אינו ברור.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יסמחאָד [עב]דך:

אדוני [כך] כתב לי⁵ [בדב]ר תעלת ההשקאה של זרמחם: "[אתה] תובע אותי בדבר תעלת ההשקאה של זרמחם. [אני (זמרלם) הבעלים]!". את המכתב הזה אדוני כתב לי.¹⁰ [ו]הערים,

ארץ ושמים, של אדוני. [כאשר] אדוני שיחרר [את הער]ים האלה, [מוצי]אי הדיבה עליי היו רבים, והם הוציאו אותי [מלב אדוני]...¹⁵ בני אנוש ... מתאימים. [אשר (נוגע) לער]י, אדוני אל יחזיר (לאחור את עניין עריי)! [עד עתה] אני [הייתי] מוכן (לעמוד לרשות) לאדוני. ²⁰[כמו] אחיי שנענו בהגינות [ושערי]הם שוחררו, [אני] לא נהגו בי ביושר עריי [לא] שוחררו. בגלל דיבה [על]י²⁵ איני יכול להגן (על עצמי) לפני אדוני. ארבע ערים חריבות אדוני שחרר בעבורי ובארבע הערים באַרְאָתֶם דחו את ידי ³⁰ואיני יכול להענות לאזרחים (האומרים): "הערים של אחיך ושדותי משוחררים ואתה את שדותינו לארמון נתת!" שאת ארבע הערים האלה אדוני ש[יחר]ר לי שמעתי מאדוני ואת נערי שלחתי ³⁵והוא דחה את הקבוצות החקלאיות של הארמון [ו]השביע את האיכרים בשבועת המלך. [ב]כדי שאת השבועה במלך לא יכחי[שן], ראש... עתה...⁴⁰ [אני רוצה] ללכת אל אדוני [ואני רוצה לשמור] על שלומי.

עמודים 221-222, סעיף 7:

חסרים המוען והנמען

(G. Dossin, RA 35 [1938], p. 181 [= LAPO 17 684; 18 1273])

כנראה שמושל מחוז כלשהו מודיע למלכו (כנראה זְמַרְלִם) שמחשש למרד של בְּנִימָן הוא הקדים ונשא לפידיים שבאמצעותם נהגו להזעיק עזרה מהירה. הוא מרגיע את מלכו שעשוי להיבהל מנשיאת הפידיים.

... [עד שֶבַן]יִמָן [לא] יתמרדו ¹⁰נשאתי לפידיים (מילולית: אש ברבים), בכדי [להו]לִיךְ עזרה. חלילה שבגלל הפידיים האלה [ל]ב אדוני יחרד. לב אדוני כלל אל ידאג. ידע נא אדוני את זאת.

עמ' 222, סעיף 8:

זְפַרְאָבִם לְזַמְרָלִם

(FM VI.5.1-30, 48-50, 64-71)

זְפַרְאָבִם מלך זְלַחַן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-עין) כתב לְזַמְרָלִם מכתב בתחילת השנה הראשונה למלכות זְמַרְלִם. המכתב נפתח במשפט מעט סתום: "חותנך (או: חמיר) כולו חָנָם." ייתכן שהצירוף "חותנך כולו" מתכוון לשם קיבוצי, כפי שתרגמנו, אך מה עומד ברקע המשפט המוזר הזה? ייתכן שבין נשותיו הרבות של זְמַרְלִם הייתה גם אחת (או אולי אף יותר מאחת) בת שבט החָנָם. ולכן, בדרך ההפלגה, אומר זְפַרְאָבִם שעקב כך כל החָנָם הופכים לקרובי משפחה של זְמַרְלִם - חותנים שלו. זְפַרְאָבִם משתמש בטיעון זה על-מנת לזרז את עלייתו של זְמַרְלִם לְאֲדַמְרָץ, בין היתר על-מנת לדאוג לכלכלת "קרוביו" הלא הם החָנָם, הזקוקים לכמות גדולה של שעורים לצורך כלכלתם. כמו-כן מציין זְפַרְאָבִם שערי המבצר בְּאֲדַמְרָץ כתבו לְזַמְרָלִם, שהן מצפות לבואו בכיליון עיניים, וכי הן יקבלוהו בסבר פנים יפות. זְפַרְאָבִם שלח לְזַמְרָלִם דיווח מלא על המצב בְּאֲדַמְרָץ, ובתשובה לדין וחשבון ששלח הורה לו זְמַרְלִם לדאוג

להאספות החֲנָם במקום שהוא עתיד להגיע אליו. זְפָרָאֲבָם הגיע למקום המפגש, אך זְמַרְלָם איחר להגיע. לכן, מבלי לחכות לבואו של זְמַרְלָם, זְפָרָאֲבָם נטל יוזמה וכתב לאחד ממלכי ערי המבצר האלה, לְאֲדַלְשָׁן מלך בְּרַנְדָם, בדבר השעורים שהחֲנָם זקוקים להם ובדבר תנאי המרעה של עדריהם. בתשובתו הכנה מודה אֲדַלְשָׁן שהוא האחראי למחדל של אי-אספקת שעורים לחֲנָם. מסתבר שמלך אחר באֲדַמְרָץ, נְסַגְגָן, מלך עיר המבצר שְׁנַמָם (באֲדַמְרָץ המערבית), הורה לאנשיו שלא לתת שעורים לחֲנָם, ולכן שלושת אלפים חמורים של החֲנָם שהיו אמורים להביא את השעורים חזרו ריקם. הסיבה לסירובו של נְסַגְגָן היא "משחקי כבוד" – מדוע זְמַרְלָם מתכתב רק עם אֲדַלְשָׁן ונמנע מלהתכתב איתו. מהמשך המכתב, שהוא פגום בחלקו, מסתבר שבעקבות הסירוב לתת להם שעורים, נדדו החֲנָם דרומה להר יַמְסָם, המזוהה עם ג'בל עַבְד אֶל-עַיִז כולו או רק חלקו הדרומי. זְפָרָאֲבָם מסיים את מכתבו במה שפתח: צריך להחליט בעניין החֲנָם. אם זְמַרְלָם לא יגיע בזמן, הוא עצמו ילך למלכי זְלַמְקָם ושם יחליט בעניין החֲנָם.

אמור אל אדוני זְמַרְלָם: כה (אמר) זְפָרָאֲבָם עבדך:

⁵ כל החותנ(ים) שלך הם חֲנָם. וכל החֲנָם מצפים בכליון עיניים לעלייתך (לְאֲדַמְרָץ). וכל המבצרים כותבים אליי כל הזמן: "אדוננו המלך זְמַרְלָם צריך לבוא, בכדי שנפתח (לפניו את המבצרים)".¹⁰ שלחתי לך דין וחשבון מלא באמצעות האיש חַתְנָאֵל (איש זְלַחֵן). כך כתבת לי: "החֲנָם צריכים להתאסף לפניי". אכן הגעתי (למקום המפגש, אך) אדוני איחר (להגיע), ולכן שלחתי אל אֲדַלְשָׁן (מלך בְּרַנְדָם) מכתב¹⁵ בדבר השעורים של החֲנָם והמרעה (של עדריהם). אֲדַלְשָׁן ענה לי ביושר: "צריך היה) להניח את האוכפים והשקים על חמורים של החֲנָם - אני אחראי למחדל." אֲדַלְשָׁן כך ענה לי.²⁰ עתה נְסַגְגָן מלך [שְׁנַמָם התר]ה במחזון: "איש אל יתן שעורים לחֲנָם!" (לכן) שלושת אלפים חמורים של החֲנָם חזרו אליי ריקם.²⁵ כה (כתב אליי) נְסַגְגָן מלך שְׁנַמָם: "מדוע אדונך כותב כל הזמן לְאֲדַלְשָׁן ואליי הוא אינו כותב?"³⁰ לכן הוא לא יתן שעורים לחֲנָם. (...)⁴⁸ החֲנָם... [אשר] חונים, להר יַמְסָם⁵⁰ [ללכת נא]ספו. (...)⁶⁴ אדוני צריך מהר...⁶⁵ [החלטה] על החֲנָם ומחנה הרועים (מילולית: הנווה) שלהם צריך לתת. [אם אדוני] מאחר, [אזי אני] אלך אל המלכים⁷⁰ של זְלַמְקָם, ואתן החלטה בעניין החֲנָם.

עמ' 222, סעיף 8:

[ימ]רצאָל (מלך אַבְאָל) לזְמַרְלָם

(M.9623 [= LAPO 17 549])

בשנה האחת-עשרה למלכות זְמַרְלָם [ימ]רצאָל, מלך אַבְאָל, מודיע לזְמַרְלָם שחֲיִסְמָ (מלך אַלְנַצָר) נתן צבא לְאֲתִי! והוא כבש את פְּחַת, הרג את מלכה כְּבִי. לפי מכתב אחר אנחנו יודעים שהוא התמלך בעיר, לתקופה קצרה. בהמשך המכתב הוא מדווח ששורר שלום בין החֲנָם ואֲדַמְרָץ וכתוצאה מזה העדרים, כנראה של מלך מארי, רועים הרחק עד זָר (שלוחה מזרחית של ג'בֶל סַנְג'ר).

[אמור אל אדוני: כה (אמר) [ימ]רצאָל (מלך אַבְאָל) [עבד]ך:

⁵חִיסֵם (מלך אלנצ'ר) נתן צבא לאתִי והוא כבש את פֶּחַת ואת פֶּבִי (מלך פֶּחַת) הרגו. ¹⁰את זאת ידע נא אדוני. זאת ועוד. שלום בין החֲנָם וְאֲדַמְרָץ. [העדרים (מילולית: הנווה)] רועים עד זֶר (שלוחה של ג'בל סינג'אר).

בְּחֶדְלָם לְחִתְפָּנִם

(A.3572 [= LAPO 17 734])

בְּחֶדְלָם, מושל מארי, כותב מכתב לְחִתְפָּנִם, ראש השרים של אַתְמָרִם מלך אַנְדָּרְג וְאַלְחָד. את המכתב הוא פותח בפתיחה שהיא מקובלת בבבל, אך נדירה ביותר במארי. במקרה הזה מדובר בשִׁמְש וּבְאַשְׁתֵּר. הוא מאחל שהם יזכו את בְּחֶדְלָם בחיים ארוכים. אחר-כך הוא עובר לעצם המכתב. מסתבר שבְּחֶדְלָם שלח שליחים אל חֲמַדִּי, שר צבא אַנְדָּרְג (ובעתיד מלך אַנְדָּרְג), הם התקבלו על-ידי חֲתְפָּנִם. הם נשלחו לכרות ברית שלום בין מארי לאַנְדָּרְג, מפני שִׁמְתַּבֵּל (מדובר בהשלמה!) השבט של קֶרְנָלִם וּבְנִסְמָאֵל, השבט של זְמַרְלָם, הם שבטים אחים (ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 11א). כאן מופיעה מילה לא ידועה במכתב. ייתכן שהיא מתייחסת לעובדה ששניהם שייכים לחֲנָם, במובן הרחב של נוודים. הטענה בפיו היא שהחֲנָם שדדו רכוש של יִמְתַּבֵּל, בעוד שהם קרובי משפחה, אחים, שלהם. הם שבו גם מבני יִמְתַּבֵּל שעם הרכוש שלהם ששדדו הכניסו לשתי ערים: רַחְתָּם וּסְגָרְתָּם. הוא מפציר בו לפעול במהרה על-מנת-לשחרר את האנשים והרכוש.

[א]מור [א]ל בְּחֶדְלָם (מושל מארי): כה (אמר) חֲתְפָּנִם אחיך:

הלוואי ⁵שִׁשְׁמֵש וְאַשְׁתֵּר יעניקו לך ימים רבים!

נעריך ששל[חת] אל ח[מד]! (שר צבא אַנְדָּרְג ואחר-כך מלך אַנְדָּרְג) [בא]ן אליי... הבה נשכין בינינו ⁰שלום ו[יחסים טובים]. [יִמְתַּבֵּל] וּבְנִסְמָאֵל מאז ומעו[לם] אחים וענף? של חֲנָם. ⁵ובבלי דעת את רכוש אחיכם (ברבים) בני יִמְתַּבֵּל החֲנָם שדדו. יִמְתַּבֵּל לא אחיכם (ברבים)? את בני יִמְתַּבֵּל ¹⁰ואת הרכוש שברַחְתָּם וּבְסְגָרְתָּם עיכבו. תן הוראות תקיפות ובדוק את כל מי שעיכבו ¹⁵בכדי שיאספו (אותם). ... פעל [בכדי לתת] מהר את רכוש א[חייך] (ברבים) ולשחרר את בני יִמְתַּבֵּל.

עמ' 224-225: ARM XXVI.62.1-15, פרופ' מ' פרידמן משווה לבמדבר כב, ד.

עמ' 225:

יְקַמְאֵד מושל סְגָרְתָּם לְזַמְרָלִם

ARM XIV.88 (= LAPO 16 416)

יקמאד מושל סגרתם מדווח לזמרלם שיתרם, פקיד של המלך, הגיע אליו משבת-שמש ובפיו בשורה שהמצב שם טוב. הוא הדיח נסיך (מדרם) איש אפרם שישב בשבת-שמש והוא עתיד להביאו למארי.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ביום שלחי את מכתבי זה אל אדוני ¹⁰הגיע אליי משבת-שמש יתרם עבד אדוני, איש דר. שאלתיו, כה אני (אמרת): "מה המצב בארץ? שלום?" והוא כה (ענה): "שלום! הדחתי את הנסיך (מדרם), איש אפרם, ¹⁵אשר יושב בשבת-שמש, והובלתי אותו". האיש הזה ²⁰יגיע אל אדוני עם יתרם.

עמ' 224: בנוסף על שופטים ו, ג-ה השווה גם במדבר כב, ד.

עמודים 225-227, סעיף 11:

כברדגן לזמרלם

(ARM II.93 [= LAPO 17 709])

כברדגן כותב לזמרלם, שהוא קיבל מכתב מיקמאד, מושל סגרתם, המודיעו שירמלם מלך שבט בנימן, יחרר, עתיד להגיע אליו בערב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כברדגן עבדך:

⁵שלום לדגן ולאכ[ר]באל. [שלום לעיר תרק ולמחוז].

ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני[י] יקמאד ¹⁰כתב לי: "[ר]מלם [איש י]חרר יגיע אליי ב[ע]רב.

יקמאד לזמרלם

(ARM XIV.87 [= LAPO 17 710])

מושל סגרתם כתב לזמרלם שחמאשתמר איש אפרם הגיע לתלזבם, שבמחוז סגרתם, ביום כתיבת המכתב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני חמאשתמר איש אפרם הגיע ¹⁰אל תלזבם וכתבתי אל אדוני.

כברדגן, מושל תרק, לזמרלם

(ARM XIII.132 [= LAPO 17 711])

כְּבַרְדָּגַן כּוֹתֵב לְזַמְרָלִים, שֶׁהַמֶּלֶךְ כָּתַב לוֹ בְּדַבַּר צָרְחָמִי מֶלֶךְ הָאֲמֻנָּה, אֲךָ הָאִישׁ הַזֶּה עֵדִיין לֹא הִגִּיעַ לְתֶרֶק. הַהִמְשָׁךְ פָּגוּם. מְדוּבָר בּוֹ בְּצַבָּא טוֹב, אֲךָ לֹא בְּרוּרוֹ מֵהַהֶקְשֶׁר.

מור [א]ל אדוני: כה (אמר) כְּבַרְדָּגַן [עב]דָּר:

⁵[ש]לום לדגן ולאֶכְרַבְאֵל. של[ום] ל[ע]יר תֶּרֶק ולמחוז.

[זאת] ועוד. בדבר צָרְחָמִי שאדוני [כי]תב לי, האיש הז[ה] עדיין לא ה[גיע] לְתֶרֶק. [את הצב]א הטוב כל אלה שבְּתֶרֶק ¹⁰[נמצ]א אדוני ... יגי[ע]... [י]שלח... אמרו... אותם: "... האיש הזה יגיע ... (האם) [ל]א כמו שאדוני ישמע... ואדוני יתרגז (מילולית: בשר אדוני ינז[ק]). ...

בְּחִדְלָם לְזַמְרָלִים

(ARM VI.73 [= LAPO 17 712])

הַהִשְׁלָמוֹת שֶׁל דִּירָאן מוֹפִיעוֹת רַק בְּתֵרְגוֹם לְצִרְפְּתִית וְלֹא בְּמִקּוֹר הָאֲכַדִּי לִכְן הֵם כְּתוּבִים בְּאוֹתִיּוֹת נְטוּיּוֹת. בְּחִדְלָם כּוֹתֵב לְזַמְרָלִים, שֶׁצָּרְחָמִי מֶלֶךְ הָאֲמֻנָּה שָׁמַע שֶׁהָאֵל דָּגַן נִכְנַס לְתֶתֶל. הוּא הֵלֶךְ לִירְמֵלִים מֶלֶךְ יַחְרָם וְאָמַר לוֹ שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהִתְפַּלֵּל לְאֵל וּלְהִקְרִיב לוֹ קוֹרְבָּן, בְּכַדִּי שֶׁהָאֵל יִצִּילוֹ, וְהוּא נִכְנַס לְמִקְדַּשׁ הָאֵל. הוּא מִצִּיין שֶׁסְּמֵלֵב וְדַחְדָּחַן מֶלֶךְ הַרְבֵּם הִלְכוּ עִם הָאֵל, שֶׁנִּכְנַס לְעִיר ב־16 בְּחֹדֶשׁ.

אמור אל אדוני: [כ]ה (אמר) בְּחִדְלָם [ע]בְּדָר:

⁵צָרְחָמִי [ש]מַע שְׁדָּגַן [נכנ]ס לְתֶתֶל, [והוא הלך] אל יִרְמֵלִים, כה הוא (אמר): "מֵאֵז שְׁדָּגַן נִכְנַס לְתֶתֶל... בְּכַדִּי שֶׁאֲתַפְּלֵל וְאֶקְרִיב קוֹרְבָּן בְּעִבּוֹר אֲדוֹנִי וְהוּא יִצִּיל אוֹתִי." יִרְמֵלִים הִבְטִיחַ לוֹ וְצָרְחָמִי נִכְנַס לְתֶתֶל לְפָנָיו דָּגַן. סְּמֵלֵב וְדַחְדָּחַן הִלְכוּ עִם דָּגַן. מֵאֵז ה־16 דָּגַן נִכְנַס לְתֶתֶל. אֵת מִכְתָּבִי הַזֶּה [שֶׁלַחְתִּי א]ל [אדוני].

יְקַמְאֵד לְזַמְרָלִים

ARM XIV.93 (= LAPO 17 714)

יְקַמְאֵד מוֹשֵׁל סַגְרָתִים מְדוּוּחַ לְמַלְכוֹ עַל תְּנוּעוֹת מַלְכֵי בְּנִימֵנִי, יְסַמְחָאֵד מֶלֶךְ יַרְחָם וְיִרְמֵלִים מֶלֶךְ יַחְרָם.

[א]מור [אל] אדוני: [כה] (אמר) יְקַמְאֵד [עבד]ר:

⁵[מק]ודם חִימָאֵל הוֹדִיעַ לִי עַל הַגַּעַת יְסַמְחָאֵד [ו]יִרְמֵלִים ¹⁰ו[כ]תבתי [א]ל אדוני. [יר]מלם הגיע ל...נ וְיְסַמְחָאֵד אֵל אֲדוֹנִי ¹⁵עֵבֵר (מִלּוּלִית: הֶעֱתִיק). עֵתָהּ, בְּיוֹם שֶׁ[ש]לַחְתִּי אֵת מִכְתָּבִי זֶה אֵל אֲדוֹנִי, יִרְמֵלִים ²⁰[הגיע] לְסַגְרָתִים. כֹּהֲגִיעוֹ [כתבתי אל] אדוני.

כְּבַרְדָּגַן, מוּשֵׁל תְּרָקָה, לְזַמְרָלָם

(ARM III.58 [= LAPO 17 715])

כְּבַרְדָּגַן מוֹדִיעַ לְמַלְכוֹ, שֶׁכָּל אֲנָשֵׁי שֶׁבֵּט בְּנֵי־מִנְּ שֶׁבְּמַחֲזוֹ חָזְרוּ לְבֵתֵיהֶם, כִּכְל הַנְּרָאָה מְדוּבֵר בְּשִׁיבָה מְנִדִידָה עִם הָעֵדְרִים. כְּמוֹ כֵּן הוּא מוֹדִיעַ שֶׁצָּרַחְמָּה הִגִּיעַ לְתְּרָקָה, כְּנִרְאָה בְּמַסְגֵּרַת עֲלִיָּה לְרַגְלָהּ, וְהוּא מִבְקָשׁ לְדַעַת, הֵאֵם לֹא־אִפְשָׁר לוֹ לְהִיכַנֵּס לְעִיר.

אִמּוֹר אֶל אֲדוּנִי: כֹּה (אִמַּר) כְּבַרְדָּגַן עֲבַדְךָ:

⁵כִּל הָאֲנָשִׁים שֶׁל עִיר בְּנֵי־מִנְּ שֶׁל מַחֲזֵי ¹⁰הֵלְכוּ מִמַּעֲלָה הִנְהַר לְבֵתֵיהֶם. זֹאת וְעוֹד. צָרַחְמָּה יִרַד מִמַּעֲלָה הִנְהַר. כְּאִשֶׁר הָאִישׁ הַזֶּה יִגִּיעַ לְתְּרָקָה ¹⁵(ה)אֵתֵן לֹא לְהִכְנֵס לְעִיר (או) לֹא אֵתֵן לוֹ? [כֶּךָ] אוֹ אַחֲרַיִת אֲדוּנִי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לִי.

עִמ' 230: בְּמַכְתָּב שֶׁנִּבְיָא לְהֵלֵן מְדוּבֵר בְּפַעֲלוֹהָ אֱלִימָה שֶׁל אָדָם בְּשֵׁם חֲמָאֲשֶׁתְּמַר. זֶה הִיָּה שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הָאֲפְרָסִים, אֲךָ אֵין בְּטַחּוֹן שֶׁבּוֹ מְדוּבֵר כֵּאֵן, לְמַרְוֹת שֶׁהַעוֹבְדָה שֶׁלֹּא מִזְהִים אוֹתוֹ מִחֲזַקַּת אֵת הַהֲשַׁעְרָה שֶׁאֵכֵן זֶה הָאִישׁ.

כְּבַרְדָּגַן, מוּשֵׁל תְּרָקָה, לְזַמְרָלָם

(ARM III.71 [= LAPO 18 1061])

בְּרַדְגָּן כּוֹתֵב לְמֶלֶךְ שֶׁאֲדָם בְּשֵׁם יַחֲזַבְאֲדָה בֵּא אֱלִיוֹ הַשֶּׁכֶם בְּבוֹקֵר וּסִיפֵר לוֹ כִּי־צַד הַצְּלִיחַ לְהִימְלֹט, בְּאַמְצַעוֹת פְּרָצָה שֶׁעֲשָׂה בְּקִיר הַבְּנִיין, מִבֵּית שֶׁחֲמָאֲשֶׁתְּמַר (כְּנִרְאָה מְדוּבֵר בְּמֶלֶךְ הָאֲפְרָסִים) צָר עֲלָיו. מִסְתַּבֵּר שֶׁחֲמָאֲשֶׁתְּמַר לֹא פָּגַע לֹא בְּבֵיתוֹ וְלֹא בְּרוּשׁוֹ. הַמוּשֵׁל עֵיכֵב אֵת הָאִישׁ אֲצִלוֹ.

אִמּוֹר אֶל אֲדוּנִי: כֹּה כְּבַרְדָּגַן עֲבַדְךָ:

⁵בִּיּוֹם שֶׁשִּׁלַּחְתִּי אֵת מַכְתָּבִי זֶה אֶל אֲדוּנִי, לְפָנַי זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, הִגִּיעַ אֵלַי יַחֲזַבְאֲדָה ¹⁰וְדַבֵּר כֶּךָ אִמַּר לִי: "חֲמָאֲשֶׁתְּמַר" (מֶלֶךְ אֲפְרָסִים) סִבִּיבוֹת... נִמְלַטְתִּי לְהַצִּיל אֵת נַפְשִׁי (מִלּוּלִית: יִצְאָתִי לְנַפְשִׁי) ¹⁵וְאֲנִי פְרַצְתִּי בְּלִילָה אֵת הַקִּיר שֶׁל בֵּיתִי וְהַצַּלְתִּי (מִלּוּלִית: יִצְאָתִי) אֵת נַפְשִׁי (מִלּוּלִית: בְּנַפְשִׁי). אֵת זֹאת יַחֲזַבְאֲדָה ²⁰אִמַּר לִי וּמִיד (מִלּוּלִית: יָד לִיד, הַשְּׁוֹוָה מִשְׁלֵי יָא, כֵּא; טַז, ה) כְּתַבְתִּי. בְּדַקּוֹ בְּעֵבוּרִי אֵת הָעֵנִיין. ²⁵שְׁלוֹם לְבַקֵּר, לְצֵאן וּלְבֵית שֶׁל יַחֲזַבְאֲדָה. לֹא נִגְעוּ בְּדַבֵּר. אֵת הָאִישׁ הַזֶּה בְּתְּרָקָה לְפָנַי עֵיכַבְתִּי אוֹתוֹ.

עִמּוּדִים 231-233, סְעִיף 16:

אֲשַׁמְדָּגַן לִי־מַחֲאֲדָה

(ARM I.128 [= LAPO 17 738])

אשְׁמַדְגַן כּוֹתֵב לֵאחִיו יִסְמַחְאָדָּ בְעֵקֶבּוֹת מִכְתָּב שֶׁקִּיבֵל מִמֶּנּוּ, הַדֵּן בְּעֵרִיקִים שֶׁל הַחֲנָם. הוּא הַשְּׁמִיעַ אֶת הַמִּכְתָּב לֵאחַד מִמְּפִקְדֵי הַצָּבָא בְּשֵׁם קְרָדָם. זֶה הָאֲחֵרוֹן אֲמַר שִׁמְסוֹר אֶת תּוֹכַן הַמִּכְתָּב לְמוֹח'תֵרִים וְהוּא מִבְקֵשׁ שֶׁאֲשַׁמְדְּגַן יִכְתּוֹב לֵאחִיו שִׁישְׁלַח לְמִפְקֵד אֶת הַרְשִׁימָה הַשְּׁמִית שֶׁל הָאֲנָשִׁים. הַמִּכְתָּב הַנוֹכַחִי הוּא מִיְלּוֹי הַבְּקֵשָׁה שֶׁל הַמְּפִקֵד, וְיִסְמַחְאָדָּ מִתְּבַקֵּשׁ לְשַׁלּוֹחַ אֶת הַרְשִׁימָה.

אֲמוֹר לְיִסְמַחְאָדָּ: כֹּה (אֲמַר) אֲשַׁמְדְּגַן אַחִיר:

⁵בְּדַבַּר הַחֲנָם, הָעֵרִיקִים, שֶׁכְּתַבְתָּ לִּי, אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁשְׁלַחְתָּ לִּי הַשְּׁמִיעוּ לְקְרָדָם וְכֹה הוּא אֲמַר: ¹⁰"אֲמַר לְמוֹח'תֵרִים וְאֲדוֹנִי לְיִסְמַחְאָדָּ צִרִיךְ לְכַתּוֹב, בְּכַדִּי שֶׁאֵת הַתְּעוּדָה הַשְּׁמִית [מִיֵּת] ¹⁵יִשְׁלַח אֵלַי. אֶת זֹאת קְרָדָם [אֲמַר לִי]. עֵתָה אֶת הַתְּעוּדָה [הַשְּׁמִית] הוּא הוֹרָה לְכַתּוֹב [וְשַׁלַּח אוֹתָהּ אֵלַי].

עמ' 233-237, סעיף 17:

יְקַמְאָדָּ מוֹשֵׁל סְגֵרְתָם לְזַמְרָלָם

(ARM II.102 [= LAPO 17 423])

יְקַמְאָדָּ הִיָּה מוֹשֵׁל סְגֵרְתָם מֵהַשְּׁנָה הַשִּׁישִׁית לְמַלְכוּת זַמְרָלָם עַד סוֹף יְמֵי הַמַּמְלָכָה. הַמוֹשֵׁל שֶׁלַח אִישׁ מֵאֲנָשָׁיו לְכַפְרֵי בְּנֵי־מִנְּ עַל-מִנְּת לְבַרֵּר מִיֵּדָע, שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו הוּא שֶׁלַח אוֹתוֹ קוֹדֵם לְזַמְרָלָם. מִסְתַּבֵּר שֶׁבְנֵי הַשְּׁבֵט הַיּוֹשְׁבִים בְּכַפְרִים בְּמַחֲזַת סְגֵרְתָם מִתְּכוּוֹנִים לְנִדּוּד עִם צֶאֱנָם, הַרוּעָה בְּאֲזוֹר לְסִקָּם (בְּמַחֲזַת סְגֵרְתָם), לְמַעַלָּה הַנְּהַר – אֲזוֹר נֶהַר הַבְּלִיחַ וְהַפְּרַת הָעֵלְיוֹן (רֹאה בְּסִפְרֵי, עַמ' 201), מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאֲזוֹר דִּי מַרְעָה לְצֶאֱנָם (הַשְּׁוֹוָה "וַיִּלְכּוּ לְמַבּוֹא גֹדֵר עַד לְמַזְרַח הַגִּיא לְבִקֵּשׁ מַרְעָה לְצֶאֱנָם", דֵּה"א ד, לט). הַמוֹשֵׁל מִתְּנַגֵּד לְנִדְיָה שֶׁל בְּנֵי הַשְּׁבֵט, וּמִבְטִיחַ לְמַלְכוּת שְׁחִילוֹת-הַסִּפְרָ שֶׁלּוֹ יִמְנְעוּ אֶת הַנִּדְיָה. הוּא מִבְקֵשׁ מִמַּלְכוּת הַנְּחִיּוֹת בְּרוּרוֹת, הָאֵם לְאֲסוֹר אֶת הָאֲנָשִׁים שִׁיִּתְּפֹסוּ אוֹ לְשַׁלּוֹחַ אוֹתָם לְמֶלֶךְ. הוּא מִדְּגִישׁ, שִׁישׁ לְהַחְלִיט בְּמַהִירוֹת פֶּן יִפְרְצוּ מֵהוּמוֹת בְּמַחֲזוֹ.

אֲמוֹר אֶל אֲדוֹנִי: כֹּה (אֲמַר) יְקַמְאָדָּ עַבְדְּךָ:

⁵בְּדַבַּר הַיְדִיעָה עַל בְּנֵי־מִנְּ, שֶׁכְּתַבְתָּ לְאֲדוֹנִי, שֶׁלַחְתִּי אִישׁ אֶחָד לְעֵרִיהֶם לְבַרֵּר אֶת הָעֵנִיין. הוּא בְּרַר אֶת אֶעֱנִיין; כֹּל הָאֲנָשִׁים ¹⁰שִׁיּוֹשְׁבִים בְּכַפְרִים, פְּנִיהֶם (מוֹפְנִים) לְמַעַלָּה (= לְמַעַלָּה הַנְּהַר)! וְגַם אֶת צֶאֱנָם, אֲשֶׁר רוּעָה (מִיְלּוֹלִית: אוֹכֵל) בְּלִסְקָם, הֵם נוֹהֲגִים לְמַעַלָּה (= לְמַעַלָּה הַנְּהַר)! לְכֹל מִי שֶׁשׁוֹאֵל (הֵם עוֹנִים): ¹⁵אֵין מַרְעָה, וְלֹכֵן אֲנִי נוֹהֲגִים (אֶת הַצֶּאֱנָן) <לְמַעַלָּה (לְמַעַלָּה הַנְּהַר), אֶת זֹאת אֲמַר לִי". [חִילוֹת]-הַסִּפְרָ שֶׁלִּי חֲזָקִים. ²⁰[כֹּאשׁ]ר אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי־מִנְּ יִלְךְ [הַנְּ]ה (בְּדִרְכוֹ) מִלְּמַטָּה (= מִמּוֹרֵד הַנְּהַר) [לְמַעַלָּה (= לְמַעַלָּה הַנְּהַר)], הֵם יִתְּפֹסוּ אוֹתוֹ. [ו]אֵם יִתְּפֹס, הָאֲכַנְיִס אוֹתוֹ [ל]כֹּלֵא? יִכְתּוֹב-נָא לִי [אֲדוֹנִי]. ²⁵וְאֵם יִתְּפֹס, הָאוֹלִיךְ אוֹתוֹ אֶל אֲדוֹנִי? אֲדוֹנִי צִרִיךְ לְכַתּוֹב לִי כִּךְ אוֹ אַחֲרָת. כֹּל הָאֲנָשִׁים שִׁיּוֹשְׁבִים כֹּאן יִשְׁמְעוּ אֶת הַיְדִיעָה עַל מַעֲשֵׂה הָאִיבָה ³⁰[הַזְּ]ה וְיִתְּאֲסְפוּ [לְהִילַח]ם(?). אֲדוֹנִי צִרִיךְ לְשַׁלּוֹחַ לִי [הַח]לְטָה בְּעֵנִינָם.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

ARM XIV.85 [= LAPO 17 724])

ליקמאד מושל סגרתם נודע ממקורות שונים, שכבשים רועות בלסקם במרעה של בנימין ("דירה": מונח ערבי לאזור מרעה השמור לשבט מסוים [ראה בספרי, עמ' 199]). הוא מדווח למלך, שהוא יערוך חקירה בעניין ויידע אותו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵את זאת שמעתי בסביבתי (או: ממקורותיי): "צאן רועה (מילולית: אוכל) בלסקם, במרעה (מילולית: נווה) [של] בנימין." [איש (משבט) אפ]רפם¹⁰ [בא] אליי ו[כה] הוא (אמר): "הצאן [רועה (מילולית: אוכל)] במרעה (מילולית: נווה) הזה." ו[כה] אומרם: "[...] שלהם נאספים (או: יאספו)." [עת]ה כתבתי (או: שלחתי) לבדוק¹⁵ את הדבר הזה. יבדקו (או: אם יבדקו) ואז [אכ]תוב [א]ל אדוני [דין וחשב]ון מלא.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

FM VIII.29 (= ARM XIV.86 [= LAPO 16 416])

יקמאד מדווח לזמרלם על אירוע שקרה ביום שליחת המכתב. ארבעה בני שבט אפרפ, הנמנה על בנימין, תקפו באזור האנדרטה של אילם (שהיה מלך אבתם ותתל בזמן יחדנלם [ראה בספרי, עמ' 203]), בין אבתם לתתל, שלושה אנשים, שהיו בדרכם חזרה מכרכמיש, והרגו שני אנשים של מלך מארי ואיש אחד, איש כרכמיש, הצליח להימלט. המושל שולח את הניצול למלכו על-מנת שידווח לו ממקור ראשון. זו לא הייתה התנהלות יוצאת דופן של האפרפ. אבלפאל, הממונה על המרעה המלכותי (מרחם) מינה אנשים, בוודאי משבט החנם, לשמור על הערבה, שבה רועים עדרי המלך או לשמור על עדרי המלך (המילה נווה ניתנת לפירוש בשני המובנים האלה). כאן חוקרי "קבוצת מארי" חלוקים בדעתם. המחלוקת היא זו: בסוף שורה 20 כתובה המלה -LÚ MEŠ Up-ra-pa-a-YU. אם נתעתק *yu*- יהיו האפרפ נושא המשפט (כך דיראן), משמע שהם ראו את יחידות הסיור ולכן דירבנו את צאנם (השווה: "ודפקום יום אחד" בראשית לג, יגב) על מנת להסתלק משם מהר ככל האפשר. לעומת זאת, אם נתעתק *yi*- הם יהיו מושא המשפט (כך בירו), משמע שיחידות הסיור ראו את האפרפ ודרבנו את הצאן של האפרפ. הדבר נודע למושל והוא מדווח על כך במכתב הנוכחי. בנוסף לכך הוא שולח יחידות של חיל הספר עד למרחק של 20 ק"מ על מנת לחסום את נתיב המילוט של האפרפ. אגב כך הם מצאו ביצי בת יענה, שהמושל שולח למלך. המושל חושש מהאפרפ ולכן הוא מורה לערוך ניחושים לשלום האזור החקלאי בסביבות דר-יחדנלם, שגם היא בתחום אחריותו, ותוצאות הניחושים גרועים ביותר. עקב כך הוא מורה לאסוף את הצאן שרועה בעמק הנהר הנקרא "גאון" ובערבית זור שהוא המדרגה התחתונה, מישור ההצפה, של הנהר (השווה: "והירדן מלא על כל גדותיו", יהושע ג, טו); ולהעבירו למדרגה העליונה, אזור היישובים, ובערבית ע'ור. ולבסוף הוא מבקש לדעת, האם הוא צריך להעבירם לגדה הנגדית, השמאלית?

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִקְמַאֲד עבדך:

ביום⁵ שולחי את מכתבי זה אל אדוני, פָּצֹן, השליח, איש כרכמיש, ש[משך]ד ושותפו, (אנשי) אדוני, בשעה שהלכו מכרכמיש אל אדוני, ארבע אנשי אֶפְרָפּ התנפלו עליהם¹⁰ ב(מקום) האנדרטה של אֵילִם, והם הרגו את שמשךד ואת שותפו, אך איש כרכמיש נמלט (מילולית: יצא).¹⁵ הנה שלחתי את האיש הזה אל אדוני. זאת ועוד. האנשים, שאַבְלַפְאֵל המְרַחֵם²⁰ הציב ביחידות סיור (בכדי להשגיח) על שטחי המרעה (או: מחנות הרועים; מילולית: הנווה, ראה בספרי, עמ' 208) של אדוני, ראו את אנשי אֶפְרָפּ ודירבנו (מילולית שורש: מח"ץ) את צאנם (של אנשי אֶפְרָפּ). (או: האֶפְרָפּ ראו [את יחידות הסיור] ודירבנו את צאנם [של אנשי האֶפְרָפּ]). את הידיעה הזו שמעתי בסביבתי (או: ממקורותיי)! וכתבתי (= במכתב זה) אל אדוני.²⁵ ושלחתי אנשים של חיל-הספר למרחק של שתי שעות כפולות (= 20 ק"מ) כל אחד לחסום את הדרך (או: לעצור; מילולית: לחתוך רגל) והם מצאו (מילולית: ראו) שתי ביצי בת יענה. הנה³⁰ שלחתי (= עם המכתב הזה) את הביצים האלה אל אדוני. והוריתי לעשות ניחוש[ים] בְּדֶר-יַחְדָּנְלִם לשלום האזור המושקה, אך הניחושים³⁵ רעים. כתבתי ודירבנו (מילולית: מח"ץ) לאחו את הצאן שרעה (מילולית: אכל) בגאון הנהר (מילולית: עמק). אדוני צריך לכתוב לי כך א[נו אחרת], (האם) אני צריך להעביר את הצאן לגדה השמאלית (מילולית: קדמה *aqdamātum*).

עמ' 237:

יִנְחַסְמַר לְזַמְרָלִם

(ARM XXVI.358)

המוען יִנְחַסְמַר היה ראש השרים של חֵיאָבִם, מלך שְׁחַנֵּן (היא שְׁבַת-אֶנְלֵל), בירת ארץ אֶפֶם, שמלך בין השנה השישית לשנה האחת-עשרה למלכות זְמַרְלִם. הוא מדווח לְזַמְרָלִם על חֲנָם שפשטו עם עדריהם על אזורי המרעה שבין ארץ אֶפֶם לְגִבְלֵ סַנְגֵּר. מפחד החֲנָם תושבי האזור התקבצו בעיר מבצר. החֲנָם מכריזים שהם נמצאים ביחסי מלחמה עם זְמַרְלִם והם מבקשים כנראה מחֵיאָבִם לסלק את צבא זְמַרְלִם הנמצא באזור, בכדי שהם יוכלו לעבור לעבר שבט גִּמְח השוכן בְּכַרְד, בדרום גִּבְלֵ סַנְגֵּר. בכדי למנוע את מעברם חֵיאָבִם רוצה לשלוח צבא לארץ גִּמְח, אך הוא חושש מהחֲנָם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִנְחַסְמַר עבדך:

[חֲנָם] של... נמצאים (עם עדריהם) בכ[ל] האחו, ב(אזור) האגם (מילולית: ים, "תהום") של חַלְבֵּ וּבֵין שְׁתֵי הַסְּפָחִם. הם מעלים דרישות תקיפות בנוגע למר[עה] וכל הזמן הם שולחים מרגלים לְכַסְפֵּי.¹⁰ ויש ערים לגדת ביצת הקנים, (החֲנָם) נמצאים (שם עם עדריהם) ויושבים (בערים), ואנשיהם (של הערים) נאספו בעיר המבצר. ובלילות החֲנָם מתהלכים ו...¹ [את הדב[ר] הז[ה]] (ה... אמרו). [ה]ם (החֲנָם) כך ענו: "אתם נמצאים במלחמה [עם] זְמַרְלִם.⁵ [הוא צריך] לעקור את החיל הכבד מתוך ארצכם, (בכדי) שנוכל להיכנס לתוך אחינו הַגִּמְח. " את זאת החֲנָם ענו. דבריהם אינם טובים. עתה חלילה שכאשר נשלח חיל משלוח לארץ גִּמְח,¹⁰ החֲנָם ישלחו מרגלים

והם יניחו מארבים לחיל המשלוח שנשלח ויגרמו נזק. עתה איך החנם צריכים להיעקר מארץ אפם? כך או אחרת¹⁵ אדוני צריך לכתוב לי. שלום לחיאבם. שלום לעיר שחנ, לכפרים של ארץ אפם ולעבדים של אדוני.

עמ' 237, סעיף 18:

(A.505 [J.-M. Durand, "Unité et diversités au Proche-Orient à l'époque amorrite", in: *CRXXXeRAI*, Paris, 1992, p. 114, n. 146])

המכתב חסר את תחילתו, כך שאין אנו יודעים מי המוען ומי הנמען.

את תאריך המכתב ניתן לקבוע על-פי הנאמר, שאשננ, המכונה כאן אכדים, עלתה לצפון מסופוטמיה. זוהי השנה החמישית למלכות זמרלם (ראה בספרי, עמ' 18-20). משני הקטעים שפורסמו מסתבר, שאשננ לא פגעה באזור שמדרום לג'בל סנג'ר והעדריים רועים שם בשלווה. כוחות ימתבל וחנם בנסמאל מאוחדים ואין מי שיעמוד בפניהם. איננו יכולים לקבוע האם ימתבל כאן מתייחס לאנדרג או לשבט עצמו. ובאשר לחנם בנסמאל – חנם משמש כאן כציון כללי לנוודים למחצה.

²¹ומהשנה שעברה מאז שהאכדים עלו החנם בנסמאל רועים בלב ארץ ימתבל - פשע או חטא לא נהיו...⁴⁹ החנית של ימתבל והחנית של חנם בנסמאל יחדיו נעמדה ומחסום בפניהם אין.

עמ' 237, סעיף 18:

אבלפאל לזמרלם

[J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico VIII*, 1991, p. 87]

רק המשפט הבא הובא ממכתבו של אבלפאל לזמרלם. העדרים שבפיקוח אבלפאל רועים מלסקם (באזור חלביה) עד ימסם (ימסם הוא ג'בל עבד אל-עזיז, או רק עם חלקו הדרומי):

"מלסקם עד ימסם העדרים שלי (מילולית: נווה) רועים (מילולית: שוכנים)."

המשפט הזה זהה לנאמר במכתב של אלשנצר לזמרלם המובא להלן.

עמ' 233, סעיף 17:

אלשנצר לזמרלם

(ARM XXVII.17)

תאריך המכתב הוא השנה החמישית למלכות זמְרלם (ראה בספרי, עמ' 18-20). אלִשְׁנָצַר מושל קֶטְנָן כותב לזמְרלם שבהתעלמם מהוראותיו, יתְרלם ומאתיים חֲנָם הלכו ללִסְקָם (באזור חֲלָבִיָה) על-מנת לתקוף את העדרים של בְּנִימָנְ הַרוּעִים במקום. לפי מידע של מודיעים ששבו שם, הרי יִגְחָאֵד (ממלכי בְּנִימָנְ ומלך מְשִׁלָן) מבצר את העיר מְנַחְתָן (במחוז סְגֵרְתָם, בגדה השמאלית של הפרת במעלה הנהר מְדֵר-יִחְדָנְלָם) וכל העדרים של בְּנִימָנְ רועים מלִסְקָם ועד מְנַחְתָן. אך החֲנָם סירבו לבקשת המושל לשלוח למלך את אחד המודיעים. כמו כן המושל כותב למלך שֶׁאֲשַׁנְנ עזבה את שְׁבַת-אֲנָלָל ונכנסה לֶאֱנֶדְרָג. בן תרפ(=תְרַמ)נְתַפְ (מלך אֶפְם שבירתה שְׁבַת-אֲנָלָל) השאיר בְּשַׁבַּת-אֲנָלָל חיל מצב בפיקוד יִנְחָסְמֵר.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אלִשְׁנָצַר (מושל קֶטְנָן) עבדך:

מאתיים⁵ חֲנָם, אשר בסביבות קֶטְנָן נ[אספון] - ויתרלם הולך לפניהם – הם הלכו לנווה של בְּנִימָנְ להלחם?¹⁰ ואמרת להם: כה אני (אמרת): "אל תלכו!" הם לא שמעו בקולי (או: הסכימו). הם הלכו והתנפלו על לִסְקָם. בלִסְקָם הם שבו מודיעים, שלושה גברים ואישה אחת,¹⁵ והסתלקו בשלום. והמודיעים כך [א]מרו: כה הם (אמרו): "אלף אנשים²⁰ ויִגְחָאֵד [ב] ביצרו (או: כבשו) את מְנַחְתָן וכל הנווה של בְּנִימָנְ (נמצא) בלִסְקָם ועד מְנַחְתָן הוא חונה (מילולית: שוכן)."²⁵ ואמרת להם (לחֲנָם), כה אני (אמרת): "הוליכו מודיע אחד אל המלך." הם [ל]א שמעו בקולי. [זאת ועוד]. כך שמעתי לאמור:³⁰ [אֲשַׁנְנ [יצאה] מְשַׁבַּת-אֲנָלָל... עם רכוש... ונכנסה [לֶאֱנֶדְרָג]. בכדי [לש]מור [על הארץ] הוא השאיר בְּשַׁבַּת-אֲנָלָל... אלף (או: X אלפים) אנשים³⁵ ויִנְחָסְמֵר (מפקד חיל המצב של אֶשְׁנָנ בְּשַׁבַּת-אֲנָלָל) הולך לפניהם [ו]את בן תרפ(=תְרַמ)נְתַפְ (מלך אֶפְם שבירתה שְׁבַת-אֲנָלָל) [מלך אֶפְם]. (אפשר גם אולי לתרגם כשהנושא הוא בן תרפ(=תְרַמ)נְתַפְ).

עמ' 237, סעיף 18:

(M.14879 [J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'ononastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico* VIII, 1991, p. 87-88])

הלוח פגום ביותר ולכן אי-אפשר להבינו על בריו. העניין קשור, אולי, בנאמר ב- ARM V. (= LAPO 17 627) 27.25-26: ובדבר בְּנִימָנְ שעברו להר בְּסֵר.

...² [בְּנִסְמָא]ל... אֶפְרָפִם... יִחְרַרְ מהר אֲלָל...⁵ [ואת בְּנִימָנְ כולם יחדיו אני רוצה להעמיד. [כאשר] כוחותיהם יחדיו יועמדו. [בְּנִימָנְ וּבְנִסְמָאֵל לעב[ר]-הנהר) ילכו] וּבְנִימָנְ מלמעלה (= ממעלה הנהר) [עד לִסְקָם] הר בְּסֵר צריך לתפוס.¹⁰ [בְּנִסְמָאֵל מלִסְקָם עד אל מו[ל]]... צריכים לתפוס... לא יאמר... יגיעו... צריכים לפגוע?... כמו... ימעטו אם... בחוסר ידיעה? להר יִמְס... חפצים להר יִמְס... אם לא כך ל[ו]ב להר בְּסֵר... צריכים לעבור עם איש יִמְחַד... עם איש [ק]טְנָן לאפשר לגעת? ... לאפשר לגעת? ... כה אתה (אמרת):...

237-239, סעיף 18:

אַשחַאֲדַּ לְאַשְׁמַאֲדַּ (= יִסְמַחַאֲדַּ)

(ARM V.15 [= LAPO 17 722])

אַשחַאֲדַּ מֶלֶךְ קִטְנִי כֹּתֵב לְיִסְמַחַאֲדַּ, שֶׁזֶה הָאֲחֵרוֹן כְּתָב לּוֹ, שֶׁהֲצֵאֵן שֶׁל מֶלֶךְ קִטְנִי וְהֲצֵאֵן שֶׁל הַחֲנָם צְרִיכִים לְעֵבֹר אֶת הַנְּהַר, בּוֹדָאֵי הַפֶּרֶת, לְגִזְרָה, בְּכַדִּי שֶׁהֵם יִרְעוּ עִם הַצֵּאֵן שֶׁל מֶלֶךְ מֵאֵרִי. הוּא בִיקֵשׁ שֶׁיִּסְמַחַאֲדַּ יִשְׁלַח אֵלָיו אֶת מוֹח'תֵּרִיו בְּכַדִּי שִׁיתֵן לָהֶם הוֹרָאוֹת וְהַעֲדָרִים יִרְעוּ יַחְדָּיו.

אִמֹר לְאַשְׁמַאֲדַּ: כֹּה (אִמֹר) אֲשַׁחַאֲדַּ אַחִיר:

כִּי כָתַבְתָּ לִּי, שְׁמַתִּי לֵב⁵ לְדַבְרְךָ: הַצֵּאֵן שֶׁלְךָ וְשֶׁל הַחֲנָם צְרִיכִים לְעֵבֹר (אֶת הַנְּהַר) הֵנָּה, בְּכַדִּי שֶׁהֲצֵאֵן שְׁלִי¹⁰ יִרְעָה עִם הַצֵּאֵן שֶׁלְךָ. הַמְרַעָה רַב מְאוֹד. שִׁלַּח אֵלָי אֶת הַמוֹח'תֵּרִים שֶׁלְךָ, בְּכַדִּי שֶׁאֵתֵן לָהֶם הוֹרָאוֹת¹⁵ וְאֵת צֵאֲנֶךָ אֶפְקִיד בִּיִּדְיָהֶם וְצֵאֲנִי²⁰ יִרְעָה יַחְדָּיו עִם צֵאֲנֶךָ.

עֲמוֹד 238-239, הַמְּכַתֵּב A.915.1-35:

1. תְּרַגֹּם הַשּׁוֹרוֹת הַפְּגוּמוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת שֶׁל הַמְּכַתֵּב, שּׁוֹרוֹת 36-42, שֶׁלֹּא הוֹבֵאוּ בַּסְּפָרִי וְשַׁעֲלִיחַן נִסְמַךְ תִּיאֲרוֹךְ הַמְּכַתֵּב:

³⁶וכ[מו] שלפנים ששליט עילם [את אשְׁמַאֲדַּ? א] יש אשְׁנַפֵּם ... [ה]עביר ו... [א]רץ יִדְמַרְץ (= אִדְמַרְץ)⁴⁰ ... לְכַתּוֹב ... לְקַחוּהוּ? ... אֲרֵץ ...

1. בשורות 9-10 מדובר ב"הַאֲשֶׁרְגִים (של הַחֲנָם) וּבְנִסְמַאֲל". דִּירָאֵן מֵתֵּרְגֵם: "les Ašaru[gâyum] et les (autres) Bensim'alites". בהנחה שההשלמה *Ašaru[gâyum] et les (autres) Bensim'alites* כִּנּוּנָה הִרִי לְדַעַתְנוּ זֶה רֵאִיָּה שֶׁתֵּת שֶׁבֵּט שֶׁל הַחֲנָם נִבְדַּל מִשֶּׁבֵּט בְּנִסְמַאֲל, וְזֹאת בְּנִיגוּד לְדַעַת "הַקְּבֻצָּה שֶׁל מֵאֵרִי" הַרּוּאָה בְּחֲנָם שֶׁם כִּלְלִי לְנוּוֹדִים. לְכֵן, לְדַעַתְנוּ, דִּירָאֵן נֶאֱלָץ לְהוֹסִיף (autres) = הָאֲחֵרִים.

אַבְּלָאֵל לְזִמְרָלִם

(A.4262.20-44 [J.-M. Durand, *Amurru* 3, p. 142])

אַבְּלָאֵל הַמְּרַחֵם שׁוֹלַח לְזִמְרָלִם אֶת הַמְּכַתֵּב מְכַרְדֵּ בְּמַחְצִית הַשְּׁנִיָּה שֶׁל מַלְכוּת זִמְרָלִם. לְפִי מְכַתֵּב שְׁעֵדִיִן לֹא פּוֹרְסִם (A.517) חֲמוּרְבִי מֶלֶךְ כְּרַד כֹּתֵב לְאַבְּלָאֵל, שֶׁהוּא עוֹמֵד לְצַאת לְמַסַּע מִלְחָמָה בִּיחַד עִם אֶתְמַרְם מֶלֶךְ אֲנַדְרַג וְאַסְדָּלִם מֶלֶךְ כַּחַת וְהוּא מִבְּקֵשׁ סִיוַע בְּדַמּוֹת אֶלְף חֲנָם שֶׁל זִמְרָלִם, מִפְּנֵי שֶׁכִּנְרָאָה הַתְּעוֹרָרוּ בַּעִיּוֹת עִם [זִז]! מֶלֶךְ הַתְּרַכָּם. גַּם לְפִי מְכַתֵּב זֶה אַבְּלָאֵל נִמְצָא בְּזַחְבֵּן (שִׁמְקוּמָה אִינוּ יָדוּעַ). הוּא מִבְּקֵשׁ שִׁיכְתְּבוּ לוֹ לְשֵׁם וְהוּא מֵתְכוּוֹן לְלַכַּת לְמַחְנוֹת הַרּוּעִים (מִיְלּוּלִית: נוּוָה) שֶׁל הַנְּחֻלִים, זֹאת אוֹמֵרֶת בְּכִיוּן דָּר, בְּגִלְל בַּעִיּוֹת מְקוּמִיּוֹת. עַד כֹּאֵן תּוֹכֵן הַמְּכַתֵּב שְׁעֵדִיִן לֹא פּוֹרְסִם.

מֵהַמְּכַתֵּב A.4262 נִיתֵן רֶק הַחֲלֵק הַמֵּתַחִיל בַּשּׁוֹרָה 20. הַמְּרַחֵם, אֲבִיר הַרּוּעִים, אַבְּלָאֵל, מוֹדִיעַ שֶׁהוּא מֵתְכוּוֹן לְאַסּוֹף אֶת כָּל אֲנָשָׁיו, הֵם הַחֲנָם. הוּא מוֹכֵן לְשִׁלּוֹחַ מֵתוֹכֵם אֶלְף אִישׁ לְחֲמוּרְבִי מֶלֶךְ

כַּרְד לעומת זאת אלף איש אחרים שהוא אמור היה לשלוח לזמרלם הוא ישלח אותם לעיר שמקומה אינו ידוע בשם זַחְבַּן. אחרי שליחת המכתב הוא מתעתד ללכת מהמחנה, שבו הוא נמצא, לאזור המרעה של החֲנָם, על מנת לברר משהו הקשור באוהלי החֲנָם, וכמו כן הוא מתכוון לברר מהי החלטת מלכי אֲדַמְרֶץ. פרטים על פרשה זו ניתנים במכתב A.517 (ראה לעיל). הוא מציין ששליחי המלך צריכים לבוא אליו למקום הימצאו בזַחְבַּן. הוא מסיים את דבריו בכך שהצאן חולה (על כך ראה גם בספרי במכתב A.915) ומבקש להחזיר לו במהירות את השליחים שלו שנשלחו למלך.

²⁰[...אני רוצה] לאסוף, וע[תה ב]זַחְבַּן אאסוף [א]ת כל כוחותי. אם חמורבי (מלך כַּרְד) יכתוב לי, ²⁵[א]שלח אליו [א]לף אנשי צבא. ואת אלף אנשי הצבא, שהייתי אמור לשלוח אל אדוני, אשלח אותם לזַחְבַּן. ביום ששלחתי את מכתבי זה אל ³⁰אדוני במחֲנֵם, אלך ממחֲנֵם למחנות הרועים (מילולית: נווה) של הנחלים (במקור: נחלים) בדבר האוהלים (*hurpatum*) של החֲנָם ואראה (מהי) החלטת (מילולית: טעם) המלכים ³⁵של ארץ אֲדַמְרֶץ ואכתוב אל אדוני. השליחים שאדוני ישלח אליי צריכים ללכת לזַחְבַּן]. זאת ועוד. [עתה] ⁴⁰מחנות הרועים (מילולית: נווה) של הנחלים (במקור: נחלים)... במגפה נעשו [חולים]? ו[א]דוני צריך לשלוח אליי מהר... את שליחי.

עמ' 243, המכתב ARM XXVI.24.1-20: לדעת שארפין הכוונה בסגג למלכי בְּנִי־מִנִּי (RA 101 p. 171, [2007]).

אַשְׁמֵד לזמרלם

(A.229 [J.-M. Durand, "Les problèmes économiques d'un sheich", *Mém. Vargas*, Budapest, 2014, 71-77])

על מעמדו הכלכלי האיתן של אַשְׁמֵד ניתן ללמוד מהמכתב הבא שהוא כתב. זמרלם העניק לו שדה גדול, מאה ושמונים דונם, אך פקידי המלך נתנו לו בפועל 144 דונם. הוא מבקש מהמלך להתערב ולתת לו את ההקצאה במלואה. יש לו שוורים וחמורים. כמו כן יש לו עדר צאן שמתוכו הוא מוכר כבשים לסוחרים, שאינם רוצים לשלם מס בגובה של 10%.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַשְׁמֵד עבדך:

מתוך שדה של חמישים אֶקֶ (= 3.6 דונם 50X) שאדוני הקצה לי, ⁵נתנו לי שדה של ארבעים אֶקֶ, מתוך שדה של ארבעים אֶקֶ, הורידו בנוסף על כך שדה של עשרה אֶקֶ. אם אדוני רוצה, הם צריכים להחזיר לי את השדה של עשרה אֶקֶ שהורידו. (בכדי ש) ¹⁰השוורים לא יהיו בטלים. בשנה הקודמת (כתוב: הזאת) ¹⁵קנה קניתי שעורה למנות מזון לביתי, מספוא לשוורים, מספוא לחמורים, למחרשה (= קבוצת עובדי אדמה) ולזריעה. בנוסף בשנה הזאת קנה אקנה?

זאת ועוד. סוחרים מהעיר אַמֶר ²⁰הלכו לנווה ורצו לקנות כבשים. ובדבר מס המכס אמרתי להם וכך ענו לי: "את מס המכס ²⁵לא ניתן." עתה האם מעשרה כבשים כבש אחד אגבה כמס? אני

רוצה לגבות או עשה³⁰ אעשה מה שאדוני יאמר לי. אדוני צריך לשמוע את מכתבי זה וצריך לשלוח לי מהר תשובה למכתבי.

עמוד 244, סעיף 24:

כְּבַרְדָּגַן לְזַמְרָלִים

(ARM XIII.105 [= LAPO 17 690])

שלושה שבטים של בְּנֵי־מֶן ואדם אחד נפגשו עם בְּנֵי־מֶן (איננו מבינים את זאת). ההמשך חסר.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כְּבַרְדָּגַן עבדך:

⁵אֶפְרַיִם, אֶרְחֻם וְיֶחֱזֶקֶם וּמְנַחֵם¹⁰ עם בְּנֵי־מֶן נֶאֱסָפוּ. כאשר ש[לחתי] את המכתב [הזה א]ל אדוני, בסגר[תם]...

עמ' 244-247, סעיף 25: מפקד החנם

בשנה השש-עשרה (= האפונים "אֲדָבְנִי") למלכות יִסְמַחְאָד נערך מפקד כללי בכל רחבי ממלכת סַמְסָאָד. סדר המכתבים הדנים במיפקד החנם הוא זה (מימין לשמאל): ARM I.82, ARM I.87, ARM II.1, ARM I.37, A.3823.

ARM I.82: ראה בספרי, עמ' 245-246.

:ARM I.87

סַמְסָאָד לִי־סַמְחָאָד

(ARM I.87 [Mél. Hunger, p. 64])

סַמְסָאָד משנה את דעתו וכותב לִי־סַמְחָאָד, שהוא לא יוכל לפקוד את החנם מפני שהם יסרבו להיפקד. הוא מורה לו שלא לעזוב את מארי. בסוף החודש ייצא יִסְמַחְאָד לְשַׁבַּת-אֲנָלֶל. אם אחד ממפקדי הצבא, יֶרְמָאָד, נמצא בקרבתו, על יִסְמַחְאָד ללכת לכיוון אֶפְלָתֶם וסַמְסָאָד ייצא לקראתו, אך אם הוא עסוק ויֶרְמָאָד אינו נמצא בקרבתו, הוא אינו צריך ללכת לאֶפְלָתֶם אלא לְשַׁבַּת-אֲנָלֶל.

אמור [אל] יִסְמַחְאָד: [כה] (אמר) סַמְסָאָד [א]ביך:

[בדבר מיפקד החנם: ⁵[לא תוכל לפקוד את החנם. הם סולדים מהמיפקד, (לכן) [לא פקדתי] בית... אתה... בפעם אחת... [לא פקדתי] אותם (או: [פקדתי] אותם; או: [פקוד] אותם!)] אל תמהר ¹⁰[לפקוד] אותם. אל תצא [בכלל] (או: [עתה]) ממארי. הליכתי לְשַׁבַּת-אֲנָלֶל] קרובה. החודש הזה בחלוף [היום ה-X] את מכתבי זה ¹⁵[שלחתי] לך. בסוף החודש הזה [תצא מ]מארי. הפוקדים ש[איתך צריכים] ל[לכת]... [אם יֶרְמָאָד קרוב אליך, הגע ל[אֶפְלָתֶם] ו[לקראתך] אלך.]

[אם לא כן] (הדבר), כי י[ש לך] עבודה, ⁵[וי]רמאד לא קרוב אליך, אל תל[ך] לאפלתם. ל[ך]
לקראתי לשבת-אנלל!

:A.3823

סמאד ליסמחאד

(A.3823 [*Mél. Hunger*, pp. 61-62])

המכתב הזה, הכתוב על לוח שרק חלקו האמצעי שרד, הוא תשובת יסמחאד למכתב קודם (ARM I.87). בשעה שיסמחאד התכוון לפקוד את החנם הגיע אליו מכתב מאביו, סמאד, המורה לו לא להתחיל במיפקד. אם מפקד הצבא ירמאד נמצא בהישג יד, עליו ללכת אתו לפגוש את אביו בעיר אפלתם ושם יורה לו אביו את אשר עליו לעשות. אם, לעומת זאת, ירמאד לא נמצא בסביבתו, על יסמחאד ללכת לשבת-אנלל. לאחר קטע חסר בלוח יסמחאד מספר שהוא התכוון להתחיל במיפקד, אך אז הגיע אליו מכתב נוסף מאביו המורה לו שלא ללכת, מפני שהוא אינו דובר אמורית, שפת החנם, ולכן לא יוכל לתקשר איתם. עליו לשלוח שלושה מבכירי ממשלו הדוברים אמורית, בכדי שהם יפקדו את החנם. תשובת יסמחאד יכולה להתפרש בשני אופנים. או שהוא מבטיח ללמוד אמורית, או שהוא מסרב ללמוד אמורית. לאחר קיטוע במכתב מסתבר שלמרות דברי אביו הוא מתכוון לפקוד את החנם. יש לציין שזו הפעם הראשונה בתעודות מארי שיש לנו ראייה שהשבטים האמוריים דיברו אמורית, ולא אכדית. ניתן להוסיף שליד השליחים של נמח יש מתרגם, כנראה מאכדית לאמורית (ראה ARM XXVII.116.34 וכן LAPO 16, p.592).

"... ²הגע הנה!" (כאשר) שמתני פניי [לפקוד], הגיע [אליי] מכתב אדוני[:]: "אל תמהר ⁵לפקוד את החנם. אם ירמאד קרוב אליך, לכו לעיר (= אפלתם), בכדי שאתן לכם הוראות ואז לך (לדרכך)! אם לא כך (המצב) וירמאד לא קרוב אליך ¹⁰לך לקראתי לשבת-אנלל." את זאת אדוני כתב לי ולכן התעכבתי. ¹²... בחלוף היום ה-6 (+X) ... (צד אחורי) "לא... ב[יו]ם הש[לישי] אתחיל לפקוד. אפקוד אותם ⁵ואלך אל אדוני. ואדוני כך כתב לי: "אינך יכול לדבר אתם אמורית, (לכן) אתה אל תלך. שלח את לאם, מתבסר ומשם בכדי שיפקדו אותם." ¹⁰"בלי הגזמה – אלמד לדבר אמורית (או: לא אלמד יותר לדבר אמורית). [... לפי ה]ערכתני אמורית ... בוודאי פעם פעמיים... (צד הלוח) ¹⁰שני. ש[לושה] ימים ⁴"אחרי (משלוח) מכתבי זה אפקוד את החנם.

ARM I.37: ראה בספרי, עמ' 244-245.

:ARM II.1

סמאד ליסמחאד

(ARM II.1 [= LAPO 17 645])

סמאד מורה ליסמחאד, הנמצא מחוץ למארי, לכתוב למארי, בכדי שישלחו אליו ראשי חץ מנחושת. הוא ממשיך וכותב שמבין החנם שיסמחאד עומד לפקוד הוא יקצה ארבע מאות איש,

מחציתם עשירים ומחציתם עניים, שימשו כשומרים בשער ארמונו. הוא מוסיף שיש למהר לפקוד את החנם וכן שעליו להיוועץ בִּרְמָאֵד. החנם צריכים להתאסף במקום שיש בו מים. ניתן לשער שהמים שימשו לטקס המיפקד הנקרא "טיהור", או שפשוט מדובר במי שתיה לנאספים הרבים. לעומת זאת, הצבא של גדות הפרת, לב ממלכת מארי, צריך להתאסף בסַגְרָתִם. הוא מסיים את מכתבו בתזכורת לִּסְמַחָאֵד שבסוף החודש הוא ייצא איתו למסע.

אמור אל יִסְמַחָאֵד: כה (אמר) סְמַחָאֵד אביר:

⁵נתתי לך נחושת, בכדי לעשות ראשי-חץ. עתה כשומעך את מכתבי זה, כתוב למארי, בכדי שישלחו אליי מהר את ראשי-החץ העשויים מהנחושת שנתתי לך. ¹⁰זאת ועוד. קח מהחנם שתפקוד (מילולית: תטהר) ארבע מאות אנשים טובים לעמוד בשער ארמוני. מבין האנשים האלה מאתיים אנשים, יחידה אחת, ¹⁵צריכים להיות אנשים אמידים, ומאתיים אנשים, [יחידה] אחת, צריכים להיות גברים עניים, חסרי אמצעים. את הגברים העניים אני ²⁰אכלכל היטב בארמון, ובני האנשים האמידים יקבלו את כל כלכלתם בבתי אבותיהם בלבד. ²⁵ופקוד (מילולית: טהר) מהר את החנם. היוועץ עם יִרְמָאֵד, שיתאספו או בגשם או בשראם, מקום שיש בו מים. הצבא של גדות הפרת צריך להתאסף ³⁰[בס]גַרְתִּם. המסע (יתקיים) בסוף החודש. וכמו שכתבתי לך, אתה תלך אתי. אתה צריך לשאת את מטענך. היה נכון לפעול!

עמ' 246: ARM I.82, ההשוואה ל-ARM I.87.17 מלמדת שבמקום: "[הנאמנים]" יש להשלים: "[הפוקדים (מילולית: המטהרים)]."

לפי תעודות שנמצאו בצ'אגאר בַּזָּאר, היא אֲשַׁנְכָם, בזמן המפקד נערכה לחנם סעודה בקרדחת שבה השתתפו 2770 מבני השבט בראשות יִסְמַחָאֵד (ראה Ph. Talon and H. Hammade, *Old Babylonian Texts from Chagar Bazar, Akkadica Sup. 10, Bruxelles, 1997, (nos. 19 and 50.*

עמ' 248-249: השווה שמואל א יא, ח: "ויפקדם בבזק".

עמ' 250, סעיף 28:

יִפְחָרְלָם לְזַמְרָלָם

(ARM XXVIII.118)

יִפְחָרְלָם שְׁמַלְךָ בְּאֲדַמְרֵךְ מְדוּחַ לְזַמְרָלָם עַל אֵלֶּךָ מְבִנֵי שְׁבַט הַחֲנָם שְׁנֵאֲסַפּוּ בְּטַבְּתָם שְׁבַחְחֹז קֶטְנָן. הוא עומד בראשם ומוליך אותם לקֶטְנָן. היעד הסופי שלהם היא העיר מארי.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִפְחָרְלָם עבדך:

⁵אלף חנם נאספו בטַבְּתָם. ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני ¹⁰עמדנו בראש החנם והישרנו דרכנו לקֶטְנָן. פני החנם - פני אדוני (= החנם הולכים אל אדוני). אדוני צריך לשמוח. ¹⁵מפני

שאדוני אמר לי: "את חדשות החֲנָם שתשמע (מילולית: תראה) תשלח אלי." את מכתבי זה שלחתי.

עמ' 250-255, סעיף 28:

חֲלַחְדָן ממנהיגי החֲנָם לזמרלם

(A.4298+M.11290.19-24, 14'-18' [N. Wasserman, "The Particle assure/ē in the Mari Letters", *FM* II, p. 321, no. 3; p. 323, no. 15])

¹⁹ביום שאדוני יגיע ליעדו, ²⁰אני אלך אל אדוני, ואחרי החֲנָם יאספו. אם לא כך יהיה, אאסוף את החֲנָם וחלילה שאדוני יאחר יום או יומיים ל(הגיע) ליעדו ואז החֲנָם יקומו ויסתלקו. ¹⁴אם איבתם היא אמיתית. ¹⁵חלילה שיגרמו להם להטות(?) את דעת הנווה נגדי... ואני תשובה למכתבו כה הכתבתי ואליו שלחתי: כה אני (אמרתי): "שחררתי את איבתי...".

קטעים מתוך מכתבים של חֲלַחְדָן ממנהיגי החֲנָם בזמן ההתקפה של אֶשְׁנָנּוּ בשנה החמישית למלכות זמרלם (ראה בספרי, עמודים 18-20) שבהם מופיעה המילה מֲחֲנָם, שפירושה לפי דיראן "מחנה" המקראי.

(J.-M. Durand, *Amurru* 3, pp. 140-141; *RA* 105 [2011], p. 159).

א. A.3030.5'-8'

המכתב הוא מלפני המלחמה באֶשְׁנָנּוּ: ירמלם מלך חלב עושה מאמצים שזמרלם, זלמקם ובנימנ יעשו שלום. חֲלַחְדָן כותב למלך: "את מכתבי זה במֲחֲנָם שלחתי אל אדוני והחֲנָם [י]אספו במלחמתם (בין החבור העליון לבליח, סמוכה לדר)".

ב. A.3576

חֲלַחְדָן חושש מהתקפה של אֶשְׁנָנּוּ. הוא מעביר למלך מכתבים של אֶסְדַתְכֶם וסַבְכַנְאָד, שני מלכים בזלמקם, שקיבל כשהיה כנראה במערב, ליד דר.

ג. A.988.4-5, 49-51

בזמן ההתקפה של אֶשְׁנָנּוּ. "ביום הרביעי התמקמתי (מילולית: ישבתי) במֲנָנָם בין מחלתי וקרדחת בתוך הערבה (מילולית: נווה)". הוא מספר על ההתקפה של אֶשְׁנָנּוּ שנפתחה בשֶׁבֶת-אֶנְלִל. שרִי מלך רִזְמִ נמצא עם כל צבאו בכֶסֶפּ. הוא קורא למלחמה. חֲלַחְדָן מזמן את אספת החֲנָם במֲחֲנָם בכדי להלחם ב-15 לאותו חודש: המֲחֲנָם נמצא אפוא במערב. "ממֲחֲנָם נקום ונלך להילחם".

ד. A.1005.35-38

בזמן ההתקפה של אֶשְׁנָנ. המלך צריך לבוא לחבור לחלחֶדן שנמצא באֶדְמֶרֶץ, בכדי לפגוש את החֲנָם: "אדוני צריך לכתוב לי את היום שבו אני צריך להגיע אליו (ניתן רק התרגום לצרפתית). ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני, למחרת, החֲנָם יקריבו קורבן לאֶדְ בְּמִחְנָם". (...) "זאת ועוד. כאשר החֲנָם נמצאו מול איש אֶשְׁנָנ ביקשתי צבא ממלכי אֶדְמֶרֶץ. הם נמצאים בקדמת הערבה, בְּדֶר" (ניתן רק התרגום לצרפתית).

ה. A.1179

אספה של מלכי אֶדְמֶרֶץ והחֲנָם בכחת נגד אֶשְׁנָנ.

ו. A.1089

רגע המלחמה נגד בְּנִימָנ: אֶסְקָדָם עומד בראש הצבאות המלכותיים וצבא קֶטָנ. חלחֶדן נמצא בְּדֶר.

ז. A.988.45-51

ראה סעיף ג. אחרי שאֶשְׁנָנ עזבה: "אחרי שהאֶפְדִי עזב, זימנתי ל-15 בחודש הזה את אספת החֲנָם בְּמִחְנָם. אספתי את ה-אֶרֶם. לחֲנָם מסר את הוראות אדוני באֶרֶם. והחֲנָם חוששים להילחם (דיראן מתרגם: "נלהבים", אך פירוש זה לא מצוי במילונים) באמרם: "נקום מִמְחָנָם ונלך להילחם."

חלחֶדן לזמרלם

(A.4341 [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-Maraş", *Semitica* 55 (2013), pp. 64-66])

תאריך המכתב הוא השנה החמישית למלכות זְמַרְלָם (על הרקע ההיסטורי, ראה בספרי עמודים 18-20).

חלחֶדן, ממנהיגי החֲנָם, כותב לזְמַרְלָם מכתב שתחילתו חסרה. אחד הוואסאלים של זְמַרְלָם מבטיח לבקר אצלו בשנה הבאה על-מנת לקבל הוראת מהמלך. מדובר במישהו שעלול להימלט, ואם המלך יורה הוא יביאו למלך. עניין אחר שעליו הוא כבר כתב קודם למלך נוגע לצבא אֶשְׁנָנ, שמולם נצבים החֲנָם, שכוחותיהם התאחדו עם חלחֶדן. חלחֶדן נסוג אחרי התאספות החֲנָם, בכדי שהשעורה של אֶדְמֶרֶץ לא תגיע לידי צבא אֶשְׁנָנ על-חשבון החֲנָם ועדרי המלך. החֲנָם נעו מִכַּבְּת (בגבול ממלכת כַּחַת) לכיוון תֶּרְכָם (= דֶּרְגָם, קרובה לכַּחַת) והתחברו עם מלכי אֶדְמֶרֶץ. מלכי אֶדְמֶרֶץ מקבלים מתנות שמפורטות במכתב. סיום המכתב פגום. כנראה שמדובר בו על ברית בין החֲנָם לאנשי אֶדְמֶרֶץ.

[אמור אל אדוני: כה (אמר) חלחֶדן עבדך:]

3' ... והוא [כך ענה: כ]ה הוא (ענה): "מכא[ן] 5' בשנה הבאה? אלך [אל אדוני]. השנה תת[חיל]?
[ו]אפגש עם אדוני. אחזק את הוראותי (מילולית: פי), אם א[ל...] יברח. " את (הדברים) האלה
הוא ע[נה] 10' כתב[תי] (את זה) לאדוני. ואם אדוני יאמ[ר], או[ל]יך אות[ו] אל אדוני. זאת ועוד.
מקודם כתבתי 15' [אל אדוני], שהחנם שנאספו [לפני] איש אָשַׁנְנָה, התאחדו א[י]תי. אל יתרגז אדוני
מפני שברחתי עם אַב[ל]אָל [או: אַב[ל]פָּאָל]. אַדְמַרְץ 20' תִּסָּב את השעורה... לאיש אָשַׁנְנָה ולחנם
[ו]לעדריים (מילולית: נווה) של אדוני [לא] יגרום צרות. עתה [מ]כַּבַּת החנם נשאו (רגליהם)
[לא]ספת (או: לשוד) תִּרְכָּם. 25' [מלכי א]דְמַרְץ [נ]אספו שם (גם-כן). את האמהות, את הכדים (של
שמן), ואת הקשתות שאדוני שלח לי:

27'-38' (הם חולקו למלכים האלה: סַמְתַר מלך אֲשַׁנְנָה, כַּבִּי מלך פַּחַת, מלך תַּרְמַנָּה, יַתְרַמְלַךְ מלך
שִׁדְחָם, סַחְלַבְן המוח'תר של גֶּשֶׁם וראש שבט של החנם)

1" ... שלום עם אַדְמַרְץ... אַדְמַרְץ נאספה... כתוב [ל]אדונך... אם צריך ללכת 5" ... צבא אדוני
[צריך לשלוח]...

חלחֲדָן לזמרלם

(A.1179 [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-Maraş",
Semitica 55 (2013), p. 67])

קטע ממכתב שהוא כנראה מעט מאוחר למכתב A.4341:

נאספנו, מלכי אַדְמַרְץ והחנם, בכַּחַת לפני איש אָשַׁנְנָה ו...

זַכְרָאָבִים? מלך זַלְחָן לזמרלם

(M.9093.13'-15' [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-Maraş",
Semitica 55 (2013), p. 72])

[מחנה הרועים (מילולית נווה)] של החנם צריך ללכת (לנַחַר ולאֲשַׁנְנָה) ואת השעורה, השמן וכל
דבר אחר – המחיר צריך להיות הגון (מילולית: ישר).

זַכְרָאָבִים? מלך זַלְחָן לזמרלם

(M.9093.27'-30' [D. Charpin, "Une lettre d'un roi inconnu : nouvelles données
sur le début du règne de Zimri-Lim", *The Ancient Near East, A Life! Festschrift
Karel Van Lerberghe*, eds Boiy Tom and others, *Orientalia Lovaniensia Analecta*
220, Leuven-Paris-Walpole, MA, 2012, pp. 98, n. 15])

אדוני זמרלם כתב לי להוציא את העקורים אנשי מארי. אני רוצה להתקרב בכדי להוציא את
העקורים.

עמוד 253, 27.1-21 ARM XXVI:

ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 45.

עמ' 255:

עריקים מבין החנם

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

(ARM XIV.82 [= LAPO 18 1022])

יקמאד היה מושל סגרתם מהשנה השישית למלכות זמרלם עד סוף ימי הממלכה. במכתב מדובר בעריקים מבין החנם, שערקו בשעת מסע-מלחמה נגד אשננ. מלחמות בין מארי לאשננ היו בשנה התשיעית ותחילת השנה העשירית למלכות זמרלם, בתחילת השנה האחת-עשרה ובשנה השלוש-עשרה (ראה בספרי, עמ' 22-23, 27), לכן איננו יכולים לדעת לאיזו שנה בדיוק מתייחס המכתב שלנו.

יקמאד מדווח לזמרלם על בקשה שהפנה אליו איש חנם אחד. הוא מבקש שהמושל יכתוב מיד למלך את בקשתו. המושל תמה מדוע כאשר האיש היה אצל המלך, הוא לא אמר לו זאת בעצמו. הוא כנראה מתחמק מתשובה ומבקש לכתוב, שהמלך ישחרר שלושה נושאי נסים וכן עריקים מבין החנם שערקו בשעת מסע-מלחמה נגד אשננ. הוא לא מהסס לאיים על המושל, מפני שאחת מחובות הפקידות הממלכתית לענפיה השונים היא דיווח למלך על כל אירוע משמעותי. ואכן המושל שולח את המכתב שלפנינו עם הבקשה של האיש.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵מְבַשֵּׁם, איש חנם, [הגיע אליי] לסגרתם וכך אמר לי: "א[ני] (שאר) בשר(?) של אדוני (זמרלם). כתוב[ב מהר] אל [אדוני] את הדבר הז[ה]. " כה אני (ענית): " [כאשר] ע[מדת] (?) במארי מדוע לא אמרת לו? " ¹⁵כה הוא (ענה): "לא א[מרת] לו]. כתוב אל אדונך, ²⁰בכדי שישחררו שלושה אנשי ס[חם] נושאי נסים, שכאשר הכוהן הגדול... ועריקים, ש(ערקו) כאשר החנם הלכו למסע-מלחמה נגד אשננ. כאשר החנם ישמעו (זאת), הם ישמחו מאוד. (אם) לא תכתוב את הדבר הזה, ²⁵מ[ח] לא <תו> כל(?) לענות לי לפני אדוני!" כתבתי אל אדוני את הדיווח, שאמרו לי.

עמ' 255-258, סעיף 29: בשנה האחת-עשרה למלכותו של זמרלם תגבורת לעזרת חמורבי מלך בבל. מפקד חיל המשלוח היה בחדאד, שהיה סגגם משבט יבסם, ומתחתיו שימשו שני מפקדים. האחד, סלם, שהיה סגגם משבט יפלתם, עמד בראש יחידת חני-יבס, והשני בחרם, שהיה סגגם משבט נחנם שעמד בראש יחידת אשרגים (M. Anbar, NABU 2008/34).

אלשנצר מושל קטנן לזמרלם

(ARM XXVII.14.1-14)

אלשנצַר מושל קֶטְנָן פותח את מכתבו בידיעה שהוא ערך ניחושים לשלום העיר והמחוז והתוצאות חיוביות. הוא מדווח על האספות אלפיים חֲנָם בעירו עם גורמים אחרים. כמו-כן נודע למושל שאלפיים אנשי גֶמַח וּמִתְבָּלָם נאספו והם הולכים למלך.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אלשנצַר עבדך:

⁵הוריתי לנחש לשלום העיר קֶטְנָן והמחוז בעבור חודש אחד: [שלום] לעיר קֶטְנָן ולמ[חוז]. ביום [השלושים] בחודש אדר ב' אלפיים חֲנָם ¹⁰נאספו בק[טְנָן] ו(אחרים) נאספים באופן סדיר. וכה [שמעתי] ממקורותיי (או: בסביבתי): חמשת אלפים אנשי גֶמַח וּמִתְבָּלָם [נאס]פים י[חדיו]. הם [ילכו (או: הולכים)] אל אדוני.

שארפין מביא ב"משתאות", עמ' 45-46, תרגום לצרפתית של מכתב שכתב לזמרלם אַבְלֶפָאֶל, מפקד של חיל המשלוח של מארי, שנשלח לעזרת בבל, A.258. המכתב הזה דומה למכתב בספרי, עמ' 255-258, מספר A.486+.

הקצאת מקומות ישיבה בזמן ארוחה ממלכתית הייתה לעתים עניין רגיש במיוחד מבחינה דיפלומטית. ליד שולחן המלך היו שתי צורות ישיבה: המכובדים ישבו על כסאות ("יושב כיסא" *wāšib kussîm*) הפחות מכובדים ישבו ישיבה שפופה (*muppalsihum*). לא זו אף זו: בזמן הארוחה הקפידו על גובה הכיסא עליו ישבו המכובדים, ראה לעיל עמ' 108-112.

אַבְלֶפָאֶל לזמרלם

(["משתאות", עמ' 45-46] A.258)

במכתב שבו אנו דנים התעוררה שאלה בקשר לשליח של מלך כֶּרֶד שהגיע לחצרו של חמורבי מלך בבל: מלך כֶּרֶד הכיר בעליונות מעמדו של מלך מארי ביחס אליו. ברגע הכניסה לאולם, שבו חמורבי הזמין את השליחים להצטרף אליו לסעודה, נציג מלך מארי הביע התנגדות לכך שנציג מלך כֶּרֶד יישב על כיסא. לאחר מעשה הוא כתב מכתב לזמרלם, שבו הציג בפניו את ההתלבטות שלו: היה עליו להכריע במצב דיפלומטי עדין מבלי שקיבל מזמרלם את ההוראות כיצד עליו לנהוג, למרות בקשתו מהמלך.

להלן תרגום המכתב מצרפתית. בהקשר זה מן הראוי להזכיר את דברי ביאליק על תרגום: "הנהנה מן היצירה העברית בכלי שני - דומה למי שמנשק את אהובתו דרך מטפחת", ובמקרה שלנו מדובר בשתי מטפחות: אכדית < צרפתית < עברית!

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַבְלֶפָאֶל עבדך:

מקודם כתבתי לאדוני בדבר המיקום של שליח ליד שולחן (המלך חמורבי), כל פעם שהוא מגיע הנה (לבבל): "אדוני צריך לכתוב לי על לוח היכן צריך לשבת שליח שבא לבקר את אדוני (חמורבי), או שהוא (רק) עובר כאן (בבבל), (וזאת) בכדי שהוא יישב במקום שאדוני (זמרלם) יקבע לו." עכשיו איש כֶּרֶד [הגיע (לבבל)], אך לא נכתבה (על-ידי אדוני) כל החלטה הנוגעת

למיקומו של השליח ליד השולחן. חמורבי [הזמין] [אותו] לאר[והה]. [...] לפני כניסתנו [...] יתיישב. " הנה מה ש[אמרתי לך]: "אם זה [...] אם לא, אף פעם לא א[כנס ולא] אתיישב. לעבדי אדוני חמורבי, שיש להם שם מקום ישיבה, לא הרשו לאף אחד מהם לשבת ליד השולחן; עתה, היום אינני עומד לתת (לו) אותו דירוג (כמו לאלה הרשאים לשבת)". הנה מה שעניתי, והאיש הזה (איש פֶרֶד) לא נכנס (לאולם) לארוחה. אמרתי לעצמי בחשש: "אל יצער אותי אדוני, (בעוד ש)עבדי השליט (של עילם), אביו (של איש פֶרֶד), נמצאים שם, ולו יש מקום ישיבה. מצד אחד, יש לי נקיפות מצפון על שאיני נותן לו כיסא; אך מצד שני, אני חושש לעשות מעשה הראוי לגינוי בנותני לו כיסא". כעת, אדוני צריך להודיע לי את החלטתו בנוגע למיקומו של האיש הזה ליד השולחן. וכמו-כן צריך שאדוני יקבע כעת את המיקום של כל שליח (ושליח) שבא הנה (לבבל), באומרו: "הוא יישב במקום גבוה יותר מאשר מישהו אחר או יותר נמוך ממישהו אחר", בכדי שאוכל מעכשיו להקצות לו מקום ושנוכל להתאים את עצמנו לפרוטוקול (או: להקצאה) [של מקום] שקבע אדוני.

עמ' 257: החלף בַּחֲדָלָם בַּבְּחֲדָדָּ.

עמוד 258-260, סעיף 30:

יְקַמְאֲדָּ מוּשַׁל סִגְרָתָם לְזַמְרָלָם

ARM XIV.92 [= LAPO 16 371]

תאריך המכתב הוא המחצית השנייה של השנה האחת-עשרה למלכות זְמַרְלָם בשעה שצבא של יַמְחַד ומארי נלחם נגד העיר אַזְר (ראה בספרי, עמ' 23-25).

אנשים הגיעו מִיַּמְחַד אל יְקַמְאֲדָּ והודיעו לו שִׁרְמָלָם צר על העיר אַזְר (שמלך בה חֲמַתְבֵּל [ARM XXXII, p. 360, M.7081.18]). בעלי הברית עזבו, והחֲנָם עזבו את אַחְנָּ בדרך לערבה בהשארם בעיר את שר הצבא יַנְצָבָּם עם הצבא. לפי מכתב שעדיין לא פורסם (A.262 [ARM XXVI/1, p. 275]) זְמַרְלָם הוא זה שכבש את העיר אַזְר (הכוונה היא בוודאי לחיל ששלח) והעניקה במתנה לחמיו יַרְמָלָם. אכן לפי מכתב של יַנְצָבָּם, שעדיין לא פורסם (A.2925 [LAPO 16, p. 569, n. c]) שנשלח מֵאַחְנָּ, הוא מדווח לְזַמְרָלָם שהעיר הבטיחה לקיים יחסי שלום.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יְקַמְאֲדָּ עבדך:

בי[ום]⁵ ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני הגיעו אלי מִיַּמְחַד אֲדָּנָּ שומר הראש, חֲנָם אחד ואיש אחד מאנשי סֶחָם. שאלתי אותם (מה) [המידע] וכה הם אמרו לי: "יַרְמָלָם צר¹⁰ על אַזְרָּ... יַמְחַד...¹⁵ השביעו [בחי הא]ל והם יצאו בשלום (מילולית: בשלמותם). כל צבא בעל הברית עזב לארצו. והחֲנָם פנו (מילולית: תפסו) מֵאַחְנָּ²⁰ לערבה (מילולית: נווה)! הם השאירו בַּאֲחָנָּ את יַנְצָבָּם עם הצבא." הם אמרו לי [את המידע] הזה ואני כתבתי [א]ל אדוני.²⁵ [אחרי] מכתבי זה [יג]יעו [א]ל אדוני [מכתב]י יַנְצָבָּם (המדווחים) בדבר שלום הצבא.

(A.1610+A.3670+M.9399; A.1212 [= LAPO 17 604; 605])

בסוגריים ציטטתי את A.1212: באותו עניין גם XXVIII.39.

בשנה השביעית למלכות זְמַרְלָם כותב אַבְלֶפֶאֶל אביר הרועים (מְרָחַם) לראש השרים סְמַתָּר שעשרה מלכי אֲדַמְרָץ נאספו עם צבאותיהם ואליהם נוספו מלך אַנְדְּרָג והחֲנָם. כל הצבאות הלכו לעיר חֲרָב של יַמְתַּבֵּל והם מצפים לעליית זְמַרְלָם. הוא מדווח ששלום לצבאות של המלכים ולבְּנִסְמָאֵל, שנזכרו קודם כחֲנָם, מה שמלמד לשיטתנו שחֲנָם עשוי לשמש גם כשם כללי לנוודים למחצה.

בהמשך הוא כותב על נושא אחר. זְמַרְלָם כתב לא בשנה שעברה פעמים אחדות לשלוח צבא לחמאַפַּח מלך תלחִים. הוא נועץ במוח'תרים שככל הנראה התנגדו למשלוח צבא. לאחר מכתב תקיף של המלך בו ביקש לשלוח שלושים חֲנָם לתלחִים הוא שלח רק עשרים. הם ניספו במרד שפרץ בעיר בשעה שזלמְקָם צרה על העיר.

[אמור] אל אדוני (אבי סְמַתָּר): כה (אמר) אַבְלֶפֶאֶל עבדך (בנך):

מלכי אֲדַמְרָץ, חִיסְמָ (מלך אַלְנֶצֶר), סְמַתָּר (מלך אַשְׁנֶכָם), שְׁבַרְם (מלך סוּ), אַבְלֶאֶד (מלך אַשְׁלָפָ), תַּמְרָז (מלך תַּרְמָנָ), חַמְפָּנָ (מלך שְׁדַחְחָם), יַמְדֵלָם (מלך ?), לְמַאֲדָ (מלך אַנְמֶש), יַמְרַצְאָל (מלך אַרְץ קָ וְאַסְקָ) וְזַכְרָאֲבָם (מלך זַלְחָן) [ע]ם צ[באותיהם וצ]בא אַרְץ אַפָּם¹⁰ [נא]ס[פון]. הם התאחדו עם קַרְנָלָם (מלך אַנְדְּרָג) והחֲנָם. ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני,¹⁵ הצבאות הישירו (את דרכם) לְחֲרָב של יַמְתַּבֵּל (חסר). קַרְנָלָם והמלכים של כל הארץ מצפים לעליית אדוני!²⁰ שלום לְבְּנִסְמָאֵל והצבאות.

זאת ועוד. מאז השנה שעברה, אדוני (המלך) כתב לי פעמיים, שלוש פעמים בדבר משלוח צבא לחמאַפַּח מלך תלחִים. שאלתי²⁵ את המוח'תרים (סְגָגָ), עב[די]ן אדוני (חסר), בדבר משלוח הצבא, אך לא שלחתי את הצבא. אחר-כך [אדוני] כתב לי בת[קיפות] בדבר³⁰ [שליחת] 30 אנשי צבא. [מכתב אדוני הגיע]ני בחמַדְנָם (בארץ יַמְתַּבֵּל). מפני שישבתי אל מול פני האויב, הקצתי 20 אנשי צבא³⁵ ושלחתי לת[לח]ים. זלמְקָם שמעה על כניסת הצ[בא ה]זה ולכן נאספה ובשער תלחִים ניצ[בה] ומרד פרץ בתוך העיר ואת מלכם⁴⁰ הרגו ונחמנאַדְּ איש אַבְלֶח 'הרואה' (או: העד), חלחַדָן 'הרו[אה]' שלו ושלושים חֲנָם (חסר), את רא[ש מלכ]ם וראש[ם]⁴⁵ כרתו ושלחו לְשַׁבְתָּ-שֶׁמֶשׁ והרגו את (כל) עשרים החֲנָם אשר שלחתי. ידע נא אדוני את זאת (חסר).

על שלושים החֲנָם אנו למדים ממכתב של חמאַפַּח מלך תלחִים:

חמאַפַּח לְזַמְרָלָם

(ARM XXVIII.39)

חמאפח מזכיר לזמרלם שהוא מחכה למשלוח שלושים האנשים שהוא ביקש ממנו. אחר-כך מדובר במוהר לכמה נשים שצריך להעביר למלך. הוא חוזר על בקשתו. לבסוף הוא כותב שהוא שולח מתנות למלך.

[א]מור [אל] אדוני: כה (אמר) חמאפח:

⁵ בדבר צרכי אדוני כך כתב לי: "לצרכיך כתוב אליי. את צרכיך צריכים לקחת." את זאת אדוני כתב לי. צרכי כולם, שמאדוני ¹⁰ ביקשתי, שלושים אנשים ועשרה מגינים (מילולית: צינות) אדוני צריך לשלוח לי מהר. אין מלחמה. מקודם משהו... [דין וחשבון מל]א... ² [הנשים האל]ה אמהות אדוני. אדוני לבעל צריך לתת אותן, ואדוני צריך לקבל את המוהר שלהן ⁵ ונערי צריכים לשבת ב... ואת הכסף שאדוני שלח לי הביאו לי. הנה דין וחשבון מלא. ישאל נא אדוני את דגנתלס. זאת ועוד. את שלושים האנשים האלה שמ[אדוני] ביקשתי, עם נערי, [אדוני אל] יעכב אותם. [היחיד]ה של החנם [מח]כה. [את שלום מחו]זי [איני מ]זניח. [את עיר אדו]ני אני שומר. [זאת ועוד] עשרה קרניים [של ראמים ואיל] הרים שלחתי.

במכתב שכתב זמרלם לאבלפאל מלך אשננ הוא מדבר על צבא שהוא העמיד המונה עשרים אלף חנם וכן "צבא גדת הפרת" (M.6242.5 [M. Guichard, RA XCVI 2002, p. 113])

פזרסן ליחדנלם

A.4280 (D. Charpin, *Amurru* 3, pp. 90-94)

במהלך מסעו למשולש החבור (ראה בספרי, עמ' 7) כבש יחדנלם את העיר פחדר. את שלל העיר ליוו 462 חיילים. יחדנלם הורה לכותב המכתב שלא ישחרר אותם לבתיהם, אלא ישבץ אותם כחילות מצב במקומות שונים. 462 החיילים באו משני המרכיבים של אוכלוסיית הממלכה: 172 איש היו בני אגוד השבטים חנם ו-290 איש היו עירוניים. החנם נחלקו לשני תתי-איגודים יבס בראשות אסרן ואשרגים בראשות בקם (ראה בספרי, עמ' 196). הם מנו ארבע קבוצות, אך מספר האנשים שכל קבוצה כללה לא נשתמר. העירוניים היו בני ארבע מחוזות: התחתון (לדעת שארפין זה מחוז מארי) בראשות צראד, חשמת ותרק בראשות אש?..., מחוז סגרתם (לדעת שארפין) בראשות אשחן ומחוז קטן (לדעת שארפין) בראשות מתן. שלושת האחרונים מנו כל אחד 42 איש. באשר לקבוצה הראשונה הם מנו 71 איש (לדעת שארפין) או 165 איש (לדעתנו). ההבדל נעוץ בשאלה האם לכלול את 94 אנשי בנימין בין תושבי הקבע או לראות בהן קבוצה נפרדת. אכן, אחרי תושבי הקבע נמנים 47 בני שבט אפר בראשות סמתל ו-47 אנשים בני שבט יחר בראשות!... מתוך תושבי הערים הקצו שלוש יחידות של חמישים איש לשמש חילות מצב בסגרתם, בנז... ובמקום ששמו לא נשתמר ומאה ועשרה איש הוקצו למארי (לדעת שארפין), ושלושים איש למקום ששמו לא השתמר. מבין החנם חמישים איש הוקצו למארי והיתר בפיקוד אסרן ובקם הלכו אל יחדנלם. פזרסן מסיים את מכתבו בציינו, שלא קיבל מהמלך את מספרי היחידות המקוריים, ולכן יכול היה לשלוח למלך רק מה שהוא פקד בפועל.

אמור אל אדוני: כה (אמר) פזרסן עבדך:

[אדוני] הורה לכתוב ו[שלח] מכתב בדבר הצבא שמול[יר] את השלל. ⁵[כה (אמר) אדון]ני: "עתה הגע מהר אל הצבא [ששלחתי] אותו [אליך]... בכדי שלא יק[בל] רשות לחזור לביתו² פקוד [את הצבא הזה]... ¹⁰[הכ]נס למבצר[ים בכדי] ל[שבת (בהם)]."

[א אנשים... יח]ידת יחדל[ם]... שעם של[ל] פחד[ר]?

[א אנשים...] ויבס¹⁵ [בראשות אסר]ן

[א אנשים אש]רגים בראשות בקם

[א אנשים י]בס ואשרגים

[בתו]ך 56 אנשים [בראשות יס]דתן

²⁰[165 (או: 71) אנשים בני] הארץ של המחוז התחתון ברא[שות] צראד

42 אנשים בני הארץ של המחוז של חש[מת] ותרק בראשות אש?

42 אנשים בני הארץ של המ[חוז סגרתם]²⁵ בראשות אשחן איש...

41 אנשים בני הארץ של המ[חוז קטנן] בראשות מתן איש...

47 אנשים אפרפ בראשות סמתל...

³⁰47 אנשים יח[רר]... בראשות י...

סך הכול: 172 אנשי [חנם]

סך הכול: 290 אנשי ע[רים].

בתוכם:

50 אנשים מבין העיר[וניים (מילולית: של הערים) חיל מצב (מילולית: מבצר)] ³⁵בסגרתם

50 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) בפז...

50 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) חיל מצב[ב ב...]

50 אנשים... ⁴⁰חיל מצב במארי

110 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) ב[מארי] חיל מצב חוץ מתשעים אנשי מבצר קודמים

30 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) חיל מצב [ב...]

אדוני לו ידע מבין 172 אנשי [חנם]:

50⁴⁵ אנשי חנם לחיל מצב של מארי

את השאר, 122 אנשי חנם, הפקדתי בידי אסרן ובקם והם הלכו אל אדוני.

50 ולוח מספרי הצבא לא הגיע [אליי] מאדוני: (ולכן) לא ראיתי את החסר שלהם. בדקתני אותם⁵⁵ וכתבתני אל אדוני את כל הצבא שפקדתי לפי הלוח הזה. (... מארי...)

בחדלם לזמרלם

(ARM VI.68 [= LAPO 17 697])

בחדלם כותב לזמרלם, שהוא קיבל מכתב מבקקם. נותר רק המשפט על שלושת אלפים אנשי צבא ומאתיים סירות קטנות וכן על מקום בשם קצ המצוי, ככל הנראה, במורד הנהר ממארי. בהמשך ביקש בקקם לשלוח לו יחידה של מאה וחמישים איש ולקבוע את מפקדם. בחדלם העמיד את האנשים מבין החנם ואנשי תרק ומינה איש חנם לעמוד בראשם ושלח אותם במורד הנהר עד יבלי וכתב לבקקם. כמו-כן הוא מדווח שהעביר את מכתבי זמרלם לחמורבי מלך בבל וקיבל שתי תשובות.

[א]מור [אל אדוני]: כה (אמר) בחדלם] עבדך:

5⁵ בקקם כך כתב לי: "שלושת אלפים אנשי צבא ומאתיים סירות קטנות של... בקצ האנשים... (...)¹ בקקם כתב לי: "שלח לי [מאה וחמישים אנשי צבא] וקבע את [מפקדם] (מילולית: ההולך בראשם) והכן".⁵ את זאת בקקם כתב לי. בין החנם ביד [...], בין בנס[מל?] ובין בני ת[רק], מאה וחמישים איש ה[כנתי]¹⁰ ואת יסרם החנם] מפקדם (מילולית: ההולך בראשם ק]בעתי ושלחתי [ואני עד יבלי] אל] בקקם¹⁵ [כתבתני]. דין וחשבון מלא שלחתי]. זאת ועוד. את המכתבים [של אדוני לחמורבי מלך בבל שלחתי. [התשובות ש]יש [אל] אדוני – ש[ת]יים.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

(ARM XIV.112 [= LAPO 17 720])

יקמאד מושל סגרתם כותב למלכו, שהוא קיבל מכתב מיטרם מושל קטנן המודיעו שהמרחם אבּלפאל עם מוח'תרים ואלף אנשים של החנם הגיעו אליו. וכמו-כן הגיעו אליו אמדפאל, שמלך בשדחם מהשנה השנים עשרה עד השנה הארבע עשרה למלכות זמרלם, עם חמישים מאנשיו. הוא מבקש שהמלך יודיעו, האם הם צריכים להגיע למארי. כמו כן הוא מבקש הנחיות בקשר למנות המזון לשרי הצבא של שברתם (ואולי גם של המלך שלהם) שכנראה צריכים להגיע אליו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ יִתְרָם המושל, איש קֶטְנִן, כך כתב לי: "אֶבְלָפָאֵל עם המוח'תרים שלו ואלף חֲנָם, ¹⁰ אֶמְדַּפָּאֵל איש שְׂדָחַם עם חמישים אנשיו הגיעו לקֶטְנִן. ¹⁵ תוך יומיים הם יגיעו לסְגָרְתָם. " את זאת יִתְרָם כתב] לי] ושלחתי הודעה לאד[וני]. החלטה על הצבא ²⁰ שיגיע, בדבר הגעתו למארי או אי הגעתו, כך או אחרת אדוני צריך לכתוב לי. ובדבר המנות של שרי הצבא של המלכים של שְׂבָרְתָם ²⁵ שהולכים לפני הצבא ואולי המלך של שְׂבָרְתָם יעמוד בראש הצבא. ³⁰ אדוני צריך לכתוב לי החלטה על המנות של המלכים והמנות של שרי הצבא של ארץ שְׂבָרְתָם.

עמודים 260-258:

אֲדַנְדֵּגְן לְזַמְרָלִם

(A.2992 [N. Ziegler, RA 105 (2011), pp. 27-28])

אֲדַנְדֵּגְן היה אב בית, שניהל את אחוזת זְמַרְלָם בטְבַתָּם שעל החבור בתחילת ימי מלכותו. הוא כותב לְזַמְרָלִם, שבשדה הארמון בטְבַתָּם יש יבול יפה של שְׁעוּרָה, אך אין מי שיקצור אותה, מפני שחֲלַחְדָן, שהיה ממנהיגי החֲנָם, צירף את כל הגברים בעיר עם החֲנָם ליחידות סיור. לכן הוא מבקש מהמלך לשלוח אליו עשרה או עשרים איש לקצור את השְׁעוּרָה. כמו-כן הוא מוסיף וכותב ששתי עגלות המשא שאמורות היו להעביר את השְׁעוּרָה לגורן שבורות. הוא מבקש שהמלך ישלח לו נגר מבין הנגרים של בְּנֵי־מִן שיושבים בקֶטְנִן, בכדי שיתקן את העגלות. ייתכן שבְּנֵי־מִן אלה היו שבויים, שנזכרים במכתב אחר שציגלר פרסמה (A.600.24 [N. Ziegler, RA 105 (2011), p. 32]). הוא גם מבקש שהמלך יורה למושל טְבַתָּם לתת לו עגלות, שיעבירו את השְׁעוּרָה לגרנות ושוורים שידושו את השְׁעוּרָה בגרנות, וכמו כן שאנשי טְבַתָּם יעזרו בזריית השְׁעוּרָה. הוא מסיים את דבריו באזהרה, שיש חשש שהקרה תגיע ותפגע בשְׁעוּרָה ועל המלך לקחת עובדה זו ברצינות ולפעול בהתאם.

אמור אל אדוני[י]: כה (אמר) אֲדַנְדֵּגְן עבדך:

⁵ שדה זרוע (מילולית: זרע) של טְבַתָּם (של) מאה (איכו = 360 דונם) של הארמון שמניב (מילולית: נושא) שְׁעוּרָה טובה, אך (מילולית: ו) אין ברשותי (מילולית: בידי) קוצרים. ¹⁰ חֲלַחְדָן הקצה את כל האנשים תושבי טְבַתָּם עם החֲנָם ליחידות סיור. ו(לכן) אין ¹⁵ מי שקוצר ומסייע לארמון. אדוני צריך לשלוח אליי עשרה אנשים או [עש]רים אנשים, בכדי שאאסוף מה[ר] ²⁰ את קציר הארמון. שתי עגלות משא של הארמון של טְבַתָּם] – העגלות האלה בלי נגר ²⁵ שבורות. בין הנגר(ים) של בְּנֵי־מִן שיושבים בקֶטְנִן נגר אחד אדוני צריך לשלוח לי, בכדי שיחזק את העגלות האלה. ³⁰ מכתב אדוני לבני טְבַתָּם] צריך להישלח, בכדי שהעגלות שלהם יערימו (את השְׁעוּרָה בגרנות) בעבור הארמון ושווריהם ידושו את גורן הארמון ³⁵ והם (עצמם) יעזרו בזרייה, אדוני צריך להיוועץ בתוקף מלכותו, בכדי שהקרה לא תשיג את השְׁעוּרָה הזו ⁴⁰ ועצה יעוץ בדבר השְׁעוּרָה הזו.

עמ' 260, סעיף 31א:

לְנִסָּם לְזַמְרָלָם

(FM VI.4)

לְנִסָּם, הַנְּצִיג שֶׁל זְמַרְלָם בְּתֵתֶל, כּוֹתֵב לְמַלְכוֹ עַל-אֹדוֹת אִירוּע שְׁבוּ שְׁדָדוּ כִּמָּה אַנְשִׁים מִשְׁבֵּט יַחְרָרָם שֶׁל בְּנֵי־מִנַּי שִׁירָה שֶׁל סוֹחָרִים, כִּנְרָאָה בְּנֵי מֵאֵרִי. זְמַרְלָם מוֹרָה לְקִיִּים אִסְפָּה שֶׁל נִכְבְּדֵי הָעִיר, עַל-מִנַּת שְׁזוֹ תַחֲלִיט עַל מֵאֵסֵר הַשּׁוֹדְדִים וְשִׁלְיַחְתָּם אֵלָיו. לְנִסָּם עוֹנָה שְׁלֵאֲמַתּוֹ שֶׁל דָּבָר הַפְּרָשָׁה הַסְּתִימָה עוֹד קוֹדֵם שֶׁהִגִּיעַ מִכְּתָב זְמַרְלָם אֵלָיו. בְּעֶצֶם הַיּוֹם שְׁבוּ אִירַע הַשּׁוֹד נוֹדַע לּוֹ הַדָּבָר. לְמַחֲרַת הִגִּיעוּ אַנְשִׁים שִׁסִּיפְרוּ, שֶׁהַשּׁוֹדְדִים נִתְפָּסוּ עִם הַרְכוּשׁ שֶׁשְׁדָּדוּ. בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי הוּא קִיִּים אִסְפָּה בְּעִנְיַן הַשּׁוֹד וְהָאִסְפָּה אִישְׁרָה לְתֵת לוֹ חֲבוּרָה בֵּת שְׁלוּשִׁים אִישׁ וְאִיתָהּ הוּא יֵצֵא לְקִרְאָת הַשּׁוֹדְדִים. מִסְּתַבֵּר שֶׁהַשּׁוֹדְדִים לֹא נִעְצְרוּ, אֲלָא הֵם הָיוּ בְּדֹרְכָם, יַחַד עִם הַמְּרָחֵם שֶׁל שְׁבֵט בְּנֵי־מִנַּי אַחֵר, יַרְחָם, אֶל צְרַחְמָּ מֶלֶךְ שְׁבֵט נוֹסֵף שֶׁל בְּנֵי־מִנַּי, אֲמַנְנָם. לְנִסָּם חֲסָם אֶת דְּרָכָם וְאֵז נוֹכַח לְדַעַת שֶׁהֵם אִפִּילוֹ לּוֹ הָיוּ כְּפוֹתִים וְגַם רְכוּשׁ לֹא הָיָה בִּידָם. הוּא הַחֲלִיט לְהַעֲנִישָׁם בּוֹ בְּמִקּוֹם עַל-מִנַּת שִׁירָאוֹ וְיִירָאוֹ – הוּא חֲנֵק אֹתָם. הוּא סִיִּים אֶת הַפְּרָשָׁה בְּכֶךְ שֶׁהוּא פִּיצָה אֶת הַסוֹחָרִים עַל הַרְכוּשׁ שֶׁאֲבָד בְּעַקְבוֹת הַשּׁוֹד. לְקִרְאָת סִיּוֹם מִכְּתָבוֹ הוּא מִצְטָט, כִּכֵּל הַנְּרָאָה, פֶּתִגָּם מִעַט אִירוֹנִי הָאוֹמֵר שֶׁכִּסְפוֹ שֶׁל סוֹחֵר מוֹבְטָח רַק עִם הוּא מוֹפְקָד בְּמִקְדָּשׁ דָּגָן. לְבִסּוֹף הוּא פוֹנֵה בְּנוֹסַחָה שְׁכִיחָה הַמְּצִיעָה לְמֶלֶךְ לְפַעוּל כְּרָאוֹת עֵינָיו.

אִמּוֹר [אֶל אֲ]דוֹנִי: כֹּה (אִמֵּר) לְנִסָּם עַבְדְּךָ:

⁵מִקּוֹדֵם אִדוֹנִי כֶךְ כְּתָב לִי בְּדָבָר אַנְשֵׁי יַחְרָרָם שֶׁשְׁדָּדוּ שִׁירָה: כֹּה (כְּתָב) אִדוֹנִי: "אִסִּיפָה צְרִיכָה לְהַתְּאִסֵּף (מִיְלּוּלִית: לְשַׁבַּת) וְ(אֲתָם) כִּיפְתּוּ אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וְהוֹלִיכּוּ אֹתָם אֵלָיִי." עֵתָה, בְּיוֹם ¹⁰שֶׁהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁדָּדוּ אֶת הַשִּׁירָה שֶׁמַּעֲתִי עַל דָּבָר (הַתְּקִיפָה). לְמַחֲרַת בָּאוּ אֵלָיִי וְסִיפְרוּ לִי עַל הַהַתְּקִיפָה עַל הַשִּׁירָה: "הַשּׁוֹדְדִים נִתְפָּסוּ עִם רְכוּשָׁם." בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי אֲנִי ¹⁵אִסְפָּתִי אִסִּיפָה (מִיְלּוּלִית: הוֹשַׁבְתִּי) וְאֶת הַדָּבָר הַזֶּה דִּוּוּחְתִּי. בְּנֵי הָעִיר נִתְּנוּ לִי שְׁלוּשִׁים אִישׁ [וְ]נִגְדַּת הָאֲנָשִׁים הַשּׁוֹדְדִים מִיְהִרְתִּי לְבוֹא לְעִזְרָה, אֲךָ בְּאֲמִצֵּעַ [הַדָּרָךְ] סְבָנָם הַמְּרָחֵם שֶׁל יַרְחָם ²⁰וְאֲנִשֵׁי יַחְרָרָם הַשּׁוֹדְדִים יַחַד אִיתּוֹ שְׁמוֹ אֶת פְּנִיָּהֶם אֶל צְרַחְמָּ. בְּגַלְל הַדָּבָר הַזֶּה הִתִּיצַבְתִּי בְּאֲמִצֵּעַ הַדָּרָךְ מוֹל הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה ²⁵וְ(רִאִיתִי שֶׁ)חָבַל בְּמוֹתֵנִי לֹא הָיָה קֶשׁוֹר. לֹא תִפְסְתִּי דָּבָר בִּידָם וְ... שְׁלֵהֶם לֹא הָיָה. אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה חֲנַקְתִּי, בְּכַדִּי שְׁמִי שִׁיבּוֹא בְּעֵתִיד ³⁰יִפְחַד וְלִכְּן לֹא יִשְׁלַח אֶת יָדוֹ לְחַפֵּץ כְּלִשְׁהוֹ. נִתְּתִי 5/6 <מִנְהָ> (וְ)שֶׁקֶל אֶחָד (= 51 שֶׁקֶל) לְסוֹחָרִים [הַמוֹ]תְּקִפִים וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֲצַמוּ [אֶת מִ]שְׁפָּטָם חֲרַצְתִּי. [וְ]כֹאשֶׁר הַסוֹחֵר הַכְּנִיס אֶת הַכֶּסֶף שֶׁלוֹ ³⁵לְמִקְדָּשׁ דָּגָן, אֲזִי לְפָנָי דָּגָן הַכֶּסֶף מוֹנָח (בְּבִטְחָה). [מָה שְׁצָרִיךְ] לַעֲשׂוֹת עִשִׂיתִי.

עֵמוֹד 261-262, סְעִיף 32:

אַשְׁמְדָגָן לִי־מִחְאָדָּ

(ARM IV.80 [= LAPO 17 729])

יש לציין שבפרסום המקורי חלקו האמצעי של הלוח חסר. בינתיים הוא נמצא ויפורסם בעתיד (FMV, p. 134, n. 474). אשמדגן כותב לאחיו יסמחאד שיומיים לפני שהגיע לבירת הממלכה שבת-אנגלל חל שינוי בהתנהגות החנם והם שדדו עדרי צאן ובקר של הארמון ושל נכבדי הממלכה. לאחר חסר גדול בלוח, אשמדגן מבקש שמכתבי אחיו כמו גם מכתביו יהיו חסויים, כשהכוונה בוודאי שישמו במעטפות טין כנהוג במקרים כאלה. הוא מוסיף וכותב שהוא צירף למכתב הנוכחי מכתב קטן שמיועד לאזני נכבדים בחצרו. ואת מכתבו הנוכחי צריכים לשמוע נכבדים אחרים. בסוף המכתב ניתן תאריך שליחת המכתב.

אמור ליסמחאד: כה (אמר) אשמדגן אחיך:

במכתבי הקודם כתבתי לך שיומיים לפני הגיעי לשבת-אנגלל דעת החנם השתנתה ובקר וצאן⁵ של הארמון ושל הנכבדים שדוד שדדו. ביום שלשבת-אנגלל נכנסתי הח[נם] שלתו[ר] [ה]ארץ [נכנסו] (מכאן מתחיל החלק החסר שנמצא ושיפורסם בעתיד) [...] ו... הנה לה[סתרת] השדר [שלך] את מכתביך [שלח] אלי. באותו אופן אשלח אליך. חדשות הארץ הזאת לארץ אחרת ל[א]י[אמרו]. והאנשים שאת מכתביי חדשות הארץ הזאת לא[רץ] אחרת] לא יגידו והנה לוח קטן ליד לוחי הזה שלחתי לך. את הלוח הזה שמע, והעבדים ששם יושבים, אַתְלֵם, אַסְרֵם, [ש]משלתר, מְתַפְנֵר, מְתַחְדָּקֵם צריכים לשמוע. [את מכתבי] זה אַשְרֵלֵם ואַפְנֵאֵלֵם צריכים לשמוע. חודש אדר היום השנים עשר בערב שלחתי את מכתבי זה.

רפאדגן לזמרלם

(A.489 [MARI IV, p. 323, n. 131; ARM XXVI/1, p. 186; CRXXXVIIIeRAI, p. 113, n. 137; Méditerranées 10-11 (1997), p. 59; LAPO 17, p. 465])

מהמכתב של הפקיד הגבוה רפאדגן פורסמו עד עתה רק שני קטעים, האחד קצר, בן שלוש מלים, והשני ארוך בן שתיים-עשרה שורות.

בקטע הקצר נאמר על זמרלם שהוא "מלך האכדים והאמורים". קביעה זו דומה למה שבחדלם כתב לזמרלם ערב כיבוש מארי מידי יסמחאד: "[ראשית?] מלך החנם אתה [ו]שנית מלך האכדים אתה." (ARM VI.76.20-21). שתי האמירות מתכוונות למעשה לאותו עניין: זמרלם מולך על אוכלוסיה שהיא דו-קוטבית במקורה: יושבי קבע ונוודים למחצה.

בקטע הארוך אנו קוראים על תלונות שמפנה, כנראה שליח של זמרלם, לחנם. בשעה שזמרלם הנחיל מפלה לאשמדגן, שבא לעזרת יסמחאד, וסילק את יסמחאד ממארי, הם לא שלחו לו צבא למרות בקשתו המפורשת. הם נהגו כך גם כשלא עזרו לו בשעה שנלחם בבנימנ בשנתו השלישית. למרות זאת בעזרת האלים דגן, אל הפרת התיכון, ואַתְרֵמֵר, אל העיר מארי, עלה בידו להנחיל להם מפלה. בסוף דבריו הוא מתלונן, כנראה, שהם לא סייעו לו גם בעבודות חקלאיות.

"...¹ (אלה) שבתוך מארי יוש[בים]... לא הביאו אל אדונך?" כה [אני (ענית) (לחנם): "כאשר אדוני הנחיל מפלה לאשמדגן וגירש (מילולית: הוציא) את יסמחאד ממארי⁵ וכאשר בנימנ נלחמו עם אדוני, אדוני כתב לכם לתת (לו) צבא, אך לא נתתם צבא לאדוני, אולם בצו דגן ואתרמר אדוני הנחיל מפלה לאויבו¹⁰ והפך את עריו לעיי חרבות והנחיל להם מפלה ניצחת. ובבקר שלו עצמו אדוני את השדה המושקה שלו?[?] לא ע[שיתם] כלל וכלל טובות לאדוני!".

עמ' 267-263: לדעת שארפין ("המפלה", עמ' 8) דרשלבך היה ספר.

FM VII.7: פתיחת המכתב מלמדת שככל הנראה קדם למכתב זה מכתב אחר, שבו דרשלבך דיווח למלכו שהוא הגיע לחלב וכנהוג התקבל למחרת על-ידי המלך ירמלם. הוא שטח לפניו את בקשת זמרלם להסגיר את המלכים המורדים. חלף שבוע בין מכתב זה למכתב שלפניו. ייתכן שבפסק הזמן הזה איפשר ירמלם למלכים לעזוב את תחום ממלכת ימחד (ראה D. Charpin, "Extradition et droit d'asile dans le Proche-Orient ancien: le cas du dieu de l'Orage d'Alep", in: *Le monde de l'itinérance*, Bordeaux, 2009, p. 622; ובנוסח אנגלי "אלים, מלכים וסוחרים", 82-59).

עמ' 264: שורה 12: "ואני נמנעתי מלמסור אותם לזמרלם". שורה 20: "ו[אן]ליך אותם". שורה 28: (או: "כאן] האנשים האלה. אדוני נמנע מלמסור)". שורה 42: "או: נגרש)".

עמ' 265: שורה 27: "שבארץ אדך (= ימחד)".

שורה 28: "בורחים לא יינתנו בכוח (מילולית: ביד)".

שורות 30-32: "מה? כך הוא כותב לי: 'רדוף את האנשים האלה בתוך (או: מתוך) ארצך, אל ישובו (בה)!'?"

עמ' 267:

יקמאד לזמרלם

(ARM XIV.123.1-3, 23-36 [= LAPO 17 370])

יקמאד, מושל סגרתם, כותב בחלקו השני של מכתבו לזמרלם, שאיש משבט החנם, שכפוף למררם אבלפאל, הגיע אליו ומסר לו ידיעה בעלת חשיבות עליונה. אחד ממלכי בנימנ, יגחאד שמו, נמצא באזור שהם נמצאים בו. תושבי העיר שבה הוא יושב שלחו לו כתשורה שישה חמורים מסוג מסוים, בוודאי מסוג נדיר או בעל ערך רב, כהקדמה לבקשתם ממנו. הם חוששים מפני זמרלם המקומם נגדם את כל הארץ. הם מציעים לאסוף כסף ולשלוח אותו לאשננ, על-מנת שזו תבוא להושיע אותם. אנחנו יודעים שבשנה הרביעית למלכות זמרלם אכן אשננ עלתה נגד זמרלם כשלצידה צועד יגחאד (ראה בספרי, עמ' 18).

שכירת חיל עזר נזכרת גם במקרא. חנון מלך בני עמון ירא מפני התגובה של דוד על היחס המשפיל, שבו נתקבלו שליחי דוד בחצרו. הוא חושש לעמוד לבדו מול עוצמת חיל דוד ולכן הוא שוכר חילות עזר מארם בית רחוב, מארם צובא, ממעכה ומטוב: "וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב ואת ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש" (שמואל ב, י, ו).

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִקְמָאֵךְ עבדך:

³זאת ועוד. ח[נ]ם אחד [נער] אֶבְלַף[אֵל] ²³הגיע אליי וכ[ך] אמר[לי]: "יִגְחָאֵךְ נמצא (מילולית: ישב) [בארץ] ובני [העיר] שִׁיגְחָאֵךְ נמצא (מילולית: ישב; בה) אספו שישה חמורים (מסוג) נְכָם ושלחו אליו. ³⁰ובני העיר[נ] אספו וכך א[מר]: 'זְמַרְלָם מצייד את הארץ כולה נגדנו והוא יביא לאובדננו. הבה נאסוף כסף בכדי לשלוח לְאֶשְׁנָנָא!' " ³⁵את המידע הזה הוא אמר לי. הנה [אני] שו[לח] את האיש הזה אל אדוני[י].

34. כיבוש משלן

בְּחָדְלָם מושל מארי, לְזַמְרָלָם

ARM VI.76.1-25 (= LAPO 17 732)

בְּחָדְלָם, שהיה מושל מארי מהשנה השישית עד השנה השלוש עשרה למלכות לְזַמְרָלָם, מזכיר לְזַמְרָלָם מאורעות שאירעו בשנה השלישית למלכותו, כאשר זְמַרְלָם הכניע התקוממות של בְּנִימַן (ראה בספרי עמ' 17-18). הלוח שעליו נכתב המכתב פגום בחלקו, אך ניתן בכל זאת להציל ממנו מידע חשוב. בראשית המכתב בְּחָדְלָם מזכיר למלכו דברים שהמלך אמר השכם בבוקר לִיִּגְחָאֵךְ, מלך שבט יִרְחָם של בְּנִימַן שבירתו מְשַׁלָן (במחוז תְּרָק). עיקר הדברים לא נשתמרו. בהמשך בְּחָדְלָם מזכיר דברים שהוא אמר למלכו ביישוב אֶפְן של חֲנָם שבמחוז מארי. הוא מדבר על כיבוש שטחי בְּנִימַן. אם ההשלמה נכונה הוא מתייחס לארץ הִיִּרְחָם שמרכזה העיר מְשַׁלָן. בְּחָדְלָם מציין בפני מלכו עובדה בעלת חשיבות עליונה להבנת מבנה החברה בממלכת מארי. אומנם זו ארץ ששייכת לשבט הִיִּרְחָם, אך תושביה הם יושבי קבע, המכונים כאן אכדים. והוא אינו מסתפק בכך, אלא מתריע בפני מלכו שאל לו לשכוח, שהוא אמנם מלך שבט הֲחָנָם, אך גם של האוכלוסיה המקומית (האוטוכטונית), המכונה אכדית. לכן עליו לאמץ את הנוהג המקומי ובמקום לרכוב על סוס להשתמש באפריון ובפרדות, ובכך יוסיף הדרת מלכות לשלטונו על האוכלוסיה הדו-קוטבית: נוודים למחצה ויושבי קבע.

אמור אל [א]דוני: כה (אמר) בְּחָדְלָם עבדך:

⁵[אכן] זו עובדה ידועה (מילולית: לו אות) שכאשר [מ]ול כְּלַחְתָם (יישוב של אַמְנִיָם במחוז תְּרָק) [לפני זר]יחת החמה [אדוני] יִרְד ו... ¹⁰[ול]יִגְחָאֵךְ (מלך יִרְחָם ומְשַׁלָן שבמחוז תְּרָק) אדוני אמר: "[אכן] זו עובדה ידועה כאשר ... [א]פְן (יישוב של חֲנָם במחוז מארי) [לאדוני] כך אמ[ר]תי: [כה] אני (אמרתי): ¹⁵"היום א[רץ] יִרְחָם [ליד]ך נ[י]תנה. והא[רץ] הזו לב[וש]ה בב[ג]ד [א]כדי! [אדוני]

צריך לכבד את ראשו המלכותי.²⁰ [ראשית?] מלך החגים אתה [ו]שנית מלך האכדים אתה. [אדוני] אל ירכב על סוסים, אדוני צריך לנוע (מילולית: לרכוב) [ב]אפריון ופרדות²⁵ בכדי לכבד את ראשו המלכותי." את זאת אמרתי לאדוני.

אגמלם לזמרלם

(["מרכז של בְּנִימֵן", עמ' 110] [M.12016])

המכתב שלפנינו נכתב מיד אחרי כיבוש מִשְׁלָן (בגבול בין מחוז מארי למחוז תְּרָק). אגמלם היה פקיד בארמון מארי. ייתכן שאחרי כיבוש מִשְׁלָן הוא היה אחראי על האמרכלות בשטח הכבוש. אֶסְקָדִם המנחש, שהחזיק אדמות במִשְׁלָן, כנראה בעקבות כיבוש העיר, הורה לאגמלם לשמור על חורשת העצים שליד העיר. אולם מסתבר שִׁסְמַחְדָּגִן, איש מארי שהיה לו, כנראה, קשר כלשהו למִשְׁלָן, הגיע עם ארבע סירות ממעלה הנהר במטרה לכרות את עצי החורשה. אגמלם מבקש הנחיות ממלכו. אגמלם מעלה עניין נוסף. יֶסְמֶסֶם, שר הכלכלה, ביקש ממנו לספק לו מתוך אוכלוסיית מִשְׁלָן קדרים, נגרים וקולעי קנים, והוא אכן לקח אותם. האם האומנים שייכים לְבְּנִימֵן או ליושבי הקבע, המכונים אכדים? דיראן חושב שמדובר באכדים (שם, עמ' 113-114), אך אין בטחון בכך. מעשה הגליית בעלי המלאכה מזכיר, כמובן, את גלות יהויכין: "והגלה ... וכל החרש והמסגר" (מלכים ב, כד, יד וכן טז).

אמור אל אדוני: כה (אמר) אגמלם עבדך:

אֶסְקָדִם עבדך⁵ כך אמר לי: כה הוא (אמר): "לחורשה של מִשְׁלָן איש אל יקרבו!" עתה יֶסְמַחְדָּגִן עם ארבע סירות¹⁰ ירד והוא יכרות את החורשה. זאת ועוד. אם אדוני יאמר, שיכרות! ואדוני כך או אחרת צריך לכתוב לי.¹⁵ יֶסְמֶסֶם כתב לי. הוא רוצה להוליך ממִשְׁלָן קדרים, נגרים וקולעי קנים. הוא הוליך²⁰ את כל האנשים, האומנים.

אתראסד לזמרלם

(["מרכז של בְּנִימֵן", עמ' 112] [A.175])

אתראסד, שהיה מושל מארי מהשנה השלישית עד השנה החמישית למלכות זמרלם, מציין בראשית מכתבו שמלכו ציווה עליו לדאוג שהאומנים יסיימו את עבודתם. אולם אתראסד עונה למלכו, שאין לו די נפחים וחרשי מתכת לביצוע העבודה. הוא כותב שפנה לנער של אֶסְקָדִם, מי שכתב את המכתב הקודם, השוהה בעיר הכבושה מִשְׁלָן, בכדי שידאג לשלוח לו את בעלי המלאכה, אך הוא לא שלח לו איש. הוא מבקש הנחיות ממלכו, בכדי שיוכל לקבל את בעלי המלאכה החיוניים.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אתראסד עבדך:

אדוני כתב לי בתקיפות⁵ בדבר הוראת ביצוע העבודה של האומנים וסיום עבודתם בעבור אדוני. (אך) אין הרבה נפחים וחרשי מתכת,¹⁰ כל אלה שצריכים לבצע את העבודה. העבודה בעבורם?

לא מתנהלת (מילולית: הולכת). אפילו המשך¹⁵ ימשיכו את עבודתם.²⁰ כתבתי לאלאצרנ נער אסקדם שנמצא (מילולית: יושב) במשלן בדבר הולכת נפחים ו[חרשי מתכת] ולמרות שהוא לא שלח איש אחד מהאומנים ואני חששתי מאדוני ו(לכן) לא אפחיד אותו. עתה כך או אחרת אדוני צריך לכתוב לי, (האם) אוליך למארי את הנפחים וחרשי המתכת של משלן, בכדי שיעשו את העבודה עם אחיהם. שלום לעיר מארי.

35. עימות בין האפרפם לבנסמאל

חמאשתמר, מלך האפרפם לאבלאל, מרחם משבט יבס

(A.2094 [= LAPO 17 728])

חמאשתמר, מלך האפרפם כותב לאבל(פ)אל שהיה מרחם משבט יבס של החנם. במכתבו הוא מתלונן שהשבט של חמאשתמר גונב ללא הפסק מבנסמאל. כנראה שברית שנכרתה בחלב נוגעת לנושא האשמה, אך בגלל חסר בלוח איננו יודעים במה מדובר. כנראה שמלך האפרפם מכחיש את האשמה.

אמור אל אבלאל: כה (אמר) חמאשתמר:

שמעתי את מכתבך אשר שלחת אליי.⁵ מה (טיב) שליחת המכתבים הזו אשר אתה שולח? באמורך: "האפרפם גונבים כל הזמן מבנסמאל"!? אם [אשכח?] את העיירים שלנו של אגרת¹⁰ (ש)לפני אדך של חלב [קטלנו]...¹ [בדבר האנשים? ש]כתבת לי (אודותם, הם) נמצאים בערבה (מילולית: נווה). אף פעם הם לא יברחו. העליתי אותם (מהערבה).⁵ ואף פעם העניין הזה בין האפרפם לא נמצא.

36. הנוודים כמורי דרך במדבר.

ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 8.

יסמחאד לסמסאד

(A.3297+A.3775 [N. Ziegler, *Amurru* 3, pp. 96])

לדעת ציגלר תאריך המכתב שסמסאד שלח לבנו יסמחאד הוא אמצע השנה החמש-עשרה למלכות יסמחאד (ראה בספרי, עמ' 12-13). חמורבי מלך בבל שלח משלחת לימחד ולכרכמיש. ארבעה אנשים, סופר ושלושה נערים, ברחו מהשיירה והגיעו אל סמסאד. הם יודעים מהו העניין שלשמו המשלחת נשלחה והם מוסרים את המידע הזה לסמסאד. מורי הדרך של השיירה היו שני מנהיגים של הסתם, גאדנ ואלאפח. המשלחת עומדת לחזור מיעדה לקראת האביב. סמסאד מורה לבנו לעדכן את ראש השרים לאם בכל הנושא ולהטיל עליו את האחריות לביצוע התוכנית, שהוא זומם בעוד שהוא מורה לבנו יסמחאד להעלם מהזירה, בכדי שלא יהיה מעורב במזימה. את ביצוע התוכנית מטילים על מנהיג הסתם חמתל ועל שני שליחים נאמנים של יסמחאד. הם

צריכים ללכת לשני המנהיגים של הסֶתֶם, שהוליכו בזמנו את השיירה, ולשחד אותם בהעברת נחלה לרשותם (איננו יודעים במה מדובר) ובצאן בכמות עצומה. עליהם להסגיר את השיירה לידי סַמְסַאֲדָּ. את הרכוש שהם נושאים הם יכולים לשדוד לעצמם, אך את המתנה המלכותית (ממלך יִמְחַד או כרכמיש) שהם נושאים בדמות חיות אקזוטיות עליהם לתת לִסְמַסְאֲדָּ. המכתב מסתיים בבקשה שישלחו אליו שני שליחים של המנהיגים של הסֶתֶם, בכדי שיתן להם הוראות.

[אמור א] ל יִסְמַח[אֲדָּ]: כה (אמר) סַמְסַאֲדָּ אביר]:

סופר אחד ושלושה נערים, [שליחי] איש בבל, של יִמְחַד⁵ ושל [כר] כמיש [הלכו], ברחו אליי. הנערים האלה מכי[רים] (מילולית: יו[דעים]) את המידע המלא שלהם. גַאֲדָּ [ו]אֲלַאֲפַח הוליכו את השליחים האלה¹⁰ ו[ה]עבירו (מילולית: העתיקו) אותם. [ע]תה לקראת האביב השליחים האלה יעשו את [ד]רכם ויעברו [ל]בבל. השמע ללאֵם את מכתבי זה¹⁵ וזאת לו תהיה אחריות לאֵם. אולי אתה לִתְתַל או לאיזושהי דרך תלך. האחריות (מילולית: עונש) של לאֵם (היא) להכתיב לִסְתֶם ולארגן את המשלחת הזו. הטל שליחות על²⁰ חֲמַתְל הסֶתֶם ושני שליחים נאמנים שלך, בכדי שילכו לגַאֲדָּ ואלַאֲפַח הסֶתֶם וכה יאמרו להם: "כה אמר) המלך: "[אב]יב (עתה)! השליחים של איש בבל, ש[הלכו] ל[יִמְחַד] ולכרכמי[ש],³⁰ [חזרו] מ[יִמְחַד] ומכרכמיש. אם בזאת תוכלו לעשות (לי) טו[בה] – עשו לי טובה ואז אנחיל (כך בלשון המקור *nihlatam nahālum*) לכם את הנ[חלה] שלכם]. " [הם צריכים] להבטיח (מילולית: שיאמרו) חמשת אלפים צאן לאַלַאֲפַח³⁵ והם צריכים להבטיח (מילולית: שיאמרו) [חמשת אלפים[?] צאן ל]גַאֲדָּ [וכה הם צריכים להגיד ל]הם]: "תִּפְּסוּ את כל הש[ליחים] שלהם ותנו לי אותם! [ואת רכושם] תשדדו!⁴⁰ [ואת המתנה המלכותית שלהם שמהארץ העליונה הם נושאים, [אם] קוף אם חתול שלחו אלי [כ]אילו מתנתי. ואתם דוון[חו לי (מילולית: למדו אותי)] על כל מה שהם נושאים; אני אתן לכם חמשת אלפים (צאן בנוסף) לצאן." ⁴⁵את זאת הם צריכים לומר להם ושהם יעשו (את מה שצריך), בכדי לתפוס את האנשים האלה. שני שליחים של [גַאֲדָּ ואלַאֲפַח צריכים ללכת [אליי], בכדי שאתן להם [הוראות מלאות...].

בהערה למאמרה (עמ' 109, הערה 60) ציגלר מצטטת מתוך מכתב שעדיין לא פורסם (M.6278.14'-15') משפט המלמד לדעתה על הבוז שִסְמַסְאֲדָּ רכש לשבטים הנוודים למחצה. הוא הציע למקם לגדות הפרת את שבט אַפְרָפֶם ושבטים אחרים, בכדי שהם יפשו על שבט הרָבֶם העוין: "אז כלבים עם כלבים יאכלו זה את זה".

37. הסֶתֶם עורכים פשיטות-שוד

מישהו, ששמו לא נשתמר, לִיִסְמַחֲאֲדָּ

(XXVI.225)

תאריך המכתב הוא השנה האחת-עשרה למלכות יִסְמַחֲאֲדָּ. מישהו, ששמו לא נשתמר, כתב לִיִסְמַחֲאֲדָּ מכתב הנפתח בציטוט מכתב שהוא קיבל מִיִסְמַחֲאֲדָּ. במכתבו יִסְמַחֲאֲדָּ מספר על חלום מפחיד שחלם. הרקע לחלום הוא ככל הנראה מסעה של הכלה דְמַחְרַצַּ היא בְּלַתֶם מקטן

למארי (ראה בספרי, עמ' 9-10; 136). בחלומי הסתם, שנודדים במדבר בין קטנ לממלכת מארי (ראה בספרי, עמ' 201, סעיף ט וכן [ARM V.23 [= LAPO 17 745]), תפסו את דמחרצ ואת הפקיד של יסמחאד שנשלח להביא אותה. הם מאיימים, שאם לא יחזירו להם את מקום מגוריהם הם לא ישחררו אותם. כותב המכתב פונה למנחשים בבקשת עצה, אך בגלל מצבו הגרוע של הלוח אי-אפשר לדעת מה הם יעצו.

[אמור אל אדוני: כה (אמר) ... עבדך:]

⁵[שמעתי את המכתב שאדון]ני ש[לח לי. אדוני כ]ך כתב לי: "החלום שראיתי מפחיד. חלילה שהסתם יתפסו את דמחרצ ואותך ו(יאמרו): ¹⁰"עד שלא תחזירו את מגוריני, לא נשחרר אותם." את [ז]את אדוני כתב לי. אך ¹⁵שמעתי את מכתב אדוני, קראתי למנחשים, וכך שאלתי אותם דבר: כה אני (אמרת): "[אדוני] [כתב לי בדחיפות; איך תייעצו?]" ²⁰[כה ש]אלתי אותם והם נתנו לי [תשובה]: "... איש לא ... ¹ ... אשת (מילולית: אמת) אדוני ... [יב]יאו בשלום ... כולה ... [צריך ללכת]!"

תרמשכם ליסמחאד

(ARM V.23 [= LAPO 17 745])

תרמשכם היה ראש השרים של יסמחאד, ואחר-כך הוא היה בעל תפקיד בסחם. לדעת ויארד (*Amurru 2*, p. 132) מכתבנו הוא מהתקופה השנייה, בשנה הארבע-עשרה למלכות יסמחאד. הוא מודיע למלכו ששלושה מנהיגים של הסתם בראש אלפיים מאנשיהם הלכו לפשוט על העדרים של ארץ קטנ ויחידה אחרת הלכה לפשוט על הערים תדמור ונשל, אך הם נכשלו בביצוע זממם.

אמור אל אדוני יסמ[ח]אד: כה אמר תרמשכם עבדך:

⁵גזזנ[ם], אבסר, חמתל, [הס]תם ואלפיים ס[תם] ¹⁰נאספו בכדי לקיים א[ספה] והלכו לשדוד את הע[דרים] (מילולית: נווה) של ארץ קטנ[נ]. ולפני זאת ¹⁵שישים סתם, חבורה אחרת, הלכה לפשוט על תדמור ונשל, אך הם חזרו ריקם. ואנשי תד[מור] הרגו איש אחד מבין הסתם. המידע הזה על הסתם הגיע אלי וכתבתי אל אדוני.

סמסאד ליסמחאד

(ARM I.83.1-4; 15-39 [= LAPO 16 255])

סמסאד כותב ליסמחאד על מכתב שקיבל מבנו, שבו הוא מדווח לו על כך שהסתם (השם מושלם!) ערכו פשיטת-שוד, כנראה בדרום סחם. הוא עונה שצריך לבצע נגדם פשיטת-שוד, בכדי להענישם. הוא מורה לו להיוועץ בראש השרים שלו תרמשכם ובמי שבעתיד יהיה גם-כן ראש השרים, לאם. עליו לשלוח נגד הסתם את חיל הספר, בכדי שיפשוטו עליהם בזמן הקציר וכמו-כן ישדדו את עדריהם.

אמור אל יִסְמַחְאָדְ: כה (אמר) סְמַסְאָדְ אבִירְ:

¹⁵ וכתב[ת לי] בדבר פש[יטת-שוד] נגד (מילולית: של) הא[ר]ץ שהִסְתַּם פש[טו], הם פש[טו] על ... ובאותה דרך פש[טו] ²⁰ ברִפְק[ם]. בוודאי הם פש[עו]. עד שהם לא יס[בלו] מפשיטת-שוד גדולה, (האם) לא י[ישלל] שלל (על ידם)? היוועץ בתַרְמִשְׁכֶּם וּלְאֵם. תן צו לחיל הספר בכדי שיפתחו במלחמה, ³⁰ בכדי שיבזזו בעצמה את שטחם. ובזמן הקציר אלה שבשלום אתם, [ע]ליה[ם] כמו יד תנחת עליהם. לגדת הפרת ³⁵ ירדו וכאשר במכלאה ישקו את צאנם, אז יפשוטו עליהם בפשיטה גדולה.

סְמַסְאָדְ לִיִּסְמַחְאָדְ

(ARM I.100.1-9 [= LAPO 17 744])

בשנה האחת-עשרה למלכותו כתב יִסְמַחְאָדְ לאביו בדבר אלף סְתֵם שמתכוונים לתקוף את יבִלְיָ. בהמשך מוזכר מושל דָר. אם ההשלמה נכונה, הרי כנראה שצריך לשלוח את הצבא שבמחוז נגד הִסְתֵּם. מהלוח שעליו כתוב המכתב שרד רק חלקו העליון. בחלקו האחורי מדובר בבת מלך קֶטְנִי. מכאן למדים שתאריך המכתב הוא השנה האחת-עשרה למלכות יִסְמַחְאָדְ.

אמור אל יִסְמַחְאָדְ: כה (אמר) סְמַסְאָדְ אבִירְ:

⁵ שמעתי את המכתבים ששלחת לי. [כ]תבת לי בדבר אלף סְתֵם ששמו פניהם לפשוט על יבִלְיָ. [הצבא] שלפני חֲמָנִם...

מְנַחֵם לְבַחְדָּלִם

(ARM VI.57 [= LAPO 17 746])

מְנַחֵם פותח את מכתבו לְבַחְדָּלִם בציטוט דברי בְּחַדָּלִם, ששאל אותו מדוע הוא עדיין לא החליט בעניין הִסְתֵּם ולא כתב לו מה היא החלטתו. בְּחַדָּלִם אינו יודע מה הם זוממים. הוא התכוון לקראת פעולות הִסְתֵּם בכך ששלח שר חמישים לשני אנשים והורה להם להעביר את צאנם לערבה מחשש מפני פשיטת-שוד של הִסְתֵּם. בהמשך מסתבר שהִסְתֵּם תוקפים כתגובה על התקפה נגדם. וכן שהם מכניסים את הצאן והבקר לעיר מבצר בכדי להגן עליהם.

אמור לְבַחְדָּלִם: כה (אמר) מְנַחֵם בִּנְךְ:

כה כתבת לי: כה אתה (כתבת): ⁵ "מדוע לא קיבלת החלטה סופית בדבר הִסְתֵּם ולא כתבת לי?" פני אויביי מכוסים! שלחתי שר חמישים לְזַבְלָם ולְמִשִּׁי. ¹⁰ כה אני (אמרתי): "הִסְתֵּם עומדים לתקוף. העבירו [את הכ]בשים של מחוזותיכם [ל]ערבה." ... החלטה... הוא אמר... " ... שלושים סְתֵם ⁵ [שאת צאנם] המיתו נאספו [לפשיטת-שוד. ועתה הם אס]וף נאספים..." ¹⁰ [כ]תב[תי]... הצאן [שלהם]... הבקר שלהם ו... לעיר המבצר [שלהם] (או: ערי המבצר) ¹⁵ אס[פון] והִסְתֵּם הזה עדיין לא חזר. החלטה סופית לא [קיבלתי]. אם...

המכתב הבא עוסק באותו עניין. המכתב הקודם נשלח על-ידי מְנַחֵם לְבַחְדָּלִים והמכתב הזה הוא מְבַחְדָּלִים לְזַמְרָלִים: המושל מדווח למלך.

בְּחַדְלִים לְזַמְרָלִים

(*ARM VI.58 [= LAPO 17 747]*)

[אמור לאדוני: כה (אמר) בְּחַדְלִים [עבד]ר:]

⁵ בדבר הַסְתֵּם שאתמול מְנַחֵם כתב לי, בכדי ללמוד את הנושא הזה, כתבתי וּמְנַחֵם כך כתב לי: ¹⁰"סְתֵּם אחד שבא מקודם, כאשר הַסְתֵּם התכוונו לשדוד [את הצאן] בתחילת החודש הודיע לי בחשאי (מילולית: צעדו על רגלי). עתה היום הוא בא וכך אמר לי: ¹⁵שלושים סְתֵּם שאת צאנם המיתו נאספו לפשיטת-שוד. ועתה הם אסוף נאספים. 'את זאת האיש הזה אמר לי ²⁰והודעתי לְזַבְלֵם ולמשי ולכפרים של מחוזי. " [את ז]את מְנַחֵם כתב לי. [והנ]ה את מכתב מְנַחֵם [שא]ליי שלח ²⁵[אל א]דוני שלחתי אותו. [את נושא מכת]בו [אל אדוני שלח]תני. אדוני צריך לשאול אותו.

כְּבַרְדָּגָן לְזַמְרָלִים

(*ARM XIII.106 [= LAPO 17 749]*)

זַמְרָלִים כתב לְכְּבַרְדָּגָן, מושל תְּרָקָה, בעניין פְּלֶאֶלִים, שהַסְתֵּם גנבו רכוש שלו ואת נערו. הוא מבקש לשלוח אליו את האיש וכן שני זקנים. המושל מודיע שביצע את מה שנתבקש לעשות.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כְּבַרְדָּגָן עבדך:

[אדוני] כתב לי כך ⁵ בדבר הַסְתֵּם: "שלח א[ליי] מיש[הו] שה[רכוש] הג[נוב] ש[לו] ¹⁰מצ[וין] [אצל] הַסְתֵּם [ו]זקנים שיהיו נוכחים (מילולית: יעמדו) ביי[שום] הצו? ". [הנ]ה שלחתי את פְּלֶאֶלִים ¹⁵[איש] תְּרָקָה, שה[סְתֵּם] חטפו את נערו ושני זקנים.

פרוטוקול של שבועה אמרכלית

(J.-M. Durand, *NABU* 1993/55 [A.2279])

בשבועה (מילולית: בחיי האלים) חֲבַנְשָׁ כך אמר: ⁵"מהכבשים של הַסְתֵּם שבמכלאה (נמצאים), ביציאתי מושלי ¹⁰הארץ יקחו את מס אדוני" את זאת אמר.

38. בְּנִימָן מסרבים לעזור למושל

כְּבַרְדָּגָן מושל תְּרָקָה לְזַמְרָלִים

(*ARM III.38 [= LAPO 17 686]*)

זמרלם כתב לכַּבְרִדְגַן, שעליו לאסוף לעיר (או: לערי) מבצר את הצעירים והצעירות החייבים בעבודת הממלכה (*sablum*, הסָבֵל, ראה מלכים א, יא, כח = אנגריה [angria]). הוא שלח אנשים מתַרְק לארבע יישובים, שייתכן שהיו שייכים לחַנָּם, ואסף את הסבל. לעומת זאת הוא כתב לערי בְּנִימָן וקיבל תשובה מאחד המח'תרים שבשום פנים ואופן לא יבואו לעבודת הסבל. הוא גם מציין שגם בתקופת הקציר הם לא עזרו לו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כַּבְרִדְגַן עבדך:

אדוני כתב לי⁵ בדבר איסוף הסבל (= אנגריה) של מחוזי, צעיר וצעירה, לעיר מבצר (או: ערי המבצר). שלחתי את בני תַרְק¹⁰ והם אספו את הסבל של זָרְבָן, חַשְׁמֵת, חַמְרָן וְחַנָּן. כתבתי¹⁵ לערים של בְּנִימָן והמח'תר של דַּמְתָן כך ענה לי: "האויב²⁰ יכול לבוא ומערינו הוא יכול לקחת אותנו!" את זאת הוא ענה. וכך גם בקציר מהערים של בְּנִימָן איש לא עזר לי.

39. שונות

אַבְלַפְאֵל לְזַמְרָלִם

(ARM II.27 [= LAPO 17 687])

אַבְלַפְאֵל כותב לְזַמְרָלִם שאחרי שזמרלם יצא לדרך, הוא הוציא אלף אנשי יחידות סיור לערבה, וכמו-כן הוא מציין שהחנָּם מחכים לְזַמְרָלִם בסֶלְחָן שבצפון מחוז קֶטָנָן. בהמשך הוא מדבר על איילים ובקטע פגום מדובר במישהו שברח ושאַבְלַפְאֵל יודיע למלך כשיקבל אישור למשהו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַבְלַפְאֵל עבדך:

מאז שאדוני יצא לדרך (מילולית: הישיר [את דרכו]),⁵ הוצאתי אלף אנשי צ[בא], יחידות סיור, לערבה, והחנָּם מחכים [לאדוני] בסֶלְחָן. בדבר האיילים שאדוני הורה לי, י[ש] איילים, אך את קרבן אֶשְׁתֵּר י[קריבו].¹⁰ חלילה שאדוני י[גיד] (...) 'עזב ופָּבֶסֶם... ברח. את זאת [שמעתי] בסביבתי (או: ממקורותיי). כאשר אקבל אישור לדבר אכתוב א[ל] אדוני.⁵

כַּבְרִדְגַן לְזַמְרָלִם

(ARM III.36 [= LAPO 17 704])

צַרְחָמָּ מלך האַמְנָנִם פנה לכַּבְרִדְגַן מושל תַרְק בתלונה, שהמושל תפס נחלה השייכות לו בעיר של מלך האַמְנָנִם וכמו-כן הוא תפס את אחד מעבדיו. הוא מבקש שהעבד יוחזר לו. המושל חשב להענישו, אך מחשש מְזַמְרָלִם לא פעל, אלא כתב למלך והתלונן על מלך האַמְנָנִם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כַּבְרִדְגַן עבדך:

⁵צַרְחָמָּ תפס אותי לפני השער. דבר כך אמר לי: "כמו... תפס[ת] איזושהי נחלה בעירי. תפ[סת] את עבדי. וכמו [עתה] אדוני ע[מד מוכן] ל[החזרת] עב[די]. ו[נתן] (או: החזר) לי [את עבדי, בכדי

שיעמד לשרותי." את זה האיש הזה דורש ממני.²⁰ אני עמדתי להגביל את האיש הזה ולבור להוליך אותו, אך פחדתי מאדוני ולכן לא נגעתי באיש הזה ולא אמר[תי] לפניו איזשהו דבר רע.²⁵ האיש הזה דרש ממני ואמר בפניי דבר לא ראוי. והנה כתבתי ל[א]דוני. יעשה-נא אדוני את הטוב בעיניו.

סְמֵתַר, ראש השרים, לְזַמְרָלִם

(M.13096 [= LAPO 17 716])

סְמֵתַר, ראש השרים, כותב למלכו, שביום שבו הוא כותב את המכתב הזה הגיע אליו מכתב מלְנִסָּם נציב תְּתֵל המודיע לו, שְׂדַחְדַּחַן מלך שבט רָבָם של בְּנֵי־מִנֵּי, שכר ארבע מאות מאנשי העיר אָמַר והם מילאו סירות בתבן המיועד לעבודות ביצור של עירו אֲבַתָּם. (המשך הלוח חסר ומה שנשאר פגום.) כמו-כן הוא מודיע לו ששני שבטים של בְּנֵי־מִנֵּי, רָבָם וְאַפְרָפָם, נאספו ופניהם למלחמה והם שללו כמות גדולה של קמח. בהמשך הוא כותב שאנשי אָרְסָם התנפלו על אנשי כרכמיש ושדדו מהם צאן רב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) סְמֵתַר עבדך:

⁵ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, מכתב של לְנִסָּם הגיע אליי (האומר): "דַּחְדַּחַן שכר ארבע אנשי אָמַר. הוא מילא את הסירות בתבן והוא יתחיל¹⁰ לבצר את אֲבַתָּם. ובני אֲבַתָּם ש[התפזרו] נ[א]ס[פו] ל[א]נשי אָמַר¹⁵ [כ]ך א[מר]: "י¹⁶⁻¹... יעשה... [י]זיק לנו. [זאת ועוד. לנ]סָם כך כתב לי: "מקודם א מאות אנשי רָבָם ומאתיים אָפ[ר]פָם להילחם... ל... [נ]א[ספו] וקמח מאה אָמַר (= 10,000 ליטר)... שמעו ונעצרו... וחמש מאות אנשים של כר[כמיש] איתו לעמק (= ערוץ הנחל) [הלכו]. הצבא של ארץ אָרְסָם] התנפלו עליהם וחמשת אל[פים] צאן שדדו] ושלוש מאות אנשי כרכמיש...". את המידע הזה לְנִסָּם כתב לי, ואני כותב לאדוני. חודש... את המכתב...

עמוד 276: היום מקובל לזהות את אֲשַׁנְכָם עם צ'אגאר בַּזָּאֵר.

עמוד 279: חֲזַכְנָם ממלכה קטנה בצפון – מזרח פְּחַת.

עמוד 280: טַבְתָּם (Tābatum) היא תל תבן, ממוקמת על החבור בגבול הצפוני של ממלכת זְמַרְלָם, ובגבול הצפוני של מחוז קְטָנָן.

יְבֵלִי בירת סְחָם התחתונה.

נספח:

M. Guichard, *Florilegium marianum XIV, L'épopée de Zimrī-Lîm*, Mémoires de NABU 16, Paris, 2014

שירת העלילה של זְמַרְלָם

סיכום התוכן

בתחילת שירת העלילה הסופר האנונימי מודיע, כי הוא עומד לספר על התהילה של זמרלם, הלוחם המהולל, הנבחר על-ידי האלים, הנלחם בשם אַנְלֵל. אחרי שפסק הדין של אַדְ נִיתָן נגד האויב, הוא זוכה בניצחון גדול בין החבור לפרת. עושר האויב נשדד בעיר בֶסֶן (על-יד סַגְרָתִם). העובדה שזמרלם הוא אינו מנוצח ובעל תעוזה זוכים לתהילה. סוף הטור הראשון מקוטע. זמרלם קבע את פרסומו.

אחרי חסר בלוח, הטקסט ממשיך (טור שני) בסצנה של שדה מערכה (ללא ספק בקשר להר שהמלך פתח את הדרך דרכו (טור ראשון). הצבאות נערכים בחטיבותיהם: ההלם של המלחמה שנגרם על-ידי המלך הוא עצום, אף מכשול לא עומד בפניו. המלחמה מסתיימת במראה טבח הלוחמים.

הסיפור מציין הפסקה: זמרלם אוסף את צבאו לאספה גדולה. המלך מצהיר שהוא משתתף באותם התנאים האנושיים כמו לוחמיו ומזכיר את המצב הצבאי: זוהי מלחמה כוללת. הוא מזמין את החיילים לערוך מסע צבאי. כל הצבא הוזעק למועצת מלחמה. אשר על המרעה (מַרְחָם) אשמד מתחיל בנאום המעודד את אדונו לעלות לשַבְרָתִם (היא אַדְמַרְץ שהיא מטרת מסע המלחמה). אחת מטענותיו היא שהאויבים מפוזרים בארץ, וזה מה שעושה אותם לפגיעים. היציאה לדרך יכולה להתבצע, הצידה כבר מוכנה.

בתחילת הטור השלישי קרב חדש מתחיל (בודאי בתוך, או בשולי שַבְרָתִם המערבית, שפירושו כאן אַדְמַרְץ). כוחות האויב נמצאים במקומם בעמק החבור היכן שאירעה ההתנגשות: זה ההלם של הצבאות: המלך הוא ללא רחמים. המאבק מסתיים במראה של טבח גדול. בזמן המסע, בערבה, המלך עומד בראש צבאו ומתגלה כגיבור וכמושא לדוגמא, חייליו, המעודדים על-ידי העומד בראשם הנהדר, מתחרים אתו בהפגנת אומץ ונראים כציידיים החיים כמו החיות שהם הולכים בעקבותיהם. הרגע המכריע מגיע לבסוף. זמרלם, שנאמר קודם שהוא זוכה בתמיכת אשתו, השתלט באופן סופי על גדות החבור. הוא מארגן גיוס נוסף של צבא בהסכמת האלים. נביא נראה לו, שהוא רואה בהופעתו סימן מכריע לניצחון. המלך הוא חזק בזכות העזרה חסרת התנאים של האלים, הוא חוצה בלילה את החבור, ועם עלות השחר, מארגן טכס סופי לכבוד האל שֶמֶש. ולבסוף כשניתן אורקל של האל הזה על-ידי המנחשים, הוא פותח במתקפה: האויב נתפס כמו בגשם. סוף הטור השלישי הוא מקוטע. התחלת הטור הרביעי, שבחלקו פגום, מספר שהמלך גרם להרס והפיץ חרדה בארץ אַדְמַרְץ. העונש בעקבות שפיטת דָגָן, אַדְ וְשֶמֶש בוצע: אף רשע לא ניצל. בחוזרו לממלכתו, המלך הולך לְתֶרֶק וחוגג את ניצחונו בקורבן לְדָגָן. הוא מבקש ממנו בחגיגות מלכות משגשגת.

פרולוג

פתיחת השיר: הנושא מוכרז: טור ראשון 7-1

פתיחה: 2-1

הודעה על עלילות הגיבור: 7-3

הצגת הגיבור

הבחירה האלהית של זמרלם ותהילתו: טור ראשון 17-8

אדון הצבאות המנצחים: 11-8

נבחר על-ידי האלים: 15-12

המשימה הקדושה שקיבל: 17-16

"הקרב" הראשון: כיבוש הממלכה

הניצחון של אל הסערה: טור ראשון 33-16

פסק הדין של אֵדִיִּיתָ: 21-16

ההכרעה המוחלטת של האויב: 21-18

ביזת בֶּסֶן: 23-22

החימה של מלחמת המלך: 31-24

מזמור מסכם: אי-אפשר לנצח את המלך: 33-32

פתיחת דרך ההר

מזמור קצר של מעבר: (?) 37-34

עשיית סדר במדינה (?)

חלק מקוטע: 41-38 (?)

"הקרב" השני: למרגלות גִּבְלֵי סַנְגִּיר (?)

שני הצבאות היריבים מתנגשים: סוף טור ראשון – טור שני 16

[מתחיל קרב חדש (?): סוף טור ראשון]

מקום המלך במערך הקרב (?): טור שני 3-1

כוח המלך שאין לעמוד בפניו: 7-4

המהירות הקטלנית של המלך בקרב: 11-8

בעלי הברית של המלך: 12-13

טבח הלוחמים: 14-16

ההתייעצות הגדולה או מועצת המלחמה

גיוס ואספה: טור שני 17-47 (או 49?)

המלך נואם: 17-21

נאום המלך (באספה מצומצמת): כולם מסכימים למלחמה כוללת: 22-27 (?)

המלך מזמן את כל הלוחמים (אספה): 28(?) - 36

נאום עידוד של המְרָחֵם: 37-46

שביעות רצון של המלך: 47

היציאה לדרך של הצבא הגדול: 48-49

"הקרב" השלישי: בַּשְּׁבֵרְתָם (= אַדְמָרֶץ)

התנגשות באזור המיושב (*qerbetum*): סוף טור שני – טור שלישי 6

התאספות האויבים בשדה הקרב: [סוף טור שני – תחילת טור שלישי] *intermède*

רעש כלי הנשק ומראה שדה הקרב אחרי הניצחון: טור שלישי

הפוגה: המלך וחייליו בזמן המלחמה

תמונה של החיים ההרואיים של הלוחמים: טור שלישי 7-22

נוסחת מבוא: 7-8

חיים קשים: 9-14

המלך מלהיב את חייליו: 15-20

החיילים מכוסים בכלי נשק: 21-22

תמיכת אשתר (?) (נושא מעבר?): 13-24

מבואות לקרב הסופי: האות המכריע

המלך היוצא לקרב מוקף היטב: טור שלישי 25-38

תפיסת השליטה במעלה החבור: 25-26

הגיוס הכללי: 27-29

הנבואה, התמיכה ללא תנאי של האלים: 30-38

הקרבת הרביעי: באדמרץ

משלחת מעבר לחבור ונצחון כברק: טור שלישי 39 – טור רביעי 3 (?)

חציה לילית של החבור: 39-40

ריטואל פותח, התייעצות בשמש ונאום עידוד: 41-46

הקרבת: 47-48 טור שלישי

הרס וטרור (?) בארץ המנוצחת: טור רביעי 1-3

סיום המלחמה

ניצחון סופי על האויבים: פסק הדין של המשפט הושלם: טור רביעי 4-5

אפילוג הכולל שיר הלל: קורבן ותפילה במקדש דגן

כניסה למקדש תפילה למלכות משגשגת: טור רביעי 6-11

טור ראשון

אהלל את [זמרל]ם ראם המלחמה

אשנן את שמו של [הגיבור]ר לדור ודור

[זמרל]ם יורש יחדנלם ראשון החנם

[הורס חו]מת האויב

⁵אהלל את ... של האל מר, שמע!

... את דברי הרודף את האויב

... את אויביו

[הצעיר הפו]תח את החנית...

[... ארץ] אחרי (מילולית: על) ארץ

¹⁰[זמר]לם הפותח את החנית...

[... ארץ] אחרי (מילולית: על) ארץ

... הכריזו האלים את שמו

שם אַנֶם לו יהא טהור ראם ארצו

זמרלם קראו האלים את שמו

¹⁵שם אַנֶם לו יהא טהור, ראם ארצו

את המלך המזהיר ארומם

את אויבי אַנְלל עשה לאויביו

בין החבור והפרת

במקום שאַד דן את דינו (של האויב)

²⁰נתן את קולו פיזר את שבטו (מילולית: פורר את קינו)

לארבע כנפות הארץ הפיץ את דעתו ("מילולית: טעמו")

שדדה הארץ את רכושו שברשותו (מילולית בידו)

בעיר בַסן, זהב טהור!

הוא חתך את האויב כמו קשר בחבל

²⁵שתתה הארץ את דם הלוחמים

הולכת אַנְנְתם לימינו

אֶד המזהיר השמיע את קולו

השמיע את קולו שבר את חנית האויב

שפך את רעלו על הארצות

³⁰זמרלם שובר חניתות האויב

שפך את רעלו על אויביו

אש הקרב חרט על המצח להבה(?)

מי מעליך [ש]יכבה?

אתה פתחת את המעבר-הקשה בהר

³⁵שמנעו[לים סג]רו את דלת לוח האבן

זמר[לם] הפותח את דלתות החזק,

שמ[נעולים סגר]ו את דלת סורג האבן

... כולה

... יסדת את כוחה

⁴⁰... [אנש]ים רבים

[... לדור ו]דור הקמת את שמך

[אשתר?] מרוממת?

... הנחת

...

טור שני

זמר[לם]...

כמו סוס...

לפני היחידות...

רוכב על סוס (או: פרדה)...

⁵לפניו מכשול א[ין]

שיימס האויב כמו [טיט במים]

מאחור הבורח לא י[מלט]

פתח שתי [דלתות ההר]

גדי, הרג את אויב[יו]...

¹⁰סופת חול סובבה אותם

לא פחד מההולך לימינו [ולשמאלו]

בכור אָנלל לְגַמל, הנסיך,

ובעלי הברית שלו חסמו ...

כמו קנה סוף קצר את צבאו (של האויב)

¹⁵ כמו אשל הופלו גיבוריו

שתתה הארץ את דמו (של האויב)

במקום? האד? התגלה לתמיד?

זְמַרְלֵם נמר קרבות

חזק, קושר רעים?, מחסל אויבים

²⁰ פתח את פיו, אמר

דיבר אל צעיריו:

"רחם יצרה אתכם

אימא כמו אתכם ילדתי

ארוג הקרב נגדי...

²⁵ ארבע כנפות הארץ נלחמים בכם

והארץ... שחררה למעני

האויב...

לקרב...

... הצודק, כי את מטרתו רצה להשיג]

³⁰ זְמַרְלֵם הצודק, כי את מטרתו רצה להשיג]

הורה לשרו

למוח'תרים (סוגגו) ציווה (מילולית: שפט)

את גיבורי החַנָּם צריכים לקרב אליי

הרועים צריכים להיכנס לפני עיניי
35 בחיל הנבחר היושב באח-פורתים

לפי עצתכם אני אפעל!

שמע את דברו הזה,

אשמד המרחם אמר לו:

"מדוע אתה מודאג משברתם?

40 לא סובבה אש מלחמתך

קור צל עצי היער

גזעם לפי שלא נגדעו? בלהב הגרזן

מפוזר[ת] שברתם ככבשים במרעה

... לחיל צידה מונחת

45 [זמרל]ם שיראו את גבורתך!

... שיהללו את שמך

... של המרחם עבדו

... הקוצרים של השדות

... כיסה

... 50

...

...

...

טור שלישי

בעלי בריתו מילא[ן] את הערבה

לבש את שריונו

רחמים הם הטאבו שלו
כל אלה שעמדו בדרכו נפלו
נהרסים, מפוזרים נראו החמורים
בֹּדְדִים מושלכים הגיבורים⁵
העמק מעורבב בדמם
עד שהמלך ישיג את יעדו
ואת אֲדַמְרָץ יכניע לרגליו
מי נאדות שתה כל הזמן
¹⁰הֹקְצָה עם החיילים, את הכול סבל
גדולים הציידים ביוצאו למסע
כמו ערוד קש הערבה
בשר אכלו אנשיו
הם רוכשים לב כח הוסיפו
¹⁵זְמַרְלָם כמו הנס לפנים הולך
הסתובב אל חסר הכוח, נתן לא כוח:
"היו חזקים והכנסו!
את משמעתכם יראה האויב!"
תפס בשרם אש
²⁰הבטן שלהם חוותה כווייה.
לבשו פגיונות, חרבות, חניתות.
[בצ]דם גרזן, כלי נשק...
... שארית הערבה
... אשתר

²⁵כאשר...

מינה את מושליו [בגדת] הנהר

את מה שלא נקרא (עדין) מהא[לים ביקש ל]הוליכו

מהר למלך ענו: כ[ן]!

בערה למלחמה בקרב [האר]ץ

³⁰לבדו הגיבור הצעיר לא הולך למלחמה.

המלך במצוות דגן הנסיך עצמו,

סומך על אנשי שבטו

זמרלם במצוות דגן הנסיך עצמו,

עזרתו אתרמר האמיץ.

³⁵הוא ראה את סימנו (מילולית: "אות"; *ittum*), את האפּלם (*āpilum*), נסיך ארצו,

המלך, לבו הוסיף כוח.

ילך אֵדֶּ לשמאלו

אָר חסר הרחמים לימינו.

ארגן את יחידותיו בגדת החבור

⁴⁰בלילה בראשם עבר.

קרא למנחשים וטיהר:

"שמש הגיבור ענה לי.

ביום הזה אקשור את אויבי

צעירי שאפו...

⁴⁵חשבו על אויביכם כמו...

גיבוריו שמעו את צ[ו]...

כמו מלכודת אחת עטפו [את אויביהם]

אשר ברח...

אשר עבר, סטה...

זמרלם⁵⁰...

אמצע...

...

...

...

טור רביעי

... שבר

... הקים

... מילא את הארץ

[אשר לזמר]לם ענו בעוינות

⁵[ל]א חיו הם מתו.

[כ]אשר המלך השיג את יעדו,

נכנס לפני נַמְנָר

באַכְסֵק את קורבנו הקריב

בתוך תְרֵק אהובת דגן

¹⁰חיים, שפע וכוח

מדגן זמרלם ביקש.

